

Center for
Higher Education
Policy Studies

Voor niets gaat de zon 3.0 op

Kwaliteitszorg- en accreditatiestelsels in enkele buitenlandse hogeronderwijssystemen en hun administratieve lasten

Don F. Westerheijden

Renze Kolster

Nadine Zeeman

CHEPS i.c.m. Liber

UNIVERSITEIT TWENTE.

Inhoud

Managementsamenvatting	3
1 Introductie	7
1.1 <i>Aanleiding</i>	7
1.2 <i>Onderzoeksvragen</i>	8
1.3 <i>Onderzoeksopzet</i>	9
1.4 <i>Beperkingen</i>	10
1.5 <i>Opbouw van het rapport</i>	10
2 Het concept administratieve lastendruk	11
2.1 <i>Het begrip lastendruk</i>	11
2.2 <i>Wanneer zijn lasten ook echt lasten?</i>	11
2.3 <i>Meten van lasten</i>	12
2.4 <i>Het onderbelichte concept: baten van kwaliteitszorg</i>	14
3 Externe kwaliteitszorgstelsels in het buitenland	16
3.1 <i>Beschrijving externe kwaliteitszorgstelsels</i>	16
3.1.1 <i>Vlaanderen</i>	16
3.1.2 <i>Duitsland</i>	20
3.1.3 <i>Oostenrijk</i>	25
3.1.4 <i>Noorwegen</i>	26
3.2 <i>Vergelijkingen met de Nederlandse situatie</i>	28
4 Administratieve lastendruk in de vier stelsels	31
4.1 <i>Lasten en baten in de vier stelsels</i>	32
4.2 <i>Beperken administratieve lasten van het externe kwaliteitszorgstelsel</i>	33
4.2.1 <i>Van opleiding- naar instellingsniveau</i>	33
4.2.2 <i>Lengte van de evaluatiecyclus</i>	33
4.2.3 <i>Minder indicatoren of onderwerpen in evaluatie?</i>	34
4.2.4 <i>Externe versus interne moeite voor kwaliteitszorg</i>	35
4.3 <i>Aandacht voor administratieve lasten externe kwaliteitszorgstelsel</i>	35
4.4 <i>Ruimte voor 'verdiend vertrouwen'</i>	36
4.5 <i>Vergelijking met de Nederlandse situatie</i>	37
5 Internationale tendensen op het gebied van externe kwaliteitszorg	38
5.1 <i>Kwaliteit en vertrouwen: macrotrends</i>	38
5.2 <i>Verenigd Koninkrijk als geheel en met name Schotland</i>	39
5.2.1 <i>Light touch: terug naar instellingsaudit</i>	39
5.2.2 <i>Risicoprofielen voor minder lasten?</i>	40
5.2.3 <i>Instellingsreview gericht op kwaliteitsverbetering</i>	41
5.3 <i>Zweden: van proces naar output – en weer terug</i>	42
5.4 <i>Verenigde Staten</i>	43
5.5 <i>Europa</i>	44
5.5.1 <i>Europese Unie</i>	44
5.5.2 <i>EHEA en leeruitkomsten</i>	44
5.6 <i>Internationale diploma-erkenning en internationale accreditaties</i>	45

5.7	<i>Implicaties uit andere landen voor de Nederlandse situatie</i>	46
6	Beleidsrelevante conclusies en aanbevelingen	47
6.1	<i>Overwegingen uit buitenlandse stelsels voor 'accreditatie 3.0'</i>	47
6.2	<i>Mogelijke quick wins voor lastenverlichting in Nederland</i>	49
	Appendices	51
1	Beschrijving kwaliteitszorg en rol van overheid	51
1.1	<i>Vlaanderen</i>	51
1.1.1	Doelen en functies externe kwaliteitszorgstelsel	53
1.1.2	Informatievoorziening	54
1.1.3	Wettelijke basis van het kwaliteitszorgstelsel	54
1.1.4	Bekostiging kwaliteitszorgstelsel	55
1.1.5	Verantwoordelijkheid voor follow-up	55
1.2	<i>Duitsland</i>	55
1.2.1	Doelen en functies externe kwaliteitszorgstelsel	58
1.2.2	Informatievoorziening	58
1.2.3	Wettelijke basis van het kwaliteitszorgstelsel	59
1.2.4	Bekostiging kwaliteitszorgstelsel	60
1.2.5	Verantwoordelijkheid voor follow-up	60
1.3	<i>Oostenrijk</i>	60
1.3.1	Doelen en functies externe kwaliteitszorgstelsel	63
1.3.2	Informatievoorziening	63
1.3.3	Wettelijke basis van het kwaliteitszorgstelsel	63
1.3.4	Bekostiging kwaliteitszorgstelsel	64
1.3.5	Verantwoordelijkheid voor follow-up	64
1.4	<i>Noorwegen</i>	65
1.4.1	Doelen en functies externe kwaliteitszorgstelsel	67
1.4.2	Informatievoorziening	68
1.4.3	Wettelijke basis van het kwaliteitszorgstelsel	68
1.4.4	Bekostiging kwaliteitszorgstelsel	69
1.4.5	Verantwoordelijkheid voor follow-up	69
2	Administratieve Lasten	70
2.1	<i>Vlaanderen</i>	70
2.2	<i>Duitsland</i>	72
2.3	<i>Oostenrijk</i>	75
2.4	<i>Noorwegen</i>	78
2.5	<i>Schotland</i>	82
2.6	<i>Verenigd Koninkrijk (Engeland/Wales/Noord Ierland)</i>	85
2.7	<i>Verenigde Staten</i>	88
3	Interviews	92
	Literatuur	93

Managementsamenvatting

De voorliggende studie rapporteert over externe kwaliteitszorg in vier omringende hogeronderwijssystemen, Vlaanderen, Duitsland, Oostenrijk en Noorwegen, en met name over hoe in die systemen de administratieve lasten worden ervaren en wat er wordt gedaan om die te beperken. Het rapport resulteert uit een rondgang door literatuur en beleidsdocumenten, aangevuld met interviews met lokale experts. De informatie is verder aangevuld met een scan van potentieel relevante ontwikkelingen in andere hogeronderwijssystemen, onder andere in het Verenigd Koninkrijk, Zweden, Europa en internationaal.

Hoofdconclusies ten aanzien van de **kwaliteitszorgstelsels** zijn:

- Regelmatige accreditatie¹ van opleidingen is momenteel de kern van de stelsels in Vlaanderen en Duitsland, net als in Nederland.
- In de Duitse en Vlaamse hogeronderwijssystemen staat de verlichting van administratieve lasten op de politieke agenda.
- In Noorwegen en Oostenrijk is instellingsaudit de hoofdvorm van externe evaluatie; Vlaanderen plant een geleidelijke overstap daarheen. In Duitsland is 'systeemaccreditatie' (instellingsaccreditatie) een vrijwillige optie.
- Alle vier systemen hebben, of lijken zich te bewegen in de richting van instellingsevaluatie hoofdvorm van externe, periodieke evaluatie.
 - Die trend is opvallend, omdat de vier hogeronderwijssystemen van verschillende uitgangspunten vertrekken voor wat betreft de algemene bestuursfilosofie (van sterke oriëntatie op New Public Management in het VK tot meer geleidelijke ontwikkeling naar moderne, zogenoemde 'neo-Weberiaanse' staat in Duitsland en Oostenrijk).
 - Instellingsaudits betreffen ten minste een externe evaluatie van de kwaliteitszorgarrangementen per hogeronderwijsinstelling; in alle gevallen wordt verwacht dat de instelling zelf zorg draagt voor evaluatie van alle opleidingen (inclusief externe borging).
 - In Vlaanderen gaat de aandacht in de instellingsreviews uit naar het gehele instellingsbeleid dat invloed kan hebben op de onderwijskwaliteit; het risico dat de kwaliteitszorg in die breedte ondergesneeuwd raakt werd in een interview gesignaleerd, maar is nog niet gestoeld op ervaring met instellingsreviews.
 - De consequenties van de evaluaties op instellingsniveau verschillen per land, maar beogen in alle gevallen overheidstoezicht op het opleidingsniveau te verlichten of te vervangen.

¹ 'Accreditatie' gebruiken we voor evaluaties die tot een korte, summatieve beoordeling leidt; veelal hangt het bestaansrecht van een opleiding of instelling van positieve accreditatie af. 'Audit' en 'evaluatie' gebruiken we als er geen accreditatiebesluit volgt.

- In Oostenrijk is voor een deel van het hogeronderwijssysteem (niet voor publieke universiteiten) eenmalige accreditatie van nieuwe opleidingen een aanvullende externe evaluatiemethode.
- In Noorwegen vinden naast audits van de interne kwaliteitszorg in de hogeronderwijsinstellingen geen periodieke evaluaties plaats. In plaats daarvan heeft de kwaliteitszorgorganisatie monitor-rollen en -bevoegdheden om toezicht te houden op de kwaliteit van opleidingen en op de kwaliteitszorg van instellingen. In geval van zorgelijke situaties beschikt de kwaliteitszorgorganisatie over een interventieladder die uiteindelijk tot een proces van her-accreditatie kan leiden.
- De cyclus van externe evaluaties is veelal zes jaar, maar kan oplopen tot acht jaar (systeemaccreditatie in Duitsland; opleidingsaccreditatie in Vlaanderen) en zelfs twaalf jaar (bepaalde gevallen van verdiend vertrouwen in Oostenrijk).

Hoofdconclusies over administratieve lastendruk zijn:

- Het lukt in deze korte studie niet om een gedetailleerd inzicht in de moeite of kosten, benodigd voor kwaliteitszorg, te krijgen, laat staan dit uit te splitsen naar wat noodzakelijk is voor interne kwaliteitszorg ('substantial compliance costs') en de additionele last voor externe kwaliteitszorg en andere beleidseisen die daarmee samenhangen (administratieve lasten).
- In de vergelijkingslanden bestaan geen *evidence-based* bronnen met harde gegevens over administratieve lasten.
- In de beleidsontwikkeling in Vlaanderen, Duitsland en in het Verenigd Koninkrijk speelt de ervaring binnen hogeronderwijsinstellingen van administratieve lasten een rol om over te gaan op evaluaties op instellingsniveau. Voor Noorse *university colleges* (hogescholen) zijn administratieve lasten van de voor hen geldende externe kwaliteitszorgsystematiek een van de bijkomende motivaties om zich te willen ontwikkelen tot universiteiten.
- Gedifferentieerde behandeling van hogeronderwijsinstellingen op basis van verdiend vertrouwen vindt in het buitenland in zekere mate ingang:
 - In Oostenrijk wordt het evaluatieregime verlicht van periodieke instellingsaccreditatie met vooraf-accreditatie van nieuwe opleidingen, naar alleen periodieke instellingsaudits, als een hogeschool drie maal een positieve instellingsaccreditatie achter de rug heeft (jaren 0-6-12);
 - In Oostenrijk wordt de frequentie van instellingsaccreditatie gehalveerd (van eens in de zes jaar naar eens in de twaalf jaar) voor private universiteiten die drie maal een positieve instellingsaccreditatie achter de rug hebben;
 - In Duitsland wordt vanaf de tweede successieve instellingsaccreditatie de geldigheidsduur verlengd van zes naar acht jaar;
 - In Noorwegen is vertrouwen het uitgangspunt; verder vertrouwt NOKUT op monitoring (zie hierboven).
 - In Engeland wordt gesproken over verlenging van de cyclus van instellingsaudits van vier naar zes jaar voor instellingen die langdurig positieve oordelen verkregen in instellingsaudits.
- De verhouding tussen kosten voor externe en die voor interne kwaliteitszorg is onduidelijk. Indrukken vanuit geraadpleegde literatuur en interviews in deze studie zijn divers: sommige bronnen gewagen van meer dan halvering van kosten bij overgaan van oplei-

dings- naar instellingsevaluatie, tot geen verschil. De Vlaamse en Nederlandse rekenkamers vonden geen of weinig aanwijzingen voor dalende lasten door over te gaan op instellingsaudits/-reviews.

- Het Zweedse experiment met alleen externe beoordeling van eindwerkstukken en een studententevredenheidsenquête wordt teruggedraaid, omdat het niet voldoet aan de *European Standards and guidelines for quality assurance in the European higher education area (ESG)*. Dit suggereert dat er een minimumomvang van kwaliteitszorg is die nodig is voor Europese erkenning van kwaliteitszorg van hoger onderwijs in een land.
- Voorbereiding op externe evaluatie vraagt een zeker niveau van inspanning vanuit de hogeronderwijsinstellingen: een samenvattend document (zelfevaluatierapport) waarmee externe evaluatoren zich op gelijke wijze en efficiënt kunnen voorbereiden lijkt niet direct vervangbaar door bijvoorbeeld visitatiecommissies alleen maar inzage te geven in de documenten van het interne kwaliteitszorgsysteem.

De belangrijkste **beleidssuggesties** die uit onze studie voortkomen, betreffen (uitgebreider te vinden in hoofdstuk 6):

- Instellingsaudits lijken de trend te zijn, onder verschillende namen (bijvoorbeeld systeemaccreditatie in Duitsland) en met verschillende consequenties voor externe evaluatie op opleidingsniveau (verlichting, vermindering of afschaffing daarvan). In Noorwegen en Oostenrijk (en het Verenigd Koninkrijk) is dit reeds de praktijk.
 - In hoeverre bij een systeem met alleen instellingsaudit/-accreditatie in de interne kwaliteitszorg efficiëntere methoden van validering op opleidingsniveau gebruikt kunnen worden zodat de ‘substantive compliance costs’ lager blijven dan in de huidige situatie, hangt mede af van de eisen die de externe kwaliteitszorg stelt aan de interne kwaliteitszorg.
 - De eisen aan interne kwaliteitszorg, op hun beurt, hangen weer af van hoeveel de instellingen en de maatschappij van de interne kwaliteitszorg verwachten, zoals:
 - kwaliteitsborging (behalen alle studenten het bedoelde eindniveau?)
 - kwaliteitsverbetering binnen de instelling (studiesucces, studenten- en alumnitevredenheid, blijven van beoogde leeruitkomsten, enz.)
 - afleggen van verantwoording aan externe stakeholders over besteding van overheidsbijdragen en bijdragen van studenten
 - transparantie over kwaliteit voor externe stakeholders
 - vergelijkbaarheid van de kwaliteiten van opleidingen
- Er zijn in alle vier onderzochte systemen ontwikkelingen naar zelfaccrediterende status voor (sommige categorieën van) hogeronderwijsinstellingen. Dat wil zeggen: de instelling is zelf verantwoordelijk voor het spectrum en de kwaliteit van haar opleidingsaanbod, zonder voorafgaande externe kwaliteitstoets en zonder voorafgaande doelmatigheidstoets door de overheid van opleidingen.
 - Kwaliteitszorgstelsels met een instellingsaudit/-accreditatie hebben verschillende keuzes gemaakt betreffende in welke mate opleidingsaccreditatie achteraf nog nodig is.
- Benaderingen waarbij risico de basis is worden vaak overwogen, maar blijken moeilijk uitvoerbaar. Risico-gebaseerde benaderingen beogen goede instellingen of opleidingen

vertrouwen te geven en slechts licht te monitoren, terwijl de kwaliteitsagentuur meer aandacht schenkt aan risico-gevallen.

- Risico wordt tot nu toe steeds geoperationaliseerd als verdiend vertrouwen. Verdiend vertrouwen is gebaseerd op prestaties van instellingen in de kwaliteitszorg in het verleden. Het risico van kwaliteitsfalen in het onderwijs in de toekomst is tot nu toe niet gebruikt als criterium voor 'zware' dan wel 'lichte' externe kwaliteitsbeoordeling.

Mogelijke 'quick wins' voor het Nederlandse kwaliteitszorgstelsel naast de in reeds 2014 ingevoerde zouden bijvoorbeeld kunnen komen uit:

- De cyclus van de externe kwaliteitszorg: zes jaar lijkt internationaal een standaardlengte, maar er zijn langere cycli te vinden (bijvoorbeeld acht jaar).
- Misschien zou gepoogd kunnen worden de baten van het externe kwaliteitszorgstelsel meer te zichtbaar te maken. Daardoor zouden de ervaren lasten, in het bijzonder voor interne stakeholders, in perspectief te plaatsen zijn.

De bevindingen uit deze studie geven ook aan dat sommige opties **waarschijnlijk geen** mogelijkheden voor 'quick wins' opleveren.

- Beperking van externe kwaliteitszorg tot alleen een check van uitkomsten van wat studenten kennen/kunnen zoals in Zweden gebeurde, bleek op Europees niveau geen acceptabele optie.
- Externe evaluatoren toegang geven tot het totale kwaliteitszorgsysteem van een instelling, waardoor een zelfevaluatierapportage overvloedig wordt, bleek in Duitsland geen succes: een experiment bij een Duitse instelling mislukte.
- Vergeleken met andere landen lijken Nederlandse kaders in de kwaliteitszorg sterk centraal gedefinieerd te zijn. Of loslaten van collectieve definities tot veel lastenverlichting zou leiden, is niet bekend.

In het onderzoek en bij het opstellen van de conclusies zijn de onderzoeksvragen leidend geweest. Om deze reden hebben wij ons **gericht op** de kosten (en baten) voor hogeronderwijsinstellingen, en **niet gericht op** de bredere maatschappelijke kosten en baten van externe kwaliteitszorg, zoals transparantie voor studenten en andere stakeholders.

1 Introductie

1.1 Aanleiding

In Nederland wordt belang gehecht aan effectieve en efficiënte kwaliteitszorg—kwaliteitszorg hier gebruikt als overkoepelende term, die zowel kan slaan op interne kwaliteitszorg (kwaliteitsmanagement) binnen hogeronderwijsinstellingen als op externe kwaliteitszorg (bijvoorbeeld in de vorm van visitaties zoals in Nederland bekend vóór 2003, of in de vorm van opleidingsaccreditatie en instellingsaudits zoals sinds 2011). Zorgen over de efficiëntie en effectiviteit van kwaliteitszorg zijn niet typisch Nederlands. In de internationale literatuur over kwaliteitszorg in het hoger onderwijs komen vergelijkbare opmerkingen terug: kwaliteitszorg kost (te veel) tijd, geld en moeite; instellingen en docenten krijgen er weinig voor terug; kwaliteitszorg gaat vooral over controle, bureaucratie en homogeniteit, en het doet afbreuk aan innovatie in het onderwijs (Harvey & Newton, 2007; Rosa, Sarrico & Amaral, 2012; Shah, 2013).

Nederland behoorde eind jaren '80 van de 20^e eeuw tot de Europese pioniers voor wat betreft kwaliteitszorg in het hoger onderwijs, naast Frankrijk en Groot-Brittannië en het werd al snel gevolgd door Denemarken en andere landen (van Vught, 1994; Schwarz, 2004). Het stelsel van visitaties van opleidingen door de koepelorganisaties werd na de Bologna-verklaring aangevuld met accreditatie op opleidingsniveau. Het opleidingsniveau bleef leidend, met als reden onder andere: 'Studenten en werkgevers rekenen erop dat een geaccrediteerde opleiding borg staat voor kwalitatief hoger onderwijs' (*Kamerstukken II*, 2012/13, 32210, 24, p. 1).

De tweede ronde van accreditaties, vanaf 2011, was aanleiding om een aantal veranderingen aan te brengen, met name de invoering van de instellingstoets, teneinde de administratieve lasten van het stelsel te verlichten. Over de last van kwaliteitszorg werd van het begin af aan geklaagd (Vroeijenstijn, 1990). Bij de introductie van accreditatie in 2002 was een van de randvoorwaarden dan ook dat de administratieve lasten niet zouden stijgen en daarover verscheen een midterm evaluatie, die echter constateerde dat de kosten voor de hogeronderwijsinstellingen, afgezien van de intern gemaakte kosten, ten opzichte van de eerdere visitaties waren verdubbeld (Inspectie van het Onderwijs, 2005). De toen geëvalueerde externe kosten zijn niet hetzelfde als administratieve lasten—beide zijn lastig te meten grootheden.

In 2011 was er opnieuw reden om de administratieve last te beperken, en opnieuw reden om hiernaar evaluatiestudies uit te voeren, dit maal door vier partijen: de Algemene Rekenkamer, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), de Inspectie van het Onderwijs en de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO), terwijl tegelijkertijd de NVAO een review onderging door de Europese koepel van kwaliteitszorgorganisaties, de European Association for Quality Assurance (ENQA). Het ENQA-panel ging diverse malen in op de nog niet gerealiseerde reductie van 25% in de administratieve lasten, aangespoord door de NVAO, die in haar zelfevaluatierapport stelde: 'The administrative burdens of the accreditation system should be reduced by focusing on the essence of quality on institutional

and study programme level' (NVAO, 2012). Ook in het onderzoek van het Rekenhof en de Algemene Rekenkamer (2013) werd dit geconstateerd.

Weliswaar concludeerde de Inspectie van het Onderwijs in haar evaluatie van het accreditatiestelsel in 2013 dat de kwaliteit van het stelsel goed was en dat het breed gedragen werd (Inspectie van het Onderwijs, 2013), maar tegelijkertijd erkende de Inspectie het blijvende gevoel in de hogeronderwijsinstellingen van zware administratieve lasten en daardoor hoge kosten van het stelsel. Het draagvlak kalfde daardoor met name in het wetenschappelijk onderwijs in 2013 af (Inspectie van het Onderwijs, 2013). De Minister van OCW achtte daarom eveneens het draagvlak voor het stelsel tanende en wenste, mede naar aanleiding van de motie-Rog om de administratieve lasten van het stelsel te verminderen (Kamerstukken II 2013-2014, 33472, nr. 28), een overzicht van de lasten van buitenlandse kwaliteitszorgstelsels. De bedoeling van dit overzicht zou tweeledig zijn, met een langetermijndoelstelling en een voor de korte termijn: 'tot implementeerbare handvatten ... komen voor accreditatiestelsel 3.0. Daarnaast dient dit onderzoek als input hoe op korte termijn concrete verbeteringen t.a.v. vermindering (administratieve) lasten kunnen worden gerealiseerd.'

1.2 Onderzoeksvragen

Om inzicht te krijgen in de verschillende buitenlandse kwaliteitszorgstelsels probeert dit onderzoek antwoord te vinden op vragen gerelateerd aan de opzet van externe kwaliteitszorgstelsels in het algemeen en in het bijzonder op de administratieve lasten van de kwaliteitszorgstelsels. Hiertoe zijn de volgende vragen opgesteld:

1. Beschrijving van vier kwaliteitszorgstelsels
 - a. Hoe ziet het externe kwaliteitszorgstelsel er in het betreffende land uit?
 - i. Hoe ziet de waarborging van kwaliteit in het hoger onderwijs er in den brede uit?
 - ii. Hoe is het externe kwaliteitszorgstelsel vormgegeven?
 - iii. Welke rol heeft de overheid t.a.v. externe kwaliteitszorg?
 - b. Welke functie(s) heeft dit stelsel?
 - i. Welke doelen en functies heeft het externe kwaliteitszorgstelsel?
 - ii. Welke consequenties hebben de verschillende beoordelingen? Hoe is dit vormgegeven
 - c. Welke verantwoordelijkheden liggen bij de instelling intern en waarover heeft de instelling een externe verantwoordelijkheid (inclusief consequenties)?
 - i. Hoe is publieke verantwoording in informatievoorziening geregeld? Met andere woorden hoeveel en welke informatie is publiekelijk beschikbaar en op welk niveau?
 - d. Welke beleidsontwikkelingen ten aanzien van kwaliteitszorg spelen er in het betreffende land?
 - i. Welke beleidsontwikkelingen hebben daar plaatsgevonden?
 - ii. Welke beleidsontwikkelingen staan op de rol?
 - e. In hoeverre worden die doelen bereikt door de gekozen vormgeving?
 - f. Wat zijn de sterke/zwakke kanten van het stelsel?
 - g. Wat zijn de opmerkelijkste verschillen en overeenkomsten in vergelijking met het Nederlandse stelsel?

2. Administratieve lastendruk in de vier stelsels: hoe wordt in het betreffende land omgegaan met de (administratieve) lasten die het stelsel van kwaliteitswaarborgen in het hoger onderwijs met zich mee brengt? En is er oog voor/ontwikkelingen ten aanzien van deregulering?
 - a. Worden of zijn de (administratieve) lasten van het externe kwaliteitszorgstelsel in kaart gebracht?
 - b. Hoe worden de (administratieve) lasten al dan niet beperkt gehouden?
 - c. In hoeverre is vermindering administratieve lasten een expliciet aandachtspunt in deze landen?
 - d. Wordt hierbij uitgegaan van een gedifferentieerd systeem waarbij instellingen of opleidingen met “verdiend vertrouwen” of op een andere grond, meer ruimte krijgen en/of minder lasten ervaren? Zo ja, hoe is dit vormgegeven? Hoe wordt ‘verdiend vertrouwen’ of een andere grond waarop differentiatie is gebaseerd in dat geval geoperationaliseerd?
 - e. Hoe wordt bij de ontwikkeling van beleid en nieuwe wet- en regelgeving omgegaan met de (administratieve) lasten die instellingen ervaren?
 - f. Wat zijn de sterke/zwakke kanten van het stelsel?
 - g. Wat zijn de opmerkelijkste verschillen en overeenkomsten in vergelijking met het Nederlandse stelsel?

Additionele inzichten kunnen komen uit meer generieke internationale tendensen. Daarom zijn de volgende vragen opgesteld:

3. Welke internationale tendensen op het gebied van externe kwaliteitszorg zijn er?
 - a. Welke algemene tendensen zijn er te onderscheiden op het gebied van externe kwaliteitszorg/accreditatie?
 - b. Welke tendensen kunnen we onderscheiden op het gebied van lasten(verlichting) ten aanzien van kwaliteitswaarborging in het hoger onderwijs?

De opgedane inzichten moeten leiden tot beleidsrelevante conclusies en aanbevelingen, waarvoor de volgende vragen leidend zijn:

4. Beleidsrelevante conclusies en aanbevelingen
 - a. Welke (elementen uit) buitenlandse stelsels zijn te overwegen bij de vormgeving van accreditatiestelsel 3.0 en waarom?
 - b. Welk advies/input voor ‘quick wins’ voor lastenverlichting in Nederland is er uit betreffende landen te halen? Zijn er maatregelen/verbeteringen die al binnen de huidige Nederlandse wet- en regelgeving op korte termijn kunnen worden ingevoerd?

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek is opgezet als internationaal comparatief, met het doel uit de kwaliteitszorg-praktijken in Vlaanderen, Duitsland, Noorwegen en Oostenrijk lessen te trekken voor de ontwikkeling van het kwaliteitszorgstelsel. Voor additionele inzichten (onderzoeksvraag 3) is gekeken naar wereldwijde ontwikkelingen, trends in Europa, de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk als geheel en in het bijzonder Schotland.

Uit de beschouwing op de vier onderzoeksvragen volgt de onderzoeksopzet: een studie sterk gebaseerd op de internationale literatuur en de nationale literatuur met betrekking tot kwaliteitszorg in de vier landen. Bronnen voor de literatuur zijn, naast beleidsdocumenten, nationale en internationale databases en wetenschappelijke tijdschriften. Voor het bredere perspectief is de literatuurstudie uitgebreid naar andere landen en niveaus. Hiervoor zijn eveneens internationale literatuur en de nationale literatuur (studies en beleidsstukken) geraadpleegd.

Aspecten waarop in de literatuurstudie geen bevredigd antwoord is gevonden—dit betreft met name de administratieve lastendruk in de vier vergelijkingslanden—zijn via telefonische semigestructureerde (expert)interviews met diverse betrokkenen achterhaald. De interviewpartners zijn opgenomen in appendix 3.

1.4 Methoden en beperkingen

Het empirische deel van dit onderzoek bestaat uit documentenanalyse en interviews. De documenten zijn beleidsdocumenten, accreditatiehandleidingen en dergelijke. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van academische publicaties. Via interviews met diverse typen betrokkenen is de schriftelijke informatie geverifieerd vanuit verschillende standpunten en zo nodig aangevuld voor wat betreft de praktijk van de beleidsuitvoering, ervaringen met betrekking tot administratieve lasten en voorgenomen beleidsveranderingen. Uit de interviews bleken geen grote problemen voor wat betreft de betrouwbaarheid van de schriftelijke bronnen. Wel bleek al tijdens het speuren naar literatuur dat er weinig *evidence-based* studies of rapporten te vinden waren over de administratieve lasten van kwaliteitszorgstelsels; de interviews kregen in dat kader een grotere rol. Interviews zijn echter een minder feitelijke bron om inspanningen en kosten te onderzoeken.

De onderzoeksvraag leidend in dit onderzoek richt zich uitsluitend op de kosten (en baten) voor hogeronderwijsinstellingen. De bredere maatschappelijke kosten en baten van externe kwaliteitszorg blijven buiten beschouwing. Daarom is, zelfs als we harde gegevens zouden hebben over administratieve lasten—wat helaas niet het geval zal blijken te zijn— ons onderzoek slechts een bouwsteen in een totale afweging met betrekking tot externe kwaliteitszorg.

1.5 Opbouw van het rapport

In het volgende hoofdstuk gaan we in op het centrale concept, administratieve lastendruk in kwaliteitszorg in het hoger onderwijs. De rest van de hoofdstukken volgt de opzet zoals deze uit de onderzoeksvragen naar voren komt:

- Hoofdstuk 3: Externe kwaliteitszorgstelsels in het buitenland (beschrijving van vier kwaliteitszorgstelsels)
- Hoofdstuk 4: Administratieve lastendruk in de vier stelsels
- Hoofdstuk 5: Internationale tendensen op het gebied van externe kwaliteitszorg (aanvullende landen en enkele internationale trends)
- Hoofdstuk 6: Beleidsrelevante conclusies en aanbevelingen

2 Het concept administratieve lastendruk

2.1 Het begrip lastendruk

Lastendruk worden sterk ervaren in het Nederlandse hoger onderwijs, door de docenten en onderzoekers, maar ook managers en bestuurders van hogeronderwijsinstellingen klagen erover. In de overkoepelende evaluatie werd reeds gesteld (*Kamerstukken II*, 2012/13, 32210, 24, p. 8):

Administratieve lasten zijn volgens de formele definitie informatieverplichtingen aan de overheid voortvloeiend uit wet- en regelgeving. Niet alle ervaren lasten vallen onder die formele (enge) definitie. De door instellingen of docenten ervaren lasten kunnen ook te maken hebben met interne procedures... Het is zeer lastig vast te stellen welke lasten uitsluitend aan het accreditatiestelsel zijn toe te rekenen.

Impliciet blijft in dit begrip om wiens lasten het gaat (instellingen of docenten). Bij een getrapte implementatieladder zoals in het Nederlandse kwaliteitszorgstelsel, is dit echter niet triviaal: het overgrote deel van de informatie wordt geproduceerd door de hogeronderwijsinstellingen. Juist het gebrek aan 'vanzelf' beschikbare informatie over kwaliteit definieert onderwijs als een 'ervaringsgoed' en maakte het nodig om informatievoorziening via kwaliteitszorg te introduceren. Daarnaast verzamelen bijvoorbeeld de koepels van de hogeronderwijsinstellingen kwaliteitsrelevante informatie, evenals de NVAO en de overheid zelf (Inspectie), naast andere, collectief georganiseerde bronnen, zoals de Nationale Studenten-enquête (NSE). Deze laatste bron is bijvoorbeeld tegelijkertijd input voor interne kwaliteitszorg, een management-*tool* gebruikt in instellings- en nationaal beleid (onder andere in de prestatieafspraken) en een afzonderlijke bron van informatie voor toekomstige studenten (via keuzegidsen en Studiekeuze123). Welk deel van de lasten om de NSE-informatie bruikbaar te maken moet worden gezien als administratieve lasten, en voor wie, is niet eenvoudig te beantwoorden.

2.2 Wanneer zijn lasten ook echt lasten?

Het begrip lastendruk zoals hierboven gedefinieerd, wordt gezien als een Nederlandse bijdrage aan de internationale bestuurskundige literatuur (Wegrich, 2009). Men onderscheidt administratieve lastendruk van 'substantial compliance costs, e.g. those costs emerging from compliance with regulatory standards (such as emission standards)' (Wegrich, 2009). De lasten of kosten voor interne kwaliteitszorg zijn dus geen onderdeel van administratieve lasten. Analytisch moge dit duidelijk zijn, in praktijk komen we diverse problemen tegen.

Een eerste specifiek probleem ten aanzien van toepassing van lastendruk versus 'substantial compliance costs' op kwaliteitszorg is dat kwaliteitszorg voor een groot deel bestaat uit het verzamelen en verspreiden van informatie, zodat de substantiële en administratieve lasten niet van elkaar te onderscheiden zijn op basis van de soorten onderliggende activiteiten.

Ten tweede hebben kwaliteitszorgactiviteiten vaak een dubbele functie: gegevensverzameling voor interne kwaliteitszorg, en de tijd besteed aan reflectie daarop die nodig is om tot een serieuze *zelf-evaluatie* te komen wordt tegelijkertijd gebruikt om aan de vereisten voor externe kwaliteitszorg te voldoen. De activiteiten die *uitsluitend* voor de externe kwaliteitszorg worden uitgevoerd zouden een administratieve last kunnen zijn; de andere behoren tot

wat in elk 'standaard' intern kwaliteitszorgsysteem ook zouden worden gedaan. Het is echter bekend dat vaak pas onder invloed van externe kwaliteitszorg interne kwaliteitszorg tot stand is gekomen (Brennan, 2000; Westerheijden, 1990). Een deel van de academische gemeenschap ziet kwaliteitszorg *sowieso* als 'last' en meent dat kwaliteit ook zonder expliciete kwaliteitszorg geleverd wordt. De voorstelling van wat een standaard kwaliteitszorgsysteem zonder (dreiging van) externe kwaliteitszorg zou zijn, is daarom niet sterk ontwikkeld.

Ten derde, en met het voorgaande samenhangend, is er geen duidelijkheid over wat een 'standaard' intern kwaliteitszorgsysteem zou moeten inhouden: men kan goed volhouden dat die definitie gegeven wordt door de substantiële eisen van de instellingstoets van de NVAO, samengevat als het 'in control' zijn over de kwaliteit van het onderwijs. De vraag wordt dan, in de Nederlandse context, of accreditatie van de opleidingen méér vereist dan 'in control' zijn. 'In control' zijn over de kwaliteit van een opleiding impliceert dat er een sluitend systeem van opleidingsdoelen of verwachte leeruitkomsten is (eventueel mede gedefinieerd door het beroepenveld), dat er wordt nagegaan of die doelen bereikt worden en dat er een terugkoppeling is. Dat vereist ook een zekere mate van administratie.

Ten vierde is er de vraag of externe kwaliteitszorg alleen moet worden gezien als externe informatievereiste. De externe kwaliteitszorg, inclusief de vormgeving ervan in het accreditatiestelsel wordt internationaal al decennialang beargumenteerd in termen van twee doelen: van kwaliteitshandhaving en -verbetering, en afleggen van verantwoording. Alleen de laatste doelstelling zou theoretisch kunnen bijdragen aan administratieve lastendruk. De eerste doelstelling, zoals die bijvoorbeeld vorm krijgt in de gesprekken tussen docenten en hun *peers* in de visitatiecommissies, maakt officieel een substantieel deel uit van de procedure en de ervoor te maken kosten (een goed gesprek vereist goede voorbereiding, inclusief verzameling van gegevens en rapportering aan gesprekspartners daarover). Volgens de overkoepelende evaluatie is dit aspect in de nieuwe accreditaties in Nederland verder versterkt (*Kamerstukken II*, 2012/13, 32210, 24, p. 3–4), wat volgens de Inspectie ook wel nodig was: ondanks haast 25 jaar externe kwaliteitszorg constateerde deze dat de kwaliteitsborging nog vooral uit de externe kwaliteitszorg bestond en dat pas de invoering van de instellingstoets hierin verandering lijkt te bewerkstelligen (Inspectie van het Onderwijs, 2014, p. 199). Vermeerderd medegebruik van externe kwaliteitszorg voor interne kwaliteitszorg suggereert dat de administratieve lasten per definitie zijn afgenomen, omdat meer ervan aan de verbeteringsfunctie kan worden toegeschreven.¹

2.3 Meten van lasten

Om de administratieve lastendruk te meten is in Nederland ruim tien jaar geleden het Standard Cost Model ontwikkeld, dat echter geen strikt 'model' is (Wegrich, 2009, p. 8):

The tool is not meant to present an exact measurement or a representative sample of the actual costs of compliance for companies. Rather, the idea is to systematically assess what the costs would be in a 'standard' process of compliance with the information obligation.

¹ In hoeverre de kwaliteitsverbeterende functie moet worden gezien als baat van het beleid (of als investering die baten gaat opleveren) in plaats van kosten, laten we hier terzijde.

Willen we de gedachte achter dit model toepassen op kwaliteitszorg in het hoger onderwijs, met inachtneming van de vier overwegingen hierboven, dan blijft er een grote rol voor het timmermansoog van de onderzoekers. Dit geldt te meer in internationaal-vergelijkend onderzoek, zoals in dit project, met andere kwaliteitszorginstrumenten en andere beleidscontexten daaromheen.

Administratieve lastendruk ontstaat niet door één beleidsinstrument, maar door het totaal aan beleid dat actoren in het hoger onderwijs ervaren; het gaat om onderwijs, onderzoek, 'derde missie' (kennisoverdracht aan derden anders dan via regulier onderwijs en onderzoek) en bestuur. Het gaat ook om de verschillende organen die aan kwaliteit gerelateerde informatie vragen; de aanbiedingsbrief van de overkoepelende evaluatie stipt niet voor niets het overleg aan tussen NVAO, Inspectie en Reviewcommissie om tot meer coördinatie van de informatievraag te komen (*Kamerstukken II*, 2012/13, 32210, 24, p. 10). Met de groei van de verwachtingen en taken in het hoger onderwijs neigt dit alles tot 'mission overload' (Enders, 2009; Jongbloed, 2008). Die groei van verwachtingen en taken omvat niet alleen overheidsbeleid, maar ook onder andere internationalisering, meer aandacht voor de 'derde missie', de gevoelde noodzaak om onderzoeksprojecten te moeten binnenhalen van NWO, Horizon2020 of derdegeldstroompartners, en zeker ook het interne kwaliteitsmanagement van de instelling. In populaire termen: niet alleen 'Big Brother' maar ook de 'little brethren' veroorzaken lastendruk voor de mensen op de werkvloer. Een veel voorkomend mechanisme daarbij is dat in de 'implementation staircase' op elk niveau nadere regelgeving wordt geïntroduceerd om toch maar vooral binnen de veilige marge te blijven van het beleid op hoger niveau (Kohoutek, 2014). Zo meldde de minister: 'Voorbeelden van veroorzakers van lasten die losstaan van het accreditatiestelsel zijn meer focus op interne kwaliteitszorg en aangescherpte procedures binnen de instelling uit angst voor of naar aanleiding van incidenten en het proces van prestatieafspraken' (*Kamerstukken II*, 2012/13, 32210, 24, p. 6). Er zou dus eveneens sprake zijn van interne administratieve last, die analytisch weliswaar losstaat van de formele definitie van administratieve lastendruk, maar die door de actoren zeer sterk wordt ervaren en die niet steeds duidelijk van de externe lastendruk gescheiden wordt, mede omdat de interne administratieve druk wordt beargumenteerd als voldoen aan externe informatievereisten.

Niettemin is het gerechtvaardigd om op één complex aan beleidsinstrumenten te focussen, in dit geval de kwaliteitszorg, en met name de accreditatie, van het onderwijs van hoger onderwijsinstellingen.

Vaak zien docenten/onderzoekers kwaliteitszorg veelal als een last, iets wat hen afleidt van de kerntaken onderwijs en onderzoek. Actoren leren bovendien steeds beter hoe ze op beleid kunnen reageren. Bij gelijk blijvend beleid ontstaat daardoor de mogelijkheid dat kwaliteitszorg als routine door ondersteunend personeel wordt uitgevoerd. Dat dit niet overeenkomt met de normatieve literatuur over kwaliteitszorg, die benadrukt hoe kwaliteit een waarde moet zijn die, juist bij professionele 'productieprocessen' zoals onderwijs, continu het handelen van de professionals moet bepalen, is in het kader van dit onderzoek van minder belang. Dit besef stuurt het onderwijskundige onderzoek wel verder in de richting van het zoeken naar oplossingen die aansluiten bij de werkwijzen die de professionals voor ogen

hebben, dus zoveel mogelijk 'ingebouwd' in het onderwijzen en met zo min mogelijk additionele 'bureaucratie'.

2.4 Het onderbelichte concept: baten van kwaliteitszorg

In de huidige beleidsdiscussie in Nederland ligt de nadruk sterk op de administratieve lasten. Het is echter simpele economie dat kosten gemakkelijker gedragen worden als er grotere baten tegenover staan. Als hypothese is dan ook te onderzoeken of er in landen minder klachten over administratieve lasten zijn naarmate het kwaliteitszorgstelsel meer baten lijkt op te leveren. De Nederlandse problematiek komt vooral van 'de werkvloer'; op het systeemniveau van het beleid is de tevredenheid met het kwaliteitszorgsysteem overheersend. Het gaat dan om de internationale compatibiliteit en erkenning van het systeem, het feit dat er informatie over alle opleidingen wordt geleverd die niet alleen meer is of een opleiding geaccrediteerd is maar zelfs met gradaties (voldoende, goed en excellent), en dergelijke. Zelfs komt uit de evaluaties van het huidige accreditatiestelsel naar voren dat er meer ruimte is gecreëerd voor het gesprek tussen docenten en hun *peers*. Tegelijkertijd blijven de ervaringen van administratieve lastendruk toenemen, wat zoals aangegeven het draagvlak voor het kwaliteitszorgstelsel dreigt te ondermijnen. Die Nederlandse problematiek kan in dit onderzoek niet onderzocht worden; wel kan als bron voor 'compare and contrast' gezien worden welke baten er in de vergelijkingslanden aan kwaliteitszorg worden toegeschreven.

Verder redenerend op deze hypothese gaat het ook om de baten die ervaren worden door docenten in de hogeronderwijsinstellingen. Te verwachten is dat het dan vooral in de Nederlandse context gaat om zaken als (niet uitputtend):

- Transparantie van processen en andere feedback die helpt om onderwijs te verbeteren (van studenten, van werkgevers/professies, van *peers*)
- Professionalisering van onderwijs (internationale equivalenten van BKO-cursussen, *staff development*)
- Positieve sancties voor de carrière van docenten op basis van onderwijskwaliteit (onderwijscertificaten zoals BKO, onderwijsprijzen, inkomen, promotie/benoemingscriteria; als tegenwicht tegen onderzoeksprestaties).

Interessant is in dit kader de ambigue houding van academici ten aanzien van accreditatie. In een studie naar accreditatieprocessen in Antilliaanse universiteiten in vergelijking met Nederlandse hogeronderwijsinstellingen, concludeert Isabella (2014, p. 309):

Even though there were countless complaints by staff members ... regarding their increased work load due to the accreditation efforts, most of them were still highly committed to reach the accreditation goal. In contrast to what was stated in the literature, receiving the accreditation status gradually became a matter of pride for most academic staff members.

Ook trots behoort tot de baten.

Bovenstaande gaat over de baten die hogeronderwijsinstellingen aan externe kwaliteitszorg zouden kunnen ontleen. Dat is ook wat op de imaginaire kosten- en batenbalans van de instellingen zou verschijnen. Dit onderzoek richt zich niet op de baten voor andere stakeholders in het hogeronderwijssysteem. Voor studenten, hun ouders (en breder, de maatschappij) valt in eerste instantie te denken aan transparantie over onderwijskwaliteit als be-

langrijke output van evaluatie of accreditatie op opleidingsniveau. Voor dit rapport vallen baten voor andere stakeholders buiten de opdracht, al spelen die in een maatschappelijke kosten- en batenafweging zeker een belangrijke rol. Zo stimuleert de Europese Unie de ontwikkeling van transparantie-instrumenten zoals U-Multirank juist vanuit dit perspectief.

3 Externe kwaliteitszorgstelsels in het buitenland

Dit hoofdstuk geeft een beschrijving van de externe kwaliteitszorgstelsels van Vlaanderen, Duitsland, Oostenrijk en Noorwegen. Ten behoeve van de vergelijking worden bij ieder aspect de vier landen omschreven. Dit hoofdstuk geeft via de korte beschrijving van de externe kwaliteitszorgstelsels antwoord op de deelvragen a–d horende bij de eerste onderzoeksvraag. De overige deelvragen, e–g, komen aan de orde in de slotparagraaf waarin de vergelijking met de Nederlandse situatie aan bod komt.

3.1 Beschrijving externe kwaliteitszorgstelsels

Voor een uitgebreide, puntsgewijze beschrijving van de kwaliteitszorgstelsels in de vier landen met een vergelijking van de situaties rond tien jaar geleden en nu verwijzen wij de lezer naar Appendix 1. In deze appendix worden eveneens de rol van de overheid en de doelstellingen van de stelsels nader beschreven. De hoofdpunten uit die overzichten kunnen als volgt worden samengevat.

3.1.1 Vlaanderen

Het Vlaamse stelsel komt, zoals te verwachten met een gezamenlijke accreditatieorganisatie, de NVAO, het meest overeen met dat in Nederland (zie Tabel 3-1). Ook in Vlaanderen is periodieke opleidingsaccreditatie momenteel de kern van het stelsel.

Eveneens net als in Nederland is in de tweede ronde van opleidingsaccreditaties het beoordelingskader vereenvoudigd; in Vlaanderen wordt echter steeds een ‘beperkt’ kader gebruikt met slechts drie, breed omschreven standaarden: beoogd eindniveau, onderwijsproces en gerealiseerd eindniveau. Om de efficiëntie te verhogen, kan de evaluatieorganisatie VLUHR op verzoek van een instelling een aantal samenhangende opleidingen tegelijkertijd visiteren, bijvoorbeeld alle opleidingen in één faculteit van een universiteit.

Op de zes universiteiten en 21 hogescholen houdt, naast de externe kwaliteitszorg door de NVAO, het Departement Onderwijs van de Vlaamse regering toezicht. De onderwijsinspectie betreft niet het hoger onderwijs.

Primaire evaluatie & cyclus	Accreditatie van opleidingen, om acht jaar.
Consequenties primaire evaluatie	Zonder accreditatie geen recht om de opleiding aan te bieden, en geen bekostiging (dat laatste voor bekostigde instellingen).
Secundaire evaluatie(s) & cyclus	Instellingsreview van kwaliteitszorg, verplicht voor publieke instellingen, vanaf 2015, om zes jaar.
Consequenties secundaire evaluatie	Eerste ronde instellingsreview (2015–2017): geen rechtsgevolgen, wel publicatie van evaluatierapporten (nulmeting). 2 ^e ronde (2019 e.v.): positieve uitkomst vervangt opleidingsaccreditatie, wel (vooralsnog) verplichte aanlevering van opleidingsdossiers.
Functies	Borging kwaliteitsniveau, daarnaast kwaliteitsverbetering.
Interne verantwoordelijkheden	Zelfevaluatie voor externe evaluatie; continu kwaliteitszorgsysteem.

Externe verantwoordelijkheden	Zelfevaluatie rapport, jaarverslag.
Efficiëntieverhoging	Clustering van opleidingsaccreditaties: een visitatiecommissie per kennisgebied voor heel Vlaanderen, of voor alle opleidingen binnen één faculteit. Overstap op instellingsreview <i>in plaats van</i> opleidingsaccreditatie (2 ^e ronde). '3 ^e ronde': instellingen worden gecontroleerd zelfaccrediterend.

Tabel 3-1 Kerngegevens kwaliteitszorg Vlaanderen

Beleidsontwikkeling: Instellingsreview

Juist nu vindt er een overgang plaats naar, net als in Nederland, meer nadruk op het instellingsniveau (zie tabel 3-1). Doel daarvan is terugdringing van de 'planlast'.

De kritische punten van het huidige accreditatiestelsel, waarvan in Vlaanderen de eerste ronde in 2012-13 afliep, kunnen gezien worden als achtergrond voor het Nieuwe Accreditatie Stelsel (NAS: instellingsreviews). De kritische punten zijn (Vercruyse, 2013):

- Te weinig onderscheidend en teveel gericht op basiskwaliteit
- Oriëntatie op processen en procedures in plaats van bereikte eindniveau en resultaten
- Onvoldoende stimuli tot kwaliteitsverbetering: defensief gedrag
- Te weinig gericht op toekomst
- Internationale dimensie komt te weinig aan bod
- Administratieve lasten

De instellingsreview is mede gestart vanuit het idee om lasten te verminderen (Demeulemeester, 2013). 'Het nieuwe stelsel is een stap in de richting van meer vertrouwen en meer openheid en, hopelijk wordt dit gaandeweg ook gerealiseerd, een zekere lastenvermindering. In het nieuwe stelsel verschuift de focus meer naar de kern van de zaak: de inhoud van de onderwijskwaliteit én de kwaliteitscultuur' (Demeulemeester, 2013).

De eerste instellingsreview wordt in 2015 als nulmeting ingevoerd. Na de nulmeting volgt een evaluatie van de instellingsreviews. Doelstellingen van de instellingsreview in het Nieuwe Accreditatie Stelsel zijn (Vercruyse, 2013):

- Visie en strategie ontwikkelen met betrekking tot onderwijs en onderwijskwaliteit
- Kwaliteitscultuur realiseren
- Inhoud en resultaten centraal stellen
- Expliciete criteria
- Beter gefundeerde, evidence-based, oordelen
- Accountability ten opzichte van studenten, werkgevers en samenleving; vergelijkbare informatie over de kwaliteit van instelling en opleiding aanreiken
- Internationale vergelijkbaarheid
- Vermindering planlast

De instellingsreview richt zich op het onderwijsbeleid ten tijde van de aanvraag. Het beoordelingskader bestaat uit vijf vragen, die door de NVAO zijn vertaald in vier onderwerpen (NVAO, 2013c): (1) visie en beleid, (2) beleidsuitvoering, (3) evaluatie en monitoring en (4) verbeterbeleid. Deze onderwerpen sluiten aan bij de PDCA-cyclus. Ze zijn meer omvattend dan alleen de interne kwaliteitszorg, die volgens een geïnterviewde zelfs ondergesneeuwd kan raken.

Per onderwerp zijn er enkele criteria vastgesteld. Alle beleidsterreinen ter ondersteuning van de kwaliteit van het onderwijs worden betrokken in de instellingsreview, dus ook onderzoek en maatschappelijke dienstverlening. Via deze onderwerpen komt de kwaliteitscultuur in de instelling aan bod, al werd in een interview opgemerkt dat naar de kwaliteitscultuur niet specifiek wordt gekeken; het gaat in de externe kwaliteitszorg alleen om elementen die aan een kwaliteitscultuur kunnen bijdragen. In andere woorden, het nieuwe accreditatiestelsel moet ondersteunend zijn aan de kwaliteitscultuur van instellingen.

Leidend in de review van het eerste onderwerp (visie en beleid) is de mate waarin de volgende beleidsthema's terugkomen in het instellingsbeleid: internationalisering, multi- en interdisciplinariteit, verwevenheid van onderwijs en onderzoek, flexibilisering, sociale dimensie, levenslang leren (met inbegrip van EVC- en EVK-beleid¹), attitudevorming, democratisering van of participatie aan het hoger onderwijs inclusief diversiteit- en taalbeleid, ondernemerschap, innovatie, duurzaamheid en kwaliteitscultuur (NVAO, 2013c).

Een door de NVAO samengestelde en benoemde commissie voert de review uit. Het beoordelingsproces verloopt als volgt:

1. Bestuurlijk overleg tussen de instelling en de NVAO. Ter sprake komen in ieder geval: de organisatiestructuur en de profilering van de instelling, recente ontwikkelingen in een eventueel veranderingsproces, de samenstelling van de commissie, de taal waarin de review zal worden uitgevoerd, het tijdpad en het natraject met een eventuele presentatie van de uitkomsten door de commissie voor een breed publiek (NVAO, 2013c).
2. De NVAO maakt een accreditatieportret van de instelling. Het accreditatieportret geeft een overzicht van alle accreditatiebesluiten voor nieuwe en bestaande opleidingen. De instelling krijgt de gelegenheid om het accreditatieportret aan te vullen of te corrigeren, alvorens het overhandigd wordt aan de commissie.
3. Instellingen schrijven een kritische zelfreflectie en onderbouwen deze met verifieerbare documenten en feiten. De reflectie beschrijft hoe de instelling de kwaliteit van haar onderwijs garandeert binnen de relevante maatschappelijke en internationale context (NVAO, 2013c). De reflectie gaat in op de vier onderwerpen.
4. Na bestudering van het accreditatieportret en kritische reflectie gaat de commissie twee keer op bezoek (verkenning, daarna verdieping) bij de instelling, in principe voor de duur van twee tot vijf dagen per keer.
5. De commissie stelt een evaluatierapport op, waarin gereflecteerd wordt op de vier onderwerpen. In het rapport geeft de commissie een algemene afweging van haar uiteindelijke oordeel. Het evaluatierapport wordt aangeboden aan de NVAO.

¹ EVC: erkenning van verworven competenties; EVK: erkenning van verworven kwalificaties.

6. Op basis van het evaluatierapport neemt de NVAO een eigenstandig besluit. De NVAO nodigt de commissie uit om het rapport toe te lichten. Desgewenst kan de NVAO ook de instelling om nadere informatie vragen (NVAO, 2013c).

Het algemene oordeel wordt uitgesproken aan de hand van een driepuntschaal: positief, positief met beperkte geldigheidsduur, negatief. Indien de commissie een oordeel positief met beperkte geldigheidsduur uitspreekt, geeft zij de geldigheidstermijn expliciet aan (NVAO, 2013c). De commissie spreekt ook een oordeel uit over elk van de vier onderwerpen: voldoet, voldoet ten dele of voldoet niet. Op deze wijze wordt in de instellingsreview het onderwijsbeleid beoordeeld.

De instellingsreview is verplicht voor ambtshalve geregistreerde instellingen (dat wil zeggen de publieke gefinancierde universiteiten en hogescholen). Voor geregistreerde instellingen is de review geen verplichting (NVAO, 2013c).

Aan de eerste ronde van instellingsreviews (2015–2017) zijn geen rechtsgevolgen verbonden voor de instelling. De uitkomsten van de reviews worden wel gepubliceerd op de website van de NVAO (NVAO, 2013c). De eerste ronde zal worden geëvalueerd in 2018. De tweede ronde van instellingsreviews zal volgens de huidige voornemens plaats vinden tussen 2019 en 2021 en de derde ronde tussen 2025 en 2027. Aan deze twee rondes zijn wel consequenties verbonden:

- Bij een positieve instellingsreview hoeven de instellingen geen externe opleidingsaccreditatie meer te ondergaan. Wel moeten ze, zo is het plan nu, een opleidingsdossier (zelf-evaluatierapport) bij de NVAO indienen, met bewijs van externe input in de evaluatie van de opleidingen, waarna een accreditatiebesluit door de NVAO volgt.
- Bij een positief besluit met beperkte geldigheidsduur mogen instellingen geen aanvragen voor nieuwe opleidingen indienen.
- Bij een negatieve instellingsreview zal de financiering aan de instellingen worden stopgezet en mag de instelling geen academische graden meer verlenen.

Om onzekerheid bij de instellingen over het nieuwe accreditatiestelsel weg te nemen heeft de NVAO informatiesessies georganiseerd. Hierdoor is, volgens een geïnterviewde, meer rust gekomen in de sector. Desalniettemin hebben instellingen hun bedenkingen bij het voort blijven bestaan van de opleidingsaccreditatie, naast de instellingsreview. De bestuurders van universiteiten en hogescholen poogden in de zomer van 2014 gezamenlijk de Vlaamse kabinetsformatie ervan te overtuigen de vereiste opleidingsaccreditaties en verplicht in te dienen opleidingsdossiers na een positieve instellingsreview onmiddellijk af te schaffen (brief VLIR, juli 2014, zie ook: Peeters & Amkreutz, 2014). Hierdoor zou effectief alleen de instellingsreview (mits positief) als externe kwaliteitszorg overblijven. De nieuwe regering staat niet onwelwillend tegenover de voorstellen van de bestuurders; een overeenkomstig wetsvoorstel is inmiddels ingediend. De Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS) pleit er, in reactie op de oproep van de hogeschool en universiteit bestuurders, juist voor om de opleidingsbeoordelingen te behouden (Ophoff & Roelant, 2014).

In het nieuwe accreditatiestelsel worden instellingen zelf verantwoordelijk voor het organiseren van de accreditatieprocedures van opleidingen (samenstellen van een onafhankelijke

commissie en schrijven van opleidingsdossiers), wat betekent dat de instellingen het gros van de externe kwaliteitszorg zelf doen. Er wordt dus een toename in lasten binnen de instelling verwacht (in hoofdstuk 2 ‘substantive compliance costs’ genoemd). Het voorkomen van deze lasten is voor de instellingen het voornaamste argument om de eisen ten aanzien van het dossier op opleidingsniveau onmiddellijk af te schaffen. Volgens een geïnterviewde speelt in de standpunten van de instellingen mee dat verwacht wordt dat de nieuwe Vlaamse Regering waarschijnlijk voornemens is te besparen op hoger onderwijs.

Volgens een geïnterviewde komt de eis tot geheel afschaffen van opleidingsaccreditatie neer op het creëren van een vertrouwenssysteem. Dit zou echter ook volgens de geïnterviewde betekenen dat de voorgenomen instellingsreviewprocedures aangescherpt moeten worden (zijn de oordelen van de instelling over haar eigen opleidingen streng en kritisch genoeg?) en dat instellingen moeten nadenken over de organisatie van hun interne kwaliteitszorg. Hoe de instellingen bij niet-invoering van opleidingsdossiers de kwaliteit van hun opleidingen willen garanderen en daarover communiceren met studenten en externe stakeholders (transparantie) wordt de auteurs van deze studie uit de huidige discussie niet duidelijk. Een vraag blijft ook in hoeverre de overheid de instellingen het benodigde vertrouwen wil en kan geven.

3.1.2 Duitsland

Het Duitse kwaliteitszorgstelsel is gefocust op periodieke accreditatie van opleidingen (zie Tabel 3-2). Volgens een van de geïnterviewden lag in de eerste ronde, onmiddellijk na de Bologna-hervorming, de nadruk op controle; daarna verschoof de nadruk in de richting van bijdragen aan de kwaliteitsverbetering. Het gehele stelsel is er complexer georganiseerd dan in Nederland, vanwege de complexe staatsvorm met gedeelde autoriteit over het hoger onderwijs op federale en deelstaatsniveaus, en vanwege de grote schaal van het land—Nederland telt slechts iets meer inwoners dan de qua bevolking grootste deelstaat Noordrijn-Westfalen. De federale Accreditieraad beperkt zich in dat getrapte stelsel tot accreditatie van accreditatieorganisaties. Elke accreditatieorganisatie stelt haar eigen kaders vast, binnen de (beperkte) speelruimte van de bepalingen van de Accreditieraad. Die accreditatieorganisaties komen in twee types:

- Algemene, voor alle soorten studierichtingen en met een min of meer regionale basis (al kunnen hogeronderwijsinstellingen ook een accreditatieorganisatie uit een andere regio kiezen)
- Gespecialiseerde, voor één kennisgebied (techniek, bedrijfswetenschappen en verpleegkunde zijn de belangrijkste voorbeelden)

Op de kwaliteit van het onderwijs in hogeronderwijsinstellingen houden alleen de deelstaatsministeries en de accreditatieorganisaties toezicht. Een federale toezichthouder op de hogeronderwijsinstellingen kent Duitsland niet.

Primaire evaluatie & cyclus	Accreditatie van opleidingen, om zes jaar.
Consequenties primaire eva-	Zonder accreditatie geen erkend bachelor- of masterdiploma; overi-

luatie	gens afhankelijk van deelstaat.
Secundaire evaluatie(s) & cyclus	Accreditatie van instellingskwaliteitszorg voor onderwijs, om zes tot acht jaar.
Consequenties secundaire evaluatie	Instellingsaccreditatie vervangt accreditatie van alle opleidingen van een instelling.
Functies	Borging kwaliteitsniveau, daarnaast kwaliteitsverbetering.
Interne verantwoordelijkheden	Zelfevaluatie, continu kwaliteitszorgsysteem (m.n. voor systeemaccreditatie).
Externe verantwoordelijkheden	Zelfevaluatierapport voor opleidingsaccreditatie, jaarverslag maar niet aan kwaliteitszorgorganisaties. Bij systeemaccreditatie: tussenrapportage op basis van documentatie vanuit interne kwaliteitszorg om de drie / vier jaar.
Efficiëntieverhoging	Optie van clustering van opleidingsaccreditaties per (deel van) instelling. Optie van instellingsaccreditatie <i>in plaats van</i> opleidingsaccreditatie. Deze 'systeemaccreditatie' omvat 'aspectsteekproeven' naar het functioneren van de interne kwaliteitszorg

Tabel 3-2 Kerngegevens kwaliteitszorg Duitsland

Beleidsontwikkeling: cluster- en systeemaccreditatie

Al sinds kort na het begin van de eeuw worden in Duitsland pogingen gedaan om de lasten van accreditatie te verminderen, vooral op twee manieren:

- Clusteraccreditatie:¹ accreditatie van maximaal vijf qua kennisgebied nauw verwante studierichtingen binnen één instelling tegelijk, zodat de evaluatie door één visitatiecommissie kan worden gedaan en de 'overhead' slechts één maal beoordeeld hoeft te worden
- Systeemaccreditatie: een hogeronderwijsinstelling wordt 'zelfaccrediterend' ten aanzien van al haar opleidingen na succesvolle evaluatie van haar interne kwaliteitszorgarrangementen. Systeemaccreditatie is daarmee een variant van instellingsaccreditatie.

Clusteraccreditatie is een mogelijkheid die in Nederland en Vlaanderen ook al wel bekend is en wordt toegepast.

Systeemaccreditatie werd in 2007 geïntroduceerd als optie. Hiermee kregen instellingen de keuze tussen (cluster)opleidings- of systeemaccreditatie. Er zijn tot nog toe (stand midden 2014) 20 instellingen die systeemaccreditatie succesvol hebben doorlopen, waarvan één alleen voor één *Fachbereich*, vooral in techniek en bedrijfskunde; er zijn er 30 'onderweg'.

Invoering van systeemaccreditatie hing samen met het terugdringen van kosten voor instellingen. Echter in een breder kader wordt door een geïnterviewde beweerd dat invoering van systeemaccreditatie vooral samenhang met de overmaat aan accreditaties ('stuwmeer' voor

¹ Afhankelijk van de accreditatieorganisatie worden ook andere benamingen gebruikt, bijvoorbeeld pakketaccreditatie, bundelaccreditatie.

de accreditatieorganisaties door de invoering van de Bologna-herstructurering) en het verlies van instellingssturing over de kwaliteitszorg bij accreditatie van alle afzonderlijke opleidingen. Deze argumenten zouden meer gewicht in de schaal hebben gelegd dan de last en moeite door externe kwaliteitszorg voor de instellingen.

De systeemaccreditatie beziet alleen het interne kwaliteitszorgsysteem voor het onderwijs van de instelling (Grendel & Rosenbusch, 2010). Hoe de criteria exact verwoord zijn, in welk format gerapporteerd wordt, de lengte van de procedures, welke en hoeveel experts er aangesteld worden, en hoe de procedure precies verloopt, hangt enigszins af van de afzonderlijke accreditatieorganisaties, maar de algemene lijnen zijn door de federale Accreditatieraad vastgelegd (Akkreditierungsrat, 2013).¹ De beoordeling betreft zeven criteria:

- *Beoogde leeruitkomsten* zijn vastgelegd, gepubliceerd en worden up-to-date gehouden
- Er is continu *management van het onderwijs*
- Er is een *intern kwaliteitszorgsysteem* dat aan de ESG-eisen voldoet en dat over voldoende personele en andere faciliteiten beschikt
- *Dataverzameling* en managementrapportage documenteren de kwaliteit van het onderwijs
- *Verantwoordelijkheden* rondom kwaliteit en kwaliteitszorg van het onderwijs zijn duidelijk vastgelegd en gepubliceerd
- Over de kwaliteitszorg wordt minstens eenmaal per jaar aan interne en externe stakeholders *gerapporteerd*
- De instelling is verantwoordelijk voor de kwaliteit en kwaliteitsverbetering van het onderwijs in *samenwerkingsverbanden* (met andere hogeronderwijsinstellingen in binnen- en buitenland, met bedrijven, en dergelijke). Samenwerkingsverbanden zijn gedocumenteerd.

Het interne kwaliteitszorgsysteem wordt op aanvraag van een instelling eerst voorlopig beoordeeld ('Vorprüfung') door een door de instelling geselecteerde accreditatieorganisatie. Selectie van een accreditatieorganisatie geschiedt op uitnodiging of via een publieke aanbestedingsprocedure. Als de accreditatieorganisatie genoeg kans ziet voor het behalen van de systeemaccreditatie, stelt zij een expertgroep (in Nederlandse termen: visitatiecommissie) aan. De expertgroep bestaat uit (minimaal) vijf personen.²

In de expertgroep hebben in ieder geval een student, en iemand uit de beroepspraktijk zitting. De drie academische leden hebben gezamenlijk ervaring in: managen van hogeronderwijsinstellingen, interne kwaliteitszorgsystemen van hogeronderwijsinstellingen, ontwikkelen van curricula of kwaliteitszorg op het gebied van onderwijs en studeren en de belangrijkste vakgebieden in de instelling. Van de vijf leden komt er in ieder geval een uit

¹ De regionale accreditatieorganisaties en een aantal gespecialiseerde zijn opgenomen in het Europese register (EQAR). Dit geeft aan dat ondanks eventuele variatie in hun procedures, alle voldoen aan de *European standards and guidelines for quality assurance in higher education (ESG)*.

² Volgens onze interviews komen expertgroepen van meer dan vijf personen in praktijk niet voor, want: (1) vijf goed geselecteerde experts zijn voldoende in staat om een afgewogen evaluatie uit te voeren, en (2) het wordt te duur.

het buitenland. Voor grote of gespecialiseerde instellingen kan het bij sommige accreditatieorganisatie voorkomen dat er meer experts toegevoegd worden.

De evaluatieprocedure verloopt via twee visitaties. In het eerste bezoek worden gegevens over de instelling en de managementsystemen verzameld. Deze informatie komt bovenop de documentatie die de instelling na de initiële evaluatie van de accreditatieorganisatie heeft aangeleverd. Die documentatie betreft: intern management en besluitvormingsstructuren, missie en profiel van de instelling, opleidingsaanbod, de kwaliteitsdoelstellingen en het interne kwaliteitszorgsysteem voor onderwijs. Onderdeel van de rapportage is ook hoe ten minste één opleiding aan de hand van het interne kwaliteitszorgsysteem is geaccrediteerd. In het eerste bezoek worden de onderwerpen bepaald die aan de orde zullen komen in het tweede bezoek door de expertgroep.

Tijdens het tweede bezoek moet de instelling de additioneel gevraagde informatie presenteren en voert de visitatiecommissie gesprekken met het instellingsbestuur, de instellingsadministratie, de verantwoordelijken voor het interne kwaliteitszorgsysteem, docenten en studenten, alsmede met externe stakeholders. Tevens voert de expertgroep tijdens het tweede bezoek een *audit trail* uit via een steekproef ('Merkmalsstichprobe').

Bij de steekproef gaat het om de vraag of specifieke onderwerpen van het kwaliteitszorgsysteem onderwijs effectief zijn binnen de gehele instelling, getoetst aan één of meer, geselecteerde studierichting(en).¹ De accreditatieorganisatie kiest ten minste drie onderwerpen voor de steekproef; in praktijk bepaalt de expertgroep de keuze, op basis van geobserveerde lacunes in de documentatie en onduidelijkheden ondervonden tijdens het eerste bezoek aan de instelling. Voorbeelden van onderwerpen zijn:

- Leerdoelen van de opleidingen
- Aansluiting bij wetgeving en regels (bijv. invoering ECTS)
- Definities van toelatingscriteria, erkenning van extern opgedane competenties en selectieprocedures
- Studielast van studenten
- Beschikbare faciliteiten
- Organisatie en coördinatie van opleidingen
- Modulespecifieke en competentie-georiënteerde examineringsystemen
- Begeleidingsfaciliteiten voor studenten

De instelling zorgt voor aanvullende documentatie over de geselecteerde onderwerpen. De lengte van het tweede bezoek (ca. 2–3 dagen) bepaalt in feite de limiet van de omvang. Volgens een geïnterviewde worden daarom meestal niet meer dan drie aspecten behandeld.

Tot 2013 kende de systeemaccreditatie een tweede soort steekproef, namelijk de opleidingssteekproef, die inhield dat de visitatiecommissie via volledige opleidingsaccreditaties (met opleidings specifieke visitatie) een oordeel gaf over een aantal door de visitatiecommissie willekeurig geselecteerde opleidingen. Zo nodig werd de visitatiecommissie hiertoe uitgebreid met subcommissies. In eerste opzet van de systeemaccreditatie ging het om zeven op-

¹ Aantal en keuze van studierichtingen bepaalt de expertgroep; er vindt een afweging plaats tussen efficiëntie enerzijds en anderzijds een beeld krijgen van de gehele breedte van de instelling.

leidingen per instelling, maar dit werd in 2010 verminderd tot drie. Vanwege de nog immer zware belasting voor instelling en evaluatoren en vanwege de beperkte toegevoegde waarde ervan is in 2013 de opleidingssteekproef afgeschaft, behalve voor gereguleerde studies zoals lerarenopleidingen. Mocht een expertgroep het nodig achten om de werking van het interne kwaliteitszorgsysteem dieper te doorgronden, bijvoorbeeld als er te weinig informatie over de werking komt uit de steekproef op aspecten, kan er als nog een steekproef op opleidingsniveau gehouden worden.

De precieze vormgeving van de systeemaccreditatie hangt zoals gezegd af van de accreditatieorganisatie. Iedere accreditatieorganisatie heeft een eigen systeemaccreditatiemodel: de interpretatie van de accreditatieorganisatie van de regels en procedures die door de *Akkreditierungsrat* zijn voorgeschreven. Hierbinnen zijn verschillen mogelijk wat betreft: interpretatie van de regels (bijvoorbeeld van de zeven beoordelingscriteria), de lengte van de gehele procedure, rapportageformaten, de criteria voor het selecteren van experts en de kosten voor de instelling. Een gevolg van de verschillen is dat instellingen een accreditatieorganisatie kiezen die het beste voldoet aan de wensen van de instelling. Om te controleren of de accreditatieorganisaties de regelgeving en procedures voor systeemaccreditatie correct naleven monitort de accreditieraad iedere accreditatieorganisatie regelmatig.

Het systeemaccreditatiebesluit over een instelling is geldig voor zes jaar. Accreditatie kan verleend worden, voorwaardelijk verleend worden, of afgewezen. Bij voorwaardelijke accreditatie krijgt de instelling negen maanden om de tekortkomingen te herstellen. De afwijzing van een systeemaccreditatie heeft geen effect op eerdere opleidingsaccreditaties. Het beleid van de *Akkreditierungsrat* is dat na het succesvol doorlopen van een tweede systeemaccreditatie dat tweede besluit voor acht jaar gaat gelden.

Positieve systeemaccreditatie geeft instellingen het recht hun eigen opleidingen te accrediteren. Echter ook na het behalen van systeemaccreditatie kunnen instellingen ervoor kiezen om afzonderlijke opleidingen extern te laten accrediteren.

Als de eerste helft van periode waarin systeemaccreditatie geldt (dus drie of vier van de zes of acht jaar) is afgelopen, moesten instellingen tot 2013 enkele opleidingen door een accreditatieorganisatie laten evalueren. Het ging om één opleiding per 2500 studenten en tenminste één bachelor- en één masterstudie. De evaluatie volgde de normale procedures van een opleidingsaccreditatie. Een positieve tussenevaluatie is voorwaarde voor een volgende aanvraag voor systeemaccreditatie. Sinds 2013 is deze procedure omgezet in een lichtere tussenevaluatie op basis van toezenden aan de kwaliteitszorgorganisatie van bestaande instellingsdocumenten over de implementatie van de interne kwaliteitszorg. Volgens een geïnterviewde zijn er voor die tussenrapportage geen harde criteria opgesteld; hierdoor is het lastig om voortgang te monitoren en dus moeilijker om tussentijds in te grijpen. Een systeemaccreditatiebesluit kan ingetrokken worden door een accreditatieorganisatie indien bijvoorbeeld tijdens de midterm-evaluatie blijkt dat de instelling haar interne kwaliteitszorgsysteem substantieel veranderd heeft. Het hebben doorlopen van een midterm-evaluatie is vereist voor een volgende aanvraag voor systeemaccreditatie.

3.1.3 Oostenrijk

Het Oostenrijkse kwaliteitszorgstelsel kenmerkt zich door verschillende regimes voor verschillende sectoren: de publieke universiteiten behoeven geen accreditatie van instelling noch van opleidingen, alleen audits van hun interne kwaliteitszorg. Datzelfde lichte regime verwerven de (meestal door publieke entiteiten tot stand gebrachte) hogescholen nadat die via twee succesvolle rondes van instellingsaccreditatie (elk zes jaar geldig) voldoende vertrouwen hebben verdiend. Private universiteiten moeten periodiek opnieuw instellingsaccreditatie verwerven.

De hogescholen onder het 'zware' regime en de privé-universiteiten moeten bovendien alle nieuwe opleidingen laten goedkeuren (vergelijkbaar met een 'toets nieuwe opleiding' in Nederland).

De publieke universiteiten zijn de oudste en door de maatschappij meest vertrouwde hogeronderwijsinstellingen. Hogescholen zijn vooral in de jaren na 1990 tot ontwikkeling gekomen en zouden daarom nog niet zo een vanzelfsprekend aura van kwaliteit hebben als universiteiten. Private universiteiten zijn ook relatief jonge, kleine instellingen, die vaak niet de grote organisatorische apparaten hebben zoals die in publieke instellingen het onderwijs kunnen faciliteren en de kwaliteit kunnen waarborgen. Dat zouden enkele redenen zijn waarom hogescholen en private universiteiten aan scherpere kwaliteitsbewaking onderhevig zijn dan de publieke universiteiten. Mogelijk waren ook met name private universiteiten als sector niet voldoende georganiseerd om in het politieke proces succesvol een lichter regime van kwaliteitsbewaking te bepleiten, zo vermoedde een geïnterviewde.

Primaire evaluatie & cyclus	<p>Publieke universiteiten: audit van interne kwaliteitszorg, om de zes jaar.</p> <p>Private universiteiten: accreditatie van instelling, vooraf en om de zes jaar (later: om de twaalf jaar).</p> <p>Hogescholen: accreditatie van instelling, vooraf, na zes jaar en na twaalf jaar. Daarna als publieke universiteit.</p>
Consequenties primaire evaluatie	<p>Zonder instellingsaccreditatie geen toestemming voor geven van onderwijs.</p> <p>Voor publieke universiteiten: kwaliteitsoordelen zouden in de prestatieafspraken met de Minister opgenomen kunnen worden; dit is nieuw, eventuele toepassing vanaf 2015.</p>
Secundaire evaluatie(s) & cyclus	<p>Publieke universiteiten: —</p> <p>Private universiteiten, en hogescholen onder zwaar regime: accreditatie vooraf van nieuwe opleidingen.</p>
Doelstellingen	Borging kwaliteitsniveau, organisatieontwikkeling, kwaliteitsverbetering.
Interne verantwoordelijkheden	Zelfevaluatie; continu kwaliteitszorgsysteem.
Externe verantwoordelijk-	Zelfevaluatierapport.

heden	<p>Publieke universiteiten: jaarverslag aan Minister met daarin een kwaliteitsparagraaf (openbaar).</p> <p>Hogescholen en private universiteiten: jaarverslag aan AQ Austria (instellingen mogen hun jaarverslag publiceren).</p>
Efficiëntieverhoging	—

Tabel 3-3 Kerngegevens kwaliteitszorg Oostenrijk

De instellingsaudits beoordelen een instelling op vier criteria, alle nauw gerelateerd aan het interne kwaliteitsmanagementsysteem (AQ Austria, 2013c):

- De instelling heeft doelstellingen en een *strategie* geformuleerd en heeft daartoe sturingsinstrumenten
- Het *kwaliteitsmanagement* ondersteunt het bereiken van de strategische doelstellingen van de instelling
- *Evaluaties, monitoring en informatiesystemen* zijn integrale bestanddelen van het kwaliteitsmanagementsysteem
- Het kwaliteitsmanagementsysteem is gebaseerd op de *kwaliteitscultuur* van de instelling en betreft op systematische wijze verschillende *stakeholders*.

Beleidsontwikkeling: Samenvoeging kwaliteitszorgorganisaties

In 2012 zijn de drie kwaliteitsbewakingsorganisaties voor de drie sectoren van het hoger onderwijs in Oostenrijk (publieke universiteiten, hogescholen en private universiteiten) samengevoegd in AQ Austria. Daarvan wordt een efficiëntieverhoging verwacht op nationaal niveau. Na die fusie zijn er momenteel geen voornemens tot ingrijpende aanpassing van het kwaliteitszorgstelsel.

Wel vinden incrementele verbeteringen ervan plaats. Zo dienen sinds 2013 ook buitenlandse aanbieders van hoger onderwijs door AQ Austria geaccrediteerd te worden alvorens ze operationeel mogen worden. Daarnaast probeert AQ Austria de tijdsdruk, die vooral voor hogescholen erg hoog kan zijn,¹ te verminderen door de procedure voor accreditatie van nieuwe opleidingen meer te standaardiseren en beter vooraf te communiceren.

3.1.4 Noorwegen

In Noorwegen is audit van de interne kwaliteitszorg van instellingen de cyclisch terugkerende hoofdmethodologie van externe kwaliteitszorg. Instellingsaccreditatie komt alleen voor als een instelling wil promoveren naar een hogere klasse: van *university college* naar gespecialiseerde universiteit, of van gespecialiseerde naar algemene universiteit. De onderzoekscapaciteit van de instelling (in steeds meer kennisgebieden) speelt daarbij de hoofdrol; goede organisatie inclusief kwaliteitszorg alsmede kwaliteit van het onderwijs zijn eveneens

¹ Voor de hogescholensector plant het Ministerie van Onderwijs jaarlijks hoeveel plaatsen in welke kennisgebieden en aan welke hogescholen het gaat financieren. De instellingen hebben dan ongeveer 15 maanden om eventuele nieuwe opleidingen te ontwerpen, te laten accrediteren en er studenten voor te werven. De accreditatieprocedure bij AQ Austria mag tot 9 maanden duren (al poogt AQ Austria om sneller te zijn), zodat accreditatiebesluiten vaak pas enkele maanden voor de opening van nieuwe studierichtingen genomen worden, eventueel met voorwaarden.

voorwaarden. De na de verkiezingen van 2013 aangetreden Noorse regering heeft in afwachting van beleidsontwikkelingen een moratorium gesteld op zulke promoties. In 2015 wordt nieuw beleid voor de structuur van het Noorse hoger onderwijs ontwikkeld; instellingsaccreditatie komt momenteel dan ook niet voor.

Universiteiten en andere positief geaccrediteerde instellingen behoeven geen accreditatie vooraf voor nieuwe opleidingen; ze zijn zelfaccrediterend. *Colleges* en gespecialiseerde universiteiten hebben een dergelijke vrijstelling alleen in bepaalde kennisterreinen of op bepaalde niveaus (bijvoorbeeld alleen voor bacheloropleidingen in verpleging). Voor het overige moeten nieuwe opleidingen vooraf geaccrediteerd worden. Er is daarna geen periodieke her-accreditatie van opleidingen.

In een Scandinavisch-vriendelijk geformuleerde monitor-rol (met veel nadruk op coöperatie, kwaliteitsverbetering en kwaliteitscultuur) houdt de nationale kwaliteitszorgorganisatie NOKUT de kwaliteit van het onderwijs jaarlijks in de gaten, vooral op basis van een database met gegevens uit jaarverslagen. In geval van zorgwekkende signalen is er een viertraps-interventieladder die in het ergste geval tot de-accreditatie van een opleiding of van een gehele instelling kan leiden. NOKUT heeft het recht op elk moment hogeronderwijsinstellingen te bevragen of te bezoeken over de onderwijskwaliteit en interne kwaliteitszorg.

Landelijke opleidingsevaluaties voor een geheel kennisgebied (bijvoorbeeld verpleging) worden in Noorwegen vooral gebruikt in het kader van die monitor-rol; ze leiden niet direct tot accreditatie. Landelijke opleidingsevaluaties kunnen ook door NOKUT in opdracht van het Ministerie van Onderwijs uitgevoerd worden.

De interne kwaliteitszorg van opleidingen omvat niet alleen de verwachting van eens in de zoveel (niet precies aangevend hoeveel) jaren een evaluatie met externe peers, maar omvat tevens continue inzet van *external examiners*. Volgens een van onze interviews koppelde een deel van de instellingen die *external examiners* aan de interne kwaliteitszorg; andere hielden de twee gescheiden en ervoeren daarmee meer kosten van hun interne kwaliteitszorg.

Volgens diverse geïnterviewden is de last van de externe kwaliteitszorg het hoogst voor *colleges*, die zowel als instelling beoordeeld worden als accreditatie nodig hebben voor elke nieuwe studierichting die zij willen opzetten. Daar komt bij dat dit in het algemeen vrij kleine instellingen zijn, zodat vrijmaken van stafleden voor kwaliteitszorg voor hen een relatief grote opoffering is. Universiteiten zien NOKUT normaal gesproken slechts eens in zes jaar en zijn gemiddeld veel groter dan de *colleges*. Voor hen is de externe kwaliteitszorg geen grote last.

Primaire evaluatie & cyclus	Instellingsaudit van interne kwaliteitszorg, om de zes jaar.
Consequenties primaire evaluatie	Negatief geauditeerde instellingen verliezen het recht om zelfstandig nieuwe opleidingen te ontwikkelen.
Secundaire evaluatie(s) & cyclus	Instellingsaccreditatie bij overgang naar 'hogere' sector, eenmalig. Opleidingsaccreditatie voor nieuwe opleidingen aan instellingen die op dat terrein en niveau niet zelfaccrediterend zijn.

	Re-accreditatie van opleiding of instelling in geval van zorg om kwaliteit.
Consequenties secundaire evaluatie	Als de instelling nog niet geaccrediteerd was, verliest de instelling het recht om nieuwe opleidingen aan te melden voor accreditatie. Negatief beoordeelde opleidingen in opleidingsaccreditatie mogen niet blijven opereren.
Doelstellingen	Borging kwaliteitsniveau, ontwikkeling van interne kwaliteitszorg.
Interne verantwoordelijkheden	Continu kwaliteitszorgsysteem.
Externe verantwoordelijkheden	Zelfevaluatie-rapport voor site visit. Jaarverslag met voorgeschreven indicatoren.
Efficiëntieverhoging	—

Tabel 3-4 Kerngegevens kwaliteitszorg Noorwegen

Beleidsontwikkeling: in 2015 meer nieuws

Er zijn geen voornemens tot grootscheepse verandering van kwaliteitszorg in Noorwegen. Wel heeft de overheid laten weten voorlopig geen prijs te stellen op promotie van nog meer regionale *colleges*. Dit moratorium hangt samen met de diverse commissies die bezig zijn met de voorbereiding van adviezen voor veranderingen van het hogeronderwijsbeleid vanaf 2015 in het algemeen (structuur, bekostiging, enz.); afgewacht moet worden of dit ook consequenties gaat hebben voor kwaliteitszorg. Om de lasten te verminderen en meer ruimte te geven aan de ontwikkeling van een kwaliteitscultuur, overweegt het ministerie in het kader van de beleidsaanpassingen in 2015 verlenging van de cyclus van instellingsaudits van zes naar acht jaar voor instellingen die—naar het oordeel van NOKUT—een continu goed werkend intern kwaliteitszorgsysteem hebben. Dit ligt in het verlengde van de ambitie van het ministerie om lastenverlichtingen te krijgen voor NOKUT en voor instellingen door het kwaliteitszorgstelsel meer te baseren op risicoanalyses.

3.2 Vergelijkingen met de Nederlandse situatie

In het algemeen

- Er is in alle vier systemen externe kwaliteitszorg, overeenkomend met de abstracte vier principes van Van Vught & Westerheijden (1994): nationale (althans op systeemniveau opererende) coördinatie, zelfevaluatie als uitgangspunt, periodieke externe review met *peer review* als belangrijkste methode en publicatie van ten minste een deel van de uitkomsten.
- De *European Standards and Guidelines* (ESG) worden overall als referentiekader voor de nationale standaarden en criteria genomen. Lijsten met voorgeschreven indicatoren maken in Duitsland, Oostenrijk en Noorwegen naar het schijnt geen deel uit van het nationale kwaliteitszorgstelsel *sensu stricto*, maar wel van jaarlijkse rapportages.
- De interne kwaliteitszorg bestrijkt in alle systemen min of meer dezelfde onderwerpen als in Nederland. Mogelijk is in Nederland de omslag naar *learning outcomes* en het nationale kwalificatieraamwerk meer doorgedrongen dan in de vergelijkingslanden.

- Het ontwikkelen een kwaliteitscultuur in de hogeronderwijsinstellingen wordt in diverse landen kort, maar expliciet genoemd als een onderliggend doel van de externe kwaliteitszorg. In interviews in de andere landen werd de term eveneens genoemd. We zijn met de geïnterviewden niet uitgebreid ingegaan op wat men met 'kwaliteitscultuur' bedoelt, maar allen zijn op de hoogte van de EUA-projecten hierover.¹
- Op het gebied van bekostiging geldt in de meeste landen (uitzondering is Noorwegen) dat de aanvragers, ofte wel de hogeronderwijsinstellingen, betalen voor de audit- en accreditatieprocedures. De vergoeding is in Duitsland en Oostenrijk kostendekkend.
- Follow-up procedures na *positieve* accreditaties of audits lijken bij de meeste accreditatieorganisaties niet gezien te worden als een primaire taak van de overheid of van de kwaliteitszorgorganisatie, maar van de instelling. Wel wordt overal door de kwaliteitszorgorganisaties gecontroleerd of na voorwaardelijke accreditaties of anderszins negatieve oordelen de opgelegde verbeteringen worden doorgevoerd. De Noorse monitoring van onderwijskwaliteit gaat verder dan follow-up van formele aanbevelingen, maar lijkt eerder op een inspectie-achtige monitoring van signalen van onderwijskwaliteit in het algemeen.
- Cycli van externe kwaliteitszorg voor instellingen als geheel beslaan in het algemeen zes jaar, maar in Duitsland zijn er mogelijkheden, en in Noorwegen gedachten, om de duur van een cyclus op acht jaar te brengen. In Vlaanderen zijn de beleidsgedachten juist om de cyclus van opleidingsaccreditering van acht jaar terug te brengen naar zes.

Vlaanderen

- Veel bepalingen met betrekking tot externe kwaliteitszorg zijn bij decreet of per besluit vastgesteld.
- Instellingstoets wordt verplicht voor alle instellingen; gevolgen ervan zijn zwaarder dan in Nederland. Positieve uitkomst betekent, na de 'nulmetingen' 2015–2018, vervallen van plicht tot externe opleidingsaccreditering.
- Het aanleveren van informatie voor publicatie van studiekeuze-informatie is een primaire taak van de NVAO in Vlaanderen.

Duitsland

- Het arrangement met een federale Accreditieraad, afzonderlijke accreditatieorganisaties (regionaal én specialistisch), alsmede de zeggenschap over hoger onderwijs van federale overheid en deelstaten, in combinatie met de nog immer sterke filosofie van academische vrijheid en van zelfregulering door de sector, met name via de Rectorenconferentie, oogt complex.
- Consequenties van niet-accreditering zijn vrij vaag: ze zijn relatief licht en niet sterk afhankelijk van het nationale beleidsniveau maar juist van de deelstaten.

¹ Zie: www.eua.be/eua-work-and-policy-area/quality-assurance/projects/eqc/, opgevraagd 10-10-2014.

- Externe beoordeling heeft nog niet van alle opleidingen plaatsgevonden.
- Instellingen mogen hun zelfevaluatierapporten niet openbaar maken.
- Op het voor studenteninformatie bedoelde studiekeuzeplatform is accreditatie-informatie gekoppeld aan opleidingsinformatie.
- Beperking van administratieve lasten is een van de redenen (maar waarschijnlijk niet de doorslaggevende) voor de invoering van *systemaccreditation*, waardoor hogeronderwijsinstellingen in feite zelfaccrediterend worden
- Beperking van administratieve lasten was wel de voornaamste reden om opleidingsaccreditaties van opleidingen die inhoudelijk nauw verwant zijn en binnen één instelling verzorgd worden in één *clusteraccreditation* samen te nemen.

Oostenrijk

- Publieke universiteiten en hogescholen met ‘verdiend vertrouwen’ hoeven slechts een audit van hun interne kwaliteitszorgsysteem te doen, terwijl jonge hogescholen (in hun eerste twee rondes) en private universiteiten accreditatieprocedures moeten doorlopen. Het type instelling, en voor hogescholen tevens het met succes doorlopen van heraccreditaties, bepaalt het externe kwaliteitszorgregime.
- Instellingen rapporteren jaarlijks over hun kwaliteitszorgontwikkelingen aan de accreditatieorganisatie dan wel aan het ministerie van onderwijs.
- Onderwijskwaliteit is met ingang van 2015 onderdeel van de prestatiecontracten tussen instellingen en de overheid.

Noorwegen

- De overheid is nauw betrokken bij de externe kwaliteitszorg, bijvoorbeeld door het vaststellen van de kern van procedures en standaarden (die de kwaliteitszorgorganisatie nader uitwerkt).
- Zelfevaluatierapporten zijn openbaar.
- Accreditatiebesluiten over instellingen of opleidingen hebben in principe een onbepaalde geldigheidsduur.
- Wel met regelmaat worden instellingen van alle types via audits van hun interne kwaliteitszorgsysteem gemonitord.
- Op elk moment kan NOKUT op signalen reageren om (na lichtere interventies) heraccreditaties uit te voeren in een soort inspectierol, waarbij de coöperatieve benadering tussen NOKUT en de instelling, alsmede het doel van kwaliteitsverbetering worden benadrukt. De interventieladder van NOKUT wordt daarom niet gepopulariseerd via termen als ‘gele kaart’.

4 Administratieve lastendruk in de vier stelsels

Dit hoofdstuk gaat in op de administratieve lasten van de vier onderzochte kwaliteitszorgstelsels. Deze tweede onderzoeksvraag is de lastigste, omdat kosten of lasten van kwaliteitszorg niet alleen in Nederland maar ook internationaal een lastig uit te drukken grootheid is (zie hoofdstuk 2). Bovendien moeten rekening worden gehouden met mogelijk verschillende begrippen van administratieve lastendruk in verschillende landen ten gevolge van verschillende vormgevingen van het beleid (bijvoorbeeld meer verantwoording via standaard jaarverslagen, die daarom niet als administratieve last aan kwaliteitszorg behoren te worden toegeschreven maar ‘substantie compliance costs’ zijn).

Wetenschappelijk onderzoek naar administratieve lasten door externe kwaliteitszorg met het oog op ontwikkeling van de beleidsagenda heeft in de vergelijkingslanden alleen plaatsgevonden in Vlaanderen (Dewaele, 2013). Voor het overige bleken er wereldwijd in de afgelopen tien jaar vrijwel geen publicaties te zijn die op dit onderwerp ingingen.

Het ambtelijke rapport van het Vlaamse Rekenhof en de Nederlandse Rekenkamer lijkt, na hun gezamenlijke studie uit 2008 en de oudere studie van de Onderwijsinspectie in Nederland (Inspectie van het onderwijs, 2005) internationaal evenzeer uitzonderlijk. Meting van met name de interne, maar ook de externe kosten van kwaliteitszorg bleek ‘lastig’, bij gebrek aan harde gegevens (Rekenhof & Algemene Rekenkamer, 2013, p. 71).

De Algemene Rekenkamer concludeerde in het aangehaalde rapport: ‘de instellingstoets heeft er nog niet toe geleid dat de kosten van de *beperkte* opleidingsbeoordeling lager zijn dan de traditionele *uitgebreide* opleidingsbeoordeling. De onderwijsinstellingen blijken nog steeds de behoefte te hebben om veel (achtergrond)informatie aan te leveren, waardoor de administratieve lasten toch hoog blijven’ (Rekenhof & Algemene Rekenkamer, 2013, p. 11). De Algemene Rekenkamer zag er mede een effect van de Inholland-incidenten uit 2010 in.

Merkwaardig en volgens zeggen van de rekenkamers onverklaarbaar zijn de hogere kosten in Nederland, voor een in focus beperktere instellingsaudit, in vergelijking met de breder gerichte instellingsreview in Vlaanderen (Rekenhof & Algemene Rekenkamer, 2013, pp. 11, 72, 75). Het verschil zou een factor drie kunnen zijn: € 120.000–250.000 in Nederland, ruim € 50.000 in Vlaanderen. Bedacht moet wel worden dat het bij deze boterzachte getallen in Nederland om een schatting van gerealiseerde kosten gaat, in Vlaanderen om kostenramingen van tevoren.

In een Vlaamse krant (Peeters & Amkreutz, 2014) noemde de rector van de KU Leuven, ter ondersteuning van de oproep van de VLIR om met opleidingsaccreditatie te stoppen, gerealiseerde bedragen die veel hoger lagen dan wat de Rekenkamers becijferden (maar die golden voor instellingsreviews):

In 2008 werd in de begroting van de KU Leuven 200.000 euro opzij gezet voor de controle van zeven richtingen, in 2009 liepen de kosten op tot 400.000 euro, dit jaar houdt de KU Leuven 231.000 euro apart. Behalve de rekeningen van de NVAO, moet ook het eigen academisch personeel veel tijd uittrekken voor deze controles. De werkelijke kostprijs valt dus moeilijk te berekenen.

De overkoepelende organisatie van universiteiten en hogescholen in Vlaanderen, de VLUHR, relativeerde dergelijke bedragen met een jaarverslag van een van de Vlaamse in-

stellingen, waaruit bleek dat de kosten voor kwaliteitszorg 0,08% van het totale budget beliepen (aangehaald in *Scienceguide*, 11-7-2014). We benadrukken dat in deze financiële cijfers verborgen kosten zoals die van bestede tijd niet worden meegeteld.

In drie van de vier onderzochte kwaliteitszorgstelsels betalen instellingen zelf voor de kosten die gemoeid zijn met externe kwaliteitszorg. Zo betalen Duitse en Oostenrijke een kostendekkend tarief aan de accreditatieorganisatie. Vlaamse instellingen betalen een door de overheid bepaald tarief. Noorse instellingen hoeven niets te betalen voor de externe evaluatie.

4.1 Lasten en baten in de vier stelsels

Volgens officiële uitspraken zijn de baten in Vlaanderen, Duitsland en Oostenrijk (hogescholen en private universiteiten) in de kern vergelijkbaar met die in Nederland: in eerste instantie erkenning van instellingen en/of opleidingen. De Algemene Rekenkamer meent dat de tweede ronde opleidingsaccreditaties in Nederland grotere baten oplevert in termen van inzicht in de geleverde onderwijskwaliteit dan voordien het geval was (Rekenhof & Algemene Rekenkamer, 2013).

Financiële consequenties als in het Nederlandse publieke hoger onderwijs bestaan in Vlaanderen evenzeer, maar die zijn in de andere vergelijkingslanden indirecter of impliciet. In Duitsland en Oostenrijk is dat een gevolg van het feit dat de bekostigingsbeslissing niet (steeds) op hetzelfde niveau plaatsvindt als de evaluatie/accreditatie. In Duitsland is het aan de deelstaten om te bepalen op grond waarvan zij publieke hogeronderwijsinstellingen bekostigen. In Oostenrijk bekostigt de nationale overheid alleen de publieke universiteiten, die echter geen accreditatie behoeven. De hogescholen worden via een planning van studentenplaatsen door het ministerie van onderwijs bekostigd: het ministerie bepaalt (na verzameling van de aanvragen vanuit de hogescholen) hoeveel studieplaatsen het per kennisgebied en per hogeschool subsidieert. Het is aan de hogescholen om het gesubsidieerde aanbod te realiseren (en, zoals eerder aangegeven, te zorgen dat eventuele nieuwe opleidingen bijtijds geaccrediteerd worden).

Voor private hogeronderwijsinstellingen in de vier stelsels geldt dat accreditatie van hun opleidingen officiële erkenning ervan betekent. In Nederland is daaraan gekoppeld de mogelijkheid voor studenten om studiefinanciering te verkrijgen. In de vergelijkingslanden, met andere studiefinancieringsarrangementen, is erkenning van instelling en opleiding eveneens een voorwaarde voor verkrijgen van eventuele studiefinanciering.

In tweede instantie spreekt men in de drie hogeronderwijssystemen van Vlaanderen, Duitsland en Oostenrijk ook over medegebruik van de externe evaluatierapporten voor kwaliteitsverbetering binnen de instelling en opleidingen. In praktijk lijkt de nadruk in deze drie landen te liggen op erkenning. In Oostenrijk geldt dit niet voor de publieke universiteiten, die immers van accreditatie zijn vrijgesteld.

De Noorse situatie is iets afwijkend van de andere vergelijkingslanden. Daar is accreditatie en erkenning minder vaak voorkomend, maar dan zijn de gevolgen wel groter. Het gaat voor instellingen als geheel dan immers om opwaardering van een instelling naar een 'hogere' sector van het hogeronderwijssysteem. Maar dat zijn uitzonderingsgevallen, te meer nu de Noorse overheid heeft laten weten dat ze althans tot in 2015 niet nog meer *university col-*

leges (hogescholen) wil laten promoveren tot universiteiten. Opleidingsaccreditatie is in Noorwegen een toets vooraf, en eenmalig, die als lichter wordt omschreven dan heraccreditatie van bestaande opleidingen, welke laatste echter alleen na signalen van zorg om kwaliteit wordt gestart.

Voor het merendeel van de Noorse instellingen—en voor de Oostenrijkse publieke universiteiten—is de audit van hun interne kwaliteitszorg de normale manier waarop externe kwaliteitszorg werkt. De Noorse kwaliteitsbewakingsagentuur lijkt daarbij sterker dan haar Oostenrijkse collega de baten van de verbeteringsfunctie van die audits te benadrukken.

4.2 Beperken administratieve lasten van het externe kwaliteitszorgstelsel

In Vlaanderen en Duitsland is regelmatige accreditatie van opleidingen de norm, net als in Nederland. Beperking van de lasten van externe kwaliteitszorg voor de hogeronderwijsinstellingen is een thema op de beleidsagenda's in dezelfde twee landen, Vlaanderen en Duitsland, maar niet (of in beduidend mindere mate) in Oostenrijk en Noorwegen.

4.2.1 Van opleidings- naar instellingsniveau

In Duitsland wordt de meeste moeite gedaan om binnen het principe van regelmatige externe evaluatie de lasten voor de hogeronderwijsinstellingen te beperken via clusteraccreditaties en, in sterkere mate, door opleidingsaccreditaties te vervangen door systeemaccreditatie, dat wil zeggen instellingsaccreditatie. Maar dan zonder de officiële erkenning van de instelling en opleidingen *in Frage* te stellen; het gaat alleen om de vraag of de instelling zelfaccrediterend mag zijn of onder het 'zwarte regime' met accreditatie van alle afzonderlijke opleidingen moet vallen. De consequenties van niet-accreditatie zijn tot nog toe in Duitsland relatief licht: zonder accreditatie zijn bachelor- en masterdiploma's niet nationaal erkend, maar of dat consequenties heeft binnen de deelstaten dan wel qua civiel effect, is niet aan de nationale kwaliteitszorginstanties. Er worden nog steeds studies aangeboden die niet geaccrediteerd zijn.

Een artikel door een van de eerste instellingen die succesvol systeemaccreditatie heeft doorlopen, claimt vermindering van de interne lasten van kwaliteitszorg met 50% (Grendel & Rosenbusch, 2010). Een hogeschool, ook met systeemaccreditatie, schat dat de kosten van de systeemaccreditatie de helft tot een derde bedragen in vergelijking met de kosten voor opleidingsaccreditaties. Diverse geïnterviewde kwaliteitszorgorganisaties menen echter dat er bij systeemaccreditatie alleen sprake is van verschuiving van kosten van externe kwaliteitszorg naar interne en niet van besparing.

Eenzelfde mate van beperking van administratieve lasten als in Duitsland geldt voor vele Noorse en Oostenrijkse instellingen: die behoeven alleen aan instellingsaudits deel te nemen. Dit wordt op termijn ook beoogd in Vlaanderen.

4.2.2 Lengte van de evaluatiecyclus

De lengte van de cyclus van tijdelijk geldige kwaliteitsoordelen is eveneens een factor in de lastendruk. Werd in de jaren '80 en '90 wel gesproken over cycli van vier of vijf jaar, nu lijkt

zes jaar of meer de norm in de vergelijkingslanden te zijn. Met name in Vlaanderen is de cyclus verlengd tot acht jaar voor opleidingsaccreditatie (zie tabel 4-1).

Land / hogeronderwijsstelsel	Geldigheidsduur opleidingsaccreditatie/-evaluatie (jaren)	Geldigheidsduur instellingsaccreditatie/-audit (jaren)	Opmerkingen
Vlaanderen	8	6	
Duitsland	7	6 of 8	
Oostenrijk	Alleen voor nieuwe, in hogescholen en private universiteiten	6	Instellingsaccreditatie niet meer nodig na 2x6 jaar voor hogescholen (wordt dan audit, net als voor publieke universiteiten); om 12 jaar na 2x6 voor private universiteiten
Noorwegen	Onbepaald	Audit: 6 Instellingsaccreditatie: onbepaald	

Tabel 4-1 Geldigheidsduur van accreditatie in vergelijkingslanden

In Duitsland wordt de lastendruk van systeemaccreditatie verder beperkt door verlenging van de cyclus: de tweede systeemaccreditatie gaat gelden voor acht jaar. Oostenrijkse hogescholen behoeven slechts drie maal instellingsaccreditatie: twee maal voor zes jaar, de derde maal geldt ze voor onbepaalde tijd en wordt daarna vervangen door instellingsaudits om de zes jaar. Dat wil zeggen dat de hogeschool dan onder hetzelfde regime valt als publieke universiteiten. Voor private universiteiten verlicht AQ Austria de lasten door na tweemaal succesvolle zesjarige accreditatie over te gaan op een twaalfjarige cycluseduur. Noorwegen overweegt om de cyclus van instellingsaudits te verhogen van zes naar acht jaar.

4.2.3 Minder indicatoren of onderwerpen in evaluatie?

Het is ons niet gelukt om een vergelijking te maken van de last van accreditaties en evaluaties op basis van de in accreditaties en andere evaluaties gebruikte indicatoren/checklists, omdat dergelijke lijsten niet erg precies gedefinieerd waren dan wel weinig indicaties gaven van de benodigde lokale inspanningen, mede omdat er zeker in Duitsland, Oostenrijk en Noorwegen vrijheid leek te zijn in toepassing van lokale statistieken en administraties, zonder centraal streng-vergelijkbare indicatoren voor te schrijven. Dat gold althans voor de externe kwaliteitszorg op zichzelf beschouwd, terwijl voor jaarlijkse rapportages aan de overheid wel centraal gedefinieerde eisen en indicatoren ten grondslag konden liggen. Een precieze beschrijving van de samenhang en overlapping tussen al die eisen en indicatoren vereist meer studie.

Uit ons globale overzicht van de eisen, modellen en voorbeelden die de kwaliteitsbewakingsagenturen geven voor zelfevaluatierapporten van interne kwaliteitszorg komen geen grote verschillen naar voren ten opzichte van de verwachtingen in Nederland. In alle gevallen waren de vereisten uit deel I van de ESG leidend. Er zijn met andere woorden volgens ons geen aanwijzingen dat op dat gebied grote efficiëntiewinst te behalen is.

4.2.4 Externe versus interne moeite voor kwaliteitszorg

Volgens de Duitse *Akkreditierungsrat* valt te betwijfelen of de totale last van kwaliteitszorg voor instellingen omlaag gaat door systeemaccreditatie in plaats van opleidingsaccreditatie: externe lasten ('administratieve lasten') worden volgens hem vervangen door interne ('substantive compliance costs'). Ook een geïnterviewde in Duitsland hypotheiseerde dat de extra last door externe kwaliteitszorg omgekeerd evenredig is met de mate van ontwikkeling van de interne kwaliteitszorg: als de interne kwaliteitszorg op orde is, kost externe kwaliteitszorg weinig extra moeite. Is de interne kwaliteitszorg echter slecht ontwikkeld, dan kost het erg veel moeite en additionele investeringen om zich voor externe evaluatie te voorbereiden.

Opvallend is dat hogeronderwijsinstellingen naar het lijkt op zeker willen spelen door bij twijfel méér informatie te leveren. Van buiten beschouwd is het echter niet zo dat meer dataverzameling ook betekent dat er meer aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs is, of dat meer data tot meer en betere opvolging leiden. Tegelijkertijd worden strikte voorschriften voor wat er in zelfevaluatierapporten moet worden beschreven ook als last gezien in de hogeronderwijsinstellingen. Opnieuw van buiten beschouwd, gaat het bovendien in tegen het idee van eigen verantwoordelijkheid voor kwaliteit in een hogeronderwijssysteem met diversiteit om alle instellingen en opleidingen eenzelfde stamien met dezelfde indicatoren op te leggen. In een volwassen intern kwaliteitszorgsysteem weet een instelling wat voor welke opleidingen kritische elementen (indicatoren) zijn, zodat de evaluatie daarop geconcentreerd kan blijven en de kosten van het systeem geminimaliseerd kunnen worden. Voor het externe kwaliteitszorgsysteem blijft er het dilemma tussen beoordeling van onderwijskwaliteit op basis van de lokale begrippen van kwaliteit ('mission-based evaluation') enerzijds en anderzijds voldoen aan voor allen geldende standaarden of streven naar van vergelijkbaarheid van oordelen door alle opleidingen in een kennisgebied tegelijk te beoordelen.

Een ander dilemma voor externe elementen van kwaliteitszorg is het volgende. Een Duits experiment om hogeronderwijsinstellingen met een zeer systematisch (in dit geval: ISO-gecertificeerd) intern kwaliteitszorgstelsel de moeite van het maken van een zelfevaluatie-rapport te besparen, mislukte, zo vertelde ons een geïnterviewde. De externe evaluatoren kregen toegang tot het gehele kwaliteitszorgsysteem, maar hadden grote moeite om de systematiek van de interne kwaliteitszorg te doorgronden. Ze beschouwden daardoor niet allen dezelfde documentatie en voelden zich vervolgens niet goed voorbereid op de visitatie, laat staan om een accreditatieoordeel uit te spreken. Het opstellen van een zelfevaluatierapport lijkt ook in dat opzicht het minimum aan de inspanning voor de instelling zolang een visitatiecommissie dele uitmaakt van de kwaliteitszorg voor een opleiding. Dit geldt zowel voor een externe beoordeling als onderdeel van de intern georganiseerde kwaliteitszorg als voor externe kwaliteitszorg.

4.3 Aandacht voor administratieve lasten externe kwaliteitszorgstelsel

De vraag naar de belasting van hogeronderwijsinstellingen door externe kwaliteitszorg staat niet expliciet op de beleidsagenda in Noorwegen en in Oostenrijk. Dit is wel een element in de beleidsdiscussies in Duitsland en Vlaanderen.

In Duitsland leidde de discussie over de lastendruk van het stelsel van accreditatie tot de innovaties van cluster- en systeemaccreditatie.

Ervaring van hoge ‘planlasten’ leidde in Vlaanderen tot de beslissing om, met ingang van het volgende collegejaar, te beginnen aan een overstap naar instellingsreview, uiteindelijk (na 2019) mogelijk in plaats komend van opleidingsaccreditatie.

4.4 Ruimte voor ‘verdiend vertrouwen’

In Oostenrijk leidt verdiend vertrouwen in de zin van twee maal positieve accreditatie tot overgang naar een lichter regime voor hogescholen en voor private universiteiten, zoals hierboven aangegeven: voor private universiteiten wordt de geldigheidsduur van de instellingsaccreditatie verdubbeld, terwijl hogescholen zelfs helemaal geen instellingsaccreditatie meer behoeven. Die laatste worden dan net als publieke universiteiten alleen om de zes jaar geaudit.

Het Noorse systeem van eenmalige instellingsaccreditatie is een vorm die vertrouwen, na die ene evaluatie, voorop stelt. Verdere verlichting van het evaluatieregime dan de regelmatige instellingsaudit is er niet mogelijk. Wel is er de dreiging van re-accreditatie in het geval er signalen zijn dat de intern georganiseerde kwaliteitsborging niet effectief is. Het ministerie overweegt tevens om de controle op de kwaliteitszorgsystemen van zelfaccrediterende instellingen te verhogen, want naar zeggen weet NOKUT niet voldoende over de kwaliteitszorgpraktijken van deze instellingen. Ook voor opleidingen is er sprake van verdiend vertrouwen: op gebieden waar de instelling niet zelfaccrediterend is, is alleen een accreditatie van het opleiding vooraf nodig. Voor de rest wordt vertrouwd op instellingsaudits om de zes jaar en repressief toezicht door NOKUT.

NOKUT ziet mogelijkheden om de lastendruk verder te verminderen voor instellingen die nog niet alleen instellingsaudits ondergaan. Zo zijn er *university colleges* die in een bepaald kennisgebied wel reeds als instelling geaccrediteerd zijn om een PhD-opleiding te geven, maar die voor het opzetten van een master-studie in hetzelfde gebied nog externe accreditatie behoeven. Het ware denkbaar dat aan elkaar te koppelen: toestemming voor opleidingen in hogere cycli impliceert dan toestemming voor lagere, eventueel in combinatie met via instellingsaudits verdiend vertrouwen in de interne kwaliteitszorg. Deze gedachten zijn nog in een informele discussiefase.

Pogingen om verdiend vertrouwen een plaats te geven in het Britse stelsel van instellingsaudits lijken niet succesvol te zijn geweest (zie hieronder, hoofdstuk 5). Gelijke behandeling van alle instellingen lijkt voorrang te houden, al is verlenging van de auditcyclus voor succesvolle instellingen nog wel in discussie.

Dit is misschien de beste plaats om te benadrukken dat verdiend vertrouwen nog altijd veel werk voor de hogeronderwijsinstellingen betekent: ze moeten immers hun interne kwaliteitszorg goed op orde hebben en houden, inclusief procedures voor regelmatige evaluatie van al hun opleidingen. Instellingsaudits houden daarop regelmatig toezicht—in Duitsland is dat toezicht misschien het lichtst, met een cyclus van acht jaren.

4.5 Vergelijking met de Nederlandse situatie

Het meest opvallende punt is misschien wel dat het huidige Nederlandse kwaliteitszorgstelsel hoge prijs lijkt te stellen op publieke verantwoording en transparantie, gegarandeerd door de NVAO, over de kwaliteit van alle opleidingen. Voor politiek en publiek was dat blijkbaar een belangrijke baat van het stelsel. Dat hiertoe zelfs gradaties in de accreditatieoordelen zijn ingevoerd (voldoende – goed – excellent) is daarvan een uitdrukking die ons eerder alleen in bijvoorbeeld Hongarije en, in de periode 2012–2014, Zweden bekend was.

In de andere landen wordt (voor Vlaanderen: in de komende jaren) de nadruk meer gelegd op de verantwoordelijkheid van de instelling voor haar onderwijskwaliteit, tot uiting gebracht via de grotere rol dan in Nederland voor instellingsaccreditatie, of -audit en afwezigheid van een alom geldende verplichting tot opleidingsaccreditatie.

In Oostenrijk en Vlaanderen moet het vertrouwen in de kwaliteitszorg van de instelling verdiend worden door een langdurig proces met minstens twee ronden van (voor wat betreft Vlaanderen *de facto*) instellingsaccreditaties.

Duitsland is er eerder dan Nederland toe overgegaan om lasten van externe kwaliteitszorg te verlichten door de mogelijkheid te bieden van clusteraccreditatie en systeemaccreditatie; dit waren initiatieven van de kwaliteitszorgorganisaties, eerder dan van het federale beleidsniveau. In Vlaanderen loopt de beleidsuitvoering ten aanzien van wat daar planlasten heten min of meer parallel aan die in Nederland: instellingsreviews zijn er later gestart, maar het toekomstperspectief naar lastenverlichting toe lijkt zich er sneller te ontwikkelen.

5 Internationale tendensen op het gebied van externe kwaliteitszorg

Dit hoofdstuk gaat in op de bredere context. Welke internationale tendensen op het gebied van externe kwaliteitszorg zijn er? De nadruk in dit deel van het rapport ligt op beleidsontwikkelingen bedoeld om administratieve lasten van kwaliteitszorg te beperken; niet op een wereldwijd overzicht van alle ontwikkelingen rond kwaliteitszorg. Verandering van aangrijpingsniveau (van opleiding naar instelling), cyclusduur, samenvoeging met verzameling van andere statistieken, enz. zijn enkele van de onderwerpen waarop gescand is.

5.1 Kwaliteit en vertrouwen: macrotrends

Er is een paradoxale relatie tussen kwaliteitszorg en vertrouwen in de hogeronderwijsinstellingen. Aan de ene kant is er het perspectief dat kwaliteitszorg in hoger onderwijs in de jaren '80 en '90 van de 20^e eeuw opkwam als expressie van afnemend vertrouwen van de maatschappij in hogeronderwijsinstellingen, als onderdeel van het afnemende vertrouwen in publieke instituties in het algemeen. Het impliciete vertrouwen dat de overheid en het onderwijssysteem het algemene belang behartigden ging verloren, zo is de redenering, en in plaats daarvan kwamen expliciete mechanismen die de effectiviteit van dienstverleners in de publieke sector moesten aantonen en daarmee het maatschappelijke vertrouwen weer moesten herstellen (Pollitt & Bouckaert, 2011). Afleggen van verantwoording en transparantie zijn kernbegrippen in die opvatting. Tegelijkertijd leidde de maatschappelijke wens tot meer inzicht in de prestaties van de overheid tot vernieuwing in het management van de overheid, wat 'New Public Management' (NPM) werd genoemd. Bureaucratische controle via gedetailleerde regels en via gedetailleerde begrotingen vooraf werd daarbij vervangen door evaluatie van prestaties achteraf. Externe kwaliteitszorg kwam toen in beeld. Vanuit dit perspectief is externe kwaliteitscontrole op het niveau van de afzonderlijke opleidingen de logische keuze: transparantie op het niveau van de aan de consument (student) geleverde dienst.¹ In het Nederlandse hoger onderwijs was de nota 'Hoger onderwijs: Autonomie en Kwaliteit' (HOAK, 1985) de grondslag voor de NPM-hervorming van de sturing van de kwaliteitszorg in het hoger onderwijs.

De HOAK-nota liet echter tevens het andere perspectief zien: *meer* vertrouwen voor hogeronderwijsinstellingen. In ruil voor het aantonen van prestaties in termen van kwaliteit, werd de instellingen namelijk meer autonomie gegeven, meer vertrouwen om de eigen organisatie en processen vorm te geven. Van de gedetailleerde controle vooraf trok de overheid zich immers terug. In de vorige zin is 'overheid' op te vatten als ministeries van onderwijs en financiën, en daarachter de parlementen van de diverse landen. In Nederland kwam het toenmalige Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen in 1985 in een relatie van 'sturing op afstand' met het hoger onderwijs. Vanuit dit perspectief op de NPM-hervorming was het van belang dat de hogeronderwijsinstellingen steeds meer zelf als verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun opleidingen (en onderzoek, maar daarover gaat dit rapport niet) werden gezien. Doorredenerend in dit perspectief, zou overheidstoezicht zich moeten beperken tot

¹ In hoeverre hoger onderwijs als dienstverlening aan consumenten beschouwd kan worden, is een andere discussie. In elk geval kwam deze metafoor als onderdeel van NPM op.

de vraag hoe de hogeronderwijsinstellingen deze verantwoordelijkheid verwerklijken, en daarmee tot een check op instellingsniveau van de (interne) kwaliteitszorg, maar niet binnen in de instelling gaan controleren wat de kwaliteit van elke afzonderlijke opleiding is. Hoe de transparantie over de kwaliteit van de verleende diensten tot stand komt, is een zaak tussen instelling en stakeholders (‘horizontale verantwoording’), niet van de overheid.

Een andere kern-overtuiging in NPM is dat concurrentie kwaliteit verbetert; meer ruimte geven aan private hogeronderwijsinstellingen behoort daartoe, en het creëren van een gelijk speelveld voor alle aanbieders van hoger onderwijs. De opkomst van private hoger onderwijs als equivalent aan de publieke sector kwam door NPM-overtuigingen eveneens meer naar voren en daarmee de gelijke behandeling van alle aanbieders, inclusief private (en buitenlandse), in beleidsarrangementen zoals kwaliteitszorg.

De vormgeving van die nieuwe ‘filosofie’ van overheidsmanagement en -governance varieerde sterk in verschillende landen; ‘NPM’ is een parapluconcept dat niet op één enkele manier is in te vullen (Ferlie, 2008). NPM kwam het eerst op, in Europa, in het Verenigd Koninkrijk, met het aantreden van de regering-Thatcher in 1979. Juist in het Verenigd Koninkrijk (VK) was er toen van de kant van de regering een sterk verlies aan vertrouwen in de universiteiten (niet zozeer in de veel meer als direct nuttig opgevatte *polytechnics*), wat begrijpelijkerwijs leidde tot afwerende reacties in de universiteiten. Dit proces resulteerde in een ‘bewapeningswedloop’ van evaluatiemechanismen om de universiteiten te dwingen productiever te worden, dan wel hun productiviteit transparant te maken. Evaluatie van opleidingen (en van onderzoekprestaties) en prestatieindicatoren werden daarbij belangrijke beleidsinstrumenten.

Het VK kan gezien worden als een extreem geval van ‘harde’ NPM. Het andere extreem, van relatief weinig invloed van NPM-ideologie op een in hoofdzaak nog steeds vertrouwde publieke sector, is eerder te vinden in Centraal-Europa (Duitsland en Oostenrijk) en in Noordse landen (Scandinavië en Finland). Wel werd ook in die landen onder invloed van de internationale discussie het bestuursinstrumentarium gemoderniseerd, maar het onderliggende probleem van verlies aan vertrouwen in instituties als overheid en onderwijs speelde in die landen veel minder dan in het VK. Dergelijke systemen, waar het traditionele Weberiaanse bureaucratiebegrip veel minder is aangetast maar wel is gemoderniseerd, worden wel neo-Weberiaanse staten genoemd (Ferlie, 2008; Pollitt & Bouckaert, 2011). Nederland lijkt tussen die twee extremen te liggen, met meer NPM-invloeden dan de andere continentaal-Europese landen en mogelijk ook meer verlies aan vertrouwen in de publieke sector, maar minder dan het VK.

Enkele voorbeelden van neo-Weberiaanse staten en hun kwaliteitszorg werden reeds opgenomen in de voorgaande hoofdstukken: Duitsland, Oostenrijk, Noorwegen. Het Verenigd Koninkrijk verdient als contrast eveneens aandacht in onze studie.

5.2 Verenigd Koninkrijk als geheel en met name Schotland

5.2.1 *Light touch: terug naar instellingsaudit*

Het Verenigd Koninkrijk is de plek waar sociale experimenten met hogeronderwijsbeleid al tientallen jaren worden uitgevoerd. Het behoorde in de vroege jaren tachtig tot de eerste

landen met formele externe kwaliteitszorg in het hoger onderwijs. In een poging de Thatcher-regering op afstand te houden, was de hogeronderwijssector begonnen met eigen instellingsaudits, als uiting van de autonomie van de universiteiten die krachtens hun wettelijke status zelfaccrediterend waren (Young, 1990). Na een aantal jaren greep de regering niettemin in en eiste externe evaluaties van alle opleidingen.

Voor ons rapport is met name interessant dat in 2001 hevig protest uitbrak van de instellingen, aangezwengeld door de zogenaamde Russell-groep (voornamelijk oude universiteiten), over de 'burden of bureaucracy' van het stelsel van opleidingsevaluaties en nationale opleidingskaders (voorlopers van een nationaal kwalificatieraamwerk). Door het protest voelde de directeur van de The Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) zich tot aftreden gedwongen, waarna een 'light touch' systeem werd geïntroduceerd dat terugkeerde naar instellingsaudits, die bovendien meer op kwaliteitsverbetering bericht zouden moeten zijn. Elke instellingsaudit gaat om beoordeling van vier kernstandaarden:

- Academische standaarden
- Kwaliteit van de 'learning opportunities'
- Informatie
- Kwaliteitsverbetering.

Daarnaast geeft elke audit een commentaar (echter zonder formele beoordeling) van een aanvullend thema dat per jaar kan verschillen (QAA, 2013b).

In expliciet op vermindering van lasten gerichte incrementele veranderingen werd het in de jaren na 2001 mogelijk gemaakt om documentatie voor zelfevaluaties elektronisch aan de QAA toe te sturen, en om video-conferencing de plaats in te laten nemen van een aantal voorbereidende bijeenkomsten voor visitaties; 'It can still be argued however that the burden is in the preparation of the evidence in the first place!' (Brennan & Bellingham, 2013).

5.2.2 Risicoprofielen voor minder lasten?

We vermeldden reeds dat in het kader van 'light touch' benaderingen ook wordt gewerkt aan *risk-based* extern toezicht. Sinds circa 2000 worden diverse beleidsinitiatieven in de regulering van hoger onderwijs genomen om 'the burden of accountability' substantieel te verminderen voor 'established, high performing, "low risk" and (for these reasons) trusted institutions' (Raban, 2014). Dat gold zowel het financiële toezicht als het toezicht op de kwaliteit van het onderwijs. De instellingsaudits bleven echter voor alle instellingen gelijk georganiseerd via een zesjarige cyclus.

Vanaf 2014 zou de QAA overgaan op een schema waarbij vertrouwde instellingen nog steeds om de zes jaar, risico lopende instellingen elke vier jaar extern geëvalueerd zouden gaan worden. In vergelijking met continentaal Europa is zes jaar geen 'light touch' cyclus.

Raban argumenteert dat de QAA geen duidelijke definitie geeft van 'risico', maar zich in praktijk richt op de 'track record' van instellingen met betrekking tot eerdere instellingsaudits. Inderdaad gebruikt de QAA als criterium voor een zesjarige cyclus dat de twee voorafgaande instellingsaudits succesvol moeten zijn afgerond (QAA, 2013b). In Rabans opinie dient risico echter niet gezien te worden als de prestaties in het verleden in de kwaliteitsbeoordeling, maar als een toekomstgerichte inschatting van kansen op verslechtering (maar

ook op verbetering!) van doelbereiking ten aanzien van onderwijs of onderzoek door de hogeronderwijsinstelling (Raban, 2014). Een ware 'risk management' benadering zou daarom gericht moeten zijn op het onderkennen van toekomstige risico's en het voorkomen van negatieve gevolgen; ze zou daarom meer een kwaliteitsverbeteringskarakter behoren te hebben dan een karakter gericht op afleggen van verantwoording over prestaties in het verleden. De QAA-opvatting van risicogebaseerde audits noemt hij daarom een systeem van niet meer dan 'triage' om instellingen te selecteren. Rabans oordeel zou evenzeer gelden voor de aanzetten tot gevarieerde kwaliteitsbewakingsregimes in de andere landen in dit rapport: ook die gaan uit van prestaties in het verleden met betrekking tot het succesvol doorlopen van het kwaliteitszorgstelsel.

5.2.3 *Instellingsreview gericht op kwaliteitsverbetering*

Binnen het VK verdient Schotland aparte aandacht: in het VK hebben de vier landen hun eigen hogeronderwijsbeleid. Vooral het Schotse wijkt af van het Engelse model (Wales en Noord-Ierland zitten 'dichter bij' Engeland dan Schotland). In Schotland is 'quality enhancement' al jaren lang het leidende thema, vormgegeven in onder andere de 'Enhancement-Led Institutional Review' (ELIR).

De ELIR is onderdeel van het totale *Quality Enhancement Framework (QEF)* van de Schotse Funding Council voor de ongeveer 20 hogeronderwijsinstellingen in Schotland. Het QEF werd in 2003 ingevoerd. De ELIR is het enige hoofdzakelijk externe deel van het QEF; (Davidson, 2009; Ross, 2007; QAA, 2008; Saunders, 2006). De vraag voor ons rapport is of de focus op kwaliteitsverbetering leidt tot lagere administratieve lasten, in realiteit en/of in de beleving van docenten/onderzoekers.

De rest van het QEF bestaat uit beleidsinstrumenten die het interne kwaliteitsmanagement betreffen:

- *Interne opleidingsreviews*
- Betrokkenheid van *studenten* bij kwaliteitszorg, mede ondersteund door de Schotse overheid (onafhankelijke organisatie *student participation in quality Scotland ('sparqs')* die studenten ondersteunt, bijvoorbeeld in hun rol als studentvertegenwoordigers in opleidingscommissies: www.sparqs.ac.uk)
- *Systeembrede verbeteringsthema's* (bijvoorbeeld *employability*)
- Publieke *informatievoorziening*

In de ELIR, die in 2008 aan zijn tweede ronde begon, staat centraal: 'the simple and powerful idea that the purpose of quality systems in higher education is to improve student experiences and, consequently, their learning. In the second edition, the ELIR ... remains firmly focused on this target' (QAA, 2008, p. 1) Het nagestreefde leren wordt omschreven in termen van 'high-quality learning', dat wil zeggen: 'the achievement of appropriate outcomes; appropriate in relation to the academic standards of awards and to students' future employment and their participation in civic life, not only following course completion, but as a preparation for lifelong learning and career development' (QAA, 2008, p. 6). Hoog-

kwalitatieve leeruitkomsten zijn, naast hun afhankelijkheid van een goed curriculum, mede een gevolg van ‘effective student engagement’.¹

De evaluatie door ELIR omvat daarom alle mechanismen in de instelling die de leerervaring van studenten ondersteunen (QAA, 2008). Dat is geen strikt omschreven lijst van indicatoren, maar omvat in elk geval de ‘academic infrastructure’ die de QAA heeft gedefinieerd. Die infrastructuur is in 2012 opgevolgd door de *UK Quality Code for Higher Education*. De Quality Code gaat over het handhaven van academische standaarden, kwaliteitsborging en -verbetering, en informatievoorziening over onderwijskwaliteit. De instellingen zijn vrij om die punten te adstrueren met zelf gekozen indicatoren.²

Saunders, die betrokken was bij de evaluatie van het QEF, beweert dat de op verbetering gerichte benadering vooral een succes kon worden in de Schotse praktijk door de relatief kleine omvang van het Schotse hogeronderwijsstelsel: in een groter systeem zou de gemeenschapszin niet zo sterk kunnen zijn (Saunders, 2014). Een andere succesfactor volgens de externe evaluatie van de eerste ronde van de ELIR was de relatief stabiele, voorspelbare beleidscontext (QAA, 2008). Internationaal zou in dezelfde richting kunnen wijzen de positieve ervaringen met instellingsaudits als middel om de focus in hogeronderwijsinstellingen meer op kwaliteit van het onderwijs te richten in kleine hogeronderwijssystemen als Denemarken, Zweden en Hong Kong, hoewel er geen snelle transformatie van het hoger onderwijs van verwacht kan worden (Massy, 1999, 2003).

Volgens een Engelse commentator is echter zelfs in Schotland kwaliteitsverbetering slechts een tweederangs toevoeging aan de eis van afleggen van verantwoording, al gaat de verantwoording voor de docenten daar wel over ‘improving their academic performance’ (Raban, 2014, p. 92) Ten aanzien van systeembrede thema’s in kwaliteitszorg, zoals employability van afstuderenden hoorden we in een interview (dus in een van de vier kernlanden in deze studie, niet in Schotland) dat dergelijke extern opgelegde thema’s binnen hogeronderwijsinstellingen niet gewaardeerd werden en bijdroegen aan de ervaring van administratieve lasten. Deze twee tegengeluiden noemen we hier om duidelijk te maken dat nadere studie van de praktijk in Schotland wenselijk is alvorens wij dit als voorbeeld zouden kunnen aanbevelen.

5.3 Zweden: van proces naar output—en weer terug

Zweden stond al minstens sinds de hervorming van het hogeronderwijsstelsel in 1977 bekend als een land dat voorop liep in de ontwikkeling van hogeronderwijsbeleid. In maart 2010 presenteerde de Zweedse overheid een voorstel om hogeronderwijsinstellingen meer autonomie te geven, onder andere door hen zelf de volledige verantwoordelijkheid te geven voor hun kwaliteitszorg. De nationale accreditatieorganisatie moest zich alleen richten op de resultaten van de opleidingen om te bepalen of zij voldeden aan de verwachte resultaten (HSV, 2011, p. 8).

¹ In dit verband is het interessant dat er in de Verenigde Staten geen nationale/federale studententevredenheids-enquête (NSE) is, maar een enquête naar ‘engagement’ door studenten, zoals ervaren uitdaging in het leren, interactie met staf en medestudenten: National Survey of Student Engagement (NSSE).

² <http://www.qaa.ac.uk/assuring-standards-and-quality/the-quality-code>, opgevraagd 28-07-2014.

Het huidige kwaliteitszorgsysteem (2011–2014) focust daarom op leeruitkomsten. Opleidingsevaluatie is vrijwel volledig gebaseerd op leerresultaten, die worden beoordeeld op basis van studentenprestaties en van studentenenquêtes. De scripties van studenten worden geëvalueerd om de prestaties van de studenten onafhankelijk vast te stellen (Hiroko, 2013, p. 202-205; HSV, 2011, p. 5). Daarnaast worden studenten bevraagd naar hun tevredenheid met de studie.

Het Zweedse nationale kwaliteitszorgsysteem beoordeelt dus niet langer het aangeboden onderwijs of de interne kwaliteitszorgsystemen van hogeronderwijsinstellingen en geeft niet langer aanbevelingen aan instellingen over hun kwaliteitsverbetering. De Zweedse Vereniging voor Hoger Onderwijs (SUHF) en de Zweedse Nationale Unie van Studenten (SFS) protesteerden hiertegen als een gat in het kwaliteitssysteem (Stråhlman & Boström, 2013, p. 2; SUHF, 2012). De evaluatie door ENQA van de Höögskoleverket (HSV) in april 2012 gaf eveneens aan dat het Zweedse kwaliteitszorgsysteem onvoldoende en onbevredigend was (HSV Review of ENQA Membership, 2012, p. 23; Mycklebust, 2012).

De Zweedse overheid heeft daarop besloten (april 2014) dat het model voor externe kwaliteitszorg moet worden aangepast om weer compatibel te worden met de ESG (Mycklebust, 2014). De overheid heeft een evaluatie en ontwerp van een nieuw kwaliteitszorgsysteem opgezet, die zal moeten plaatsvinden in samenwerking met universiteiten, vertegenwoordigers van studenten en de arbeidsmarkt. Verwacht wordt dat het eerste rapport van de evaluatie verschijnt in december 2014.

5.4 Verenigde Staten

In de Verenigde Staten functioneert accreditatie sinds ruim een eeuw: instellingsaccreditatie is daarvan de kern geworden; opleidingsaccreditatie is alleen vereist voor bepaalde professies (technische, juridische, medische en paramedische, maar bijvoorbeeld ook lerarenopleidingen). In die eeuw heeft het systeem zich vele malen aangepast aan veranderende omstandigheden en vereisten. De vijfjaarlijkse herziening van de federale wetgeving ten aanzien van hoger onderwijs is regelmatig aanleiding voor diepgaande discussies over het functioneren van accreditatie ter bescherming van studenten als veel-betalende consumenten. Het laatste decennium was daarbij een terugkerend beleidsprobleem dat steeds grotere aantallen studenten na het behalen van hun diploma in het hoger onderwijs werkloos werden of niet voldoende verdienden om hun studieleningen terug te betalen ('loan default rate'). Accreditering wordt daarbij verweten te weinig te doen ten aanzien van kwaliteitsverbetering in termen van 'employability'. Mede daarom stelde de regering-Obama in 2013 voor om te komen tot een *rating* van hogeronderwijsinstellingen met betrekking tot onder andere de hoogte van hun collegegeld,¹ het aandeel studenten uit lage-inkomensmilieus en de aandelen studenten met lage schulden. Obama's bedoeling was bovendien om studeren aan in deze opzichten hoog-scorende instellingen aantrekkelijker te maken (hogere studietoelagen, lagere rente op studieleningen).

¹ Gemiddeld collegegeld en kosten in 2012: US\$ 8.600 (ruim € 6.400) in publieke universiteiten, US\$ 29.000 (ruim € 21.000) in private *non-profit* instellingen (Washington Post, 2013-08-22).

Eind juli 2014 nam het Congres een wet aan om een dergelijk informatiesysteem te introduceren.¹ De discussie over accreditatie duurt nog voort; de meest recente voorstellen in het Congres beogen meer transparantie te eisen, met publicatie van niet alleen de accreditatiebesluiten (zoals tot nog toe het geval was), maar ook visitatierapporten, zelfevaluatierapporten, rapportages over negatieve beslissingen en acties met betrekking tot geaccrediteerde instellingen, enz.

Beperking van de lasten van externe kwaliteitszorg voor hogeronderwijsinstelling staat niet op de Amerikaanse beleidsagenda.

5.5 Europa

5.5.1 Europese Unie

Sinds het Verdrag van Maastricht heeft de EU interesse getoond in externe kwaliteitszorg als vehikel om de transparantie van het hoger onderwijs in de lidstaten te vergroten. De Europese Commissie monitort de ontwikkelingen van externe kwaliteitszorg periodiek, recentelijk in 2014 (COM(2014)29), mede gebaseerd op de monitoring ervan die plaatsvindt in de grotere European Higher Education Area.

De eerste trend die de Commissie in haar recente rapport (European Commission, 2014) opmerkt, is de opkomst van evaluaties op het instellingsniveau naast maar in toenemende mate ook in plaats van evaluatie op opleidingsniveau. Of dat met de kosten of lasten van kwaliteitszorg samenhangt, vermeldt de Commissie niet; ook op haar beleidsagenda komt dit onderwerp niet voor.

Met betrekking tot informatievoorziening merkt de Commissie op dat het publiceren van positieve externe evaluatierapporten een algemene praktijk begint te worden, maar ze pleit—net als de federale counterpart in de VS—ervoor ook negatieve uitkomsten te publiceren, met het oog op transparantie, kweken van vertrouwen en kwaliteitsverbetering.²

5.5.2 EHEA en leeruitkomsten

Een interessante vraag die op Europees niveau speelt, is in elk geval of de toenemende aandacht voor leeruitkomsten die in het beleid rond de EHEA merkbaar is, gevolgen heeft voor de vormgeving van kwaliteitszorg in de betrokken landen en de daarmee gepaard gaande administratieve lasten. De Europese Commissie noemde doorwerking van leeruitkomsten in de praktijk van het hoger onderwijs ‘one of the most challenging reforms’ (Europese Commissie, 2014, p. 6)

Een bevinding van een internationaal onderzoek naar de doorwerking van de *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* (ESG) was dat in landen met goed ontwikkeld hogeronderwijsbeleid ten aanzien van kwaliteitszorg, zoals Nederland, er weinig directe invloed van het Europese niveau op de kwaliteitszorg in en om hogeronderwijsinstellingen te merken was. Zoals het Bologna-proces het bedoelde,

¹ www.chea.org/government/FedUpdate/CHEA_FU44.html (opgevraagd 11-08-2014).

² Naar onze mening valt te betwijfelen of publieke ‘naming and shaming’ automatisch tot kwaliteitsverbetering zou leiden. Alternatieve reacties zijn bijvoorbeeld vermijding, of ‘window dressing’ (problemen verhullen).

verloopt die invloed van het internationale niveau via het nationale beleid (Kohoutek, 2014). Op basis van ons overzicht in dit rapport, met andere landen dan in die eerdere studie, zou de conclusie moeten worden bijgesteld, zij het dat de intentie gehandhaafd blijft: in landen waar het hogeronderwijsbeleid ten aanzien van kwaliteitszorg door nationale actoren is uitgewerkt tot op het niveau van een *template* voor zelfevaluatierapportage (al dan niet met centraal voorgeschreven indicatoren) is er weinig directe invloed van de ESG merkbaar in de hogeronderwijsinstellingen. Waar aan de instellingen meer ruimte wordt geboden om hun interne kwaliteitszorg in te richten, wordt wel aan de ESG gerefereerd als leidraad. Dat is bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk het geval.

Voor de Nederlandse hogeronderwijsinstellingen is dan ook niet te verwachten dat het Europese niveau substantieel bijdraagt aan de administratieve lastendruk. Niettemin laat de Zweedse ervaring zien dat er een minimum aan kwaliteitszorg is dat voor Europese partnerlanden acceptabel is; het experiment met alleen aandacht voor de eindscriptie en bevraging van studenten lag klaarblijkelijk onder dat minimum.

De beperkte herziening die in het kader van het Bolognaproces in 2015 aan de ESG gegeven lijkt te gaan worden, lijkt in de Europese lastendruk weinig verandering te gaan brengen. Die aanpassing bestaat namelijk vooral uit redactionele wijzigingen om de intenties ervan te verduidelijken; de structuur en doelstellingen van de ESG blijven onveranderd.

5.6 Internationale diploma-erkenning en internationale accreditaties

De activiteiten en vereisten van UNESCO en de Raad van Europa ten aanzien van erkenning van diploma's zijn in het Bolognaproces geïntegreerd. Daarbij zijn enerzijds juridische vereisten van groot belang, zoals of diploma's nationaal erkend worden en of ze passen in de Europese kwalificatieraamwerken. Aan die formele vereisten is echter relatief gemakkelijk voldaan. De echte vraag is of en hoe degenen die beslissen over toelaten van studenten tot 2^e/3^e-cyclusopleidingen (academische erkenning), dan wel over rekrutering in bedrijven (professionele erkenning), aankijken tegen Nederlandse diploma's. In een studie een aantal jaren geleden, bleken de in Nederland zwaar omstreden onderscheiden, bijvoorbeeld die tussen wo en hbo, vrijwel van geen belang te zijn: alle Nederlandse diploma's hadden een goede maar praktisch gelijke reputatie in Europa (Westerheijden, 2008). Voor interne en externe kwaliteitszorg betekent een en ander onzes inziens geen toename van de lasten.

Ten slotte is er de vraag wat te doen met vrijwillige, internationale accreditatie die sommige opleidingen of faculteiten ondernemen. Het gaat hierbij onder andere om technische studies die zich door ABET laten beoordelen en bedrijfskundige opleidingen/schools die zich wenden tot AACSB, AMBA en/of EQUIS. Het behalen van accreditatie door alle drie, de zogenaamde *triple crown*, wordt gezien als belangrijk element in het aantrekken van hoogwaardige studenten en docenten. Of al die drie internationale accreditaties, naast de Nederlandse, veel bijdragen aan de inhoudelijke kwaliteiten van de studie lijkt minder een rol te spelen in de strategische overweging om te streven naar de *triple crown*. Niettemin is ook bij het nastreven van meerdere accreditaties lastenbeperking een overweging. Zo worden internationale visitaties zo veel mogelijk gecombineerd met die voor de Nederlandse accreditatie. Dat is niet volledig mogelijk, en voor dubbel- of tripel-accreditatie is additioneel voorbereidingswerk onvermijdelijk. Dat valt echter niet onder de formele definitie van ad-

ministratieve lastendruk; het is een investering in marketing in een markt met studenten-soevereiniteit.

5.7 Implicaties uit andere landen voor de Nederlandse situatie

Kortweg luiden de conclusies die wij uit de bredere internationale vergelijkingen trekken:

- In het Verenigd Koninkrijk is vermindering van bureaucratische lasten een expliciet argument in de beleidsontwikkeling geweest, zij het ook daar niet research-evidence based. Instellingsaudit in plaats van opleidingsevaluatie bleek daar beduidend meer acceptabel voor de actoren in het hoger onderwijs.
- De beschreven risicogebaseerde benaderingen om externe kwaliteitszorg lichter te maken voor instellingen die niet 'at risk' zijn, blijken moeizaam tot stand te komen en niet bijzonder verfijnd te zijn in hun risico-definitie. Verdiend vertrouwen (prestaties in het verleden) neemt de plaats in van de kans op falende prestaties in de toekomst.
- De Zweedse casus laat zien dat er is een minimum aan de onderwerpen is waarop externe kwaliteitszorg zich moet richten voor erkenning in de EHEA. Alleen focus op behaald eindniveau is daarvoor niet voldoende.
- Instellingen willen ook beoordeeld worden op wat zij kunnen beïnvloeden ten aanzien van kwaliteit van het leren van studenten. In Zweden kwam het verzet niet alleen van de kwaliteitszorgorganisaties in de EHEA, maar ook van binnenlandse hogeronderwijsinstellingen. Zie ook Schotland, waar onder andere nadruk wordt gelegd op kwaliteit van 'learning opportunities'.
- Het lijkt mogelijk om het kwaliteitszorgstelsel meer te richten op kwaliteitsverbetering dan op afleggen van verantwoording, zoals in Schotland het geval lijkt te zijn. Dit vereist een coherent pakket aan beleidsinstrumenten om in het hoger onderwijs als geloofwaardig beleid over te komen, niet alleen aanpassing van de externe kwaliteitszorg. Nadere studie zou nuttig zijn van de praktijk van het 'Quality Enhancement Framework', bestaande uit de ELIR ('enhancement-led institutional reviews'), sparqs ('student participation in quality Scotland'), interne opleidingsreviews in combinatie met systeembrede verbeteringsthema's en publieke informatievoorziening.

6 Beleidsrelevante conclusies en aanbevelingen

In dit evaluerende hoofdstuk wordt teruggekeken op de bevindingen uit de vorige hoofdstukken over de vier stelsels en de bredere beschrijving van trends. Wij beperken ons tot het aangeven welke mogelijkheden tot administratieve lastenverlichting we uit de buitenlandse voorbeelden kunnen halen.

Opmerkelijk is dat het vrijwel niet gelukt is om buiten Nederland en Vlaanderen op *onderzoek* gebaseerde evaluaties van de administratieve lasten van kwaliteitszorg te vinden; vrijwel alle informatie dienaangaande komt uit enkele gepubliceerde case-beschrijvingen en verder uit interviews. Uitzonderingen buiten Nederland en Vlaanderen (Dewaele, 2013; Rekenhof & Algemene Rekenkamer, 2013) waren te vinden in Duitsland en Engeland (JM Consulting Ltd, 2005; Bornmann, 2006) maar die rapporten zijn evenzeer als ons overzicht gebaseerd op opinieonderzoek (kleinschalige survey, en interviews met geselecteerde respondenten) dat bovendien inmiddels tien jaar oud is.

6.1 Overwegingen uit buitenlandse stelsels voor ‘accreditatie 3.0’

- Instellingsaudits of -accreditaties lijken de trend te zijn, onder verschillende namen (bijvoorbeeld systeemaccreditatie in Duitsland) en met verschillende consequenties (te zijner tijd het zwaarst in Vlaanderen). In Noorwegen en Oostenrijk (en het VK) is dit reeds de praktijk.
 - Met het oog op administratieve lasten lijken instellingsaudits meer draagvlak te vinden in hogeronderwijsstelsels dan externe kwaliteitszorg op opleidingsniveau.
 - Opvallend is dat de keuze voor instellingsreviews wordt gemaakt in landen met geheel verschillende beleidsachtergronden (van Duitsland en Oostenrijk tot en met het Verenigd Koninkrijk).¹
 - Of externe kwaliteitszorg via audit/accreditatie op instellingsniveau daadwerkelijk tot minder lasten *binnen* de instellingen leidt, is niet zeker; de meningen van auteurs en geïnterviewden zijn verdeeld. Enerzijds leidt beperking tot instellingsaudit/-accreditatie tot minder lasten op nationaal niveau (minder te evalueren eenheden). Anderzijds lijkt een minder zware externe kwaliteitszorg meer te vragen van de interne kwaliteitszorg binnen de hogeronderwijsinstellingen. Lagere administratieve lasten zouden dan gepaard gaan met hogere ‘substantive compliance costs’. Degelijke, *evidence-based* studies ontbreken echter.
 - In hoeverre bij een systeem met alleen instellingsaudit/-accreditatie in de interne kwaliteitszorg efficiëntere methoden gebruikt kunnen worden zodat de ‘substantive compliance costs’ lager blijven dan in de huidige situatie, hangt mede af van de eisen die het nationale systeem stelt aan de interne kwaliteitszorg.
 - De eisen aan interne kwaliteitszorg, op hun beurt, hangen weer af van hoeveel de instellingen en de maatschappij van de interne kwaliteitszorg verwachten, zoals:

¹ Nog een voorbeeld: in Portugal, een land dat in de vroege jaren ‘90 het ‘Nederlandse model’ van kwaliteitszorg als inspiratiebron gebruikte, is overgang naar instellingsaudits sinds 2012 in gang gezet als ‘light-touch’ accreditatiemethode, mede gebaseerd op risicoprofielen (A3ES, 2013).

- kwaliteitsborging (behalen alle studenten het bedoelde eindniveau?)
 - kwaliteitsverbetering binnen de instelling (studiesucces, studenten- en alumnitevredenheid, blijven van beoogde leeruitkomsten, enz.)
 - afleggen van verantwoording aan externe stakeholders over besteding van overheidsbijdragen en bijdragen van studenten
 - transparantie over kwaliteit voor externe stakeholders
 - vergelijkbaarheid van de kwaliteiten van opleidingen
- Er zijn ontwikkelingen naar zelfaccrediterende status voor hogeronderwijsinstellingen. (In het VK al lang; in Noorwegen voor universiteiten en voor andere instellingen in bepaalde gebieden; in Oostenrijk voor publieke universiteiten; in Duitsland na succesvolle systeemaccreditatie; in Vlaanderen in 2014 in discussie.) Dat wil zeggen: de instelling is zelf verantwoordelijk voor het spectrum en de kwaliteit van haar opleidingsaanbod, zonder voorafgaande kwaliteitstoets (zoals de TNO van de NVAO) en zonder voorafgaande doelmatigheidstoets door de overheid van opleidingen.
 - Kwaliteitszorgstelsels met een instellingsaudit/-accreditatie hebben verschillende keuzes gemaakt betreffende in welke mate opleidingsaccreditatie achteraf nog nodig is. Verschillende keuzes zijn daarmee gemaakt betreffende de mate van vertrouwen in intern georganiseerde borging van de kwaliteit van opleidingen.
 - In verschillende kwaliteitszorgstelsels is meer nadruk komen te liggen op kwaliteitsverbetering dan op afleggen van verantwoording. Het creëren van een kwaliteitscultuur bij instellingen speelt hierbij een vooraanstaande rol. Nadere studie zou nuttig zijn van de Schotse praktijk van het 'Quality Enhancement Framework', bestaande uit:
 - ELIR ('enhancement-led institutional reviews')
 - sparqs ('student participation in quality Scotland')
 - interne opleidingsreviews in combinatie met systeembrede verbeteringsthema's
 - publieke informatievoorziening
 - Benaderingen waarbij risico de basis is worden vaak overdacht, maar blijken moeilijk uitvoerbaar. Risico-gebaseerde benaderingen beogen 'goede' instellingen of opleidingen vertrouwen te geven en slechts licht te monitoren, zodat de kwaliteitsagentuur meer aandacht kan geven aan risico-gevallen.
 - Om te bepalen welke hogeronderwijsinstellingen een lichter regime kunnen verkrijgen, gaan alle onderzochte systemen uit van verdiend vertrouwen, dat wil zeggen prestaties van de instelling in de externe kwaliteitszorg in het verleden. Verdiend vertrouwen is echter—naar de bekende formulering—geen garantie voor de toekomst.
 - Een nadere studie van het risicobegrip zou wenselijk zijn. Er zou gezocht moeten worden naar 'early warning' signalen, of 'leading indicators'; tot nu toe worden bijvoorbeeld gebruikt de wetenschappelijke kwalificaties van docenten en de aanwezigheid van interne kwaliteitszorgsystemen. De Verenigde Staten, Schotland, Hong Kong en Portugal zijn enkele hogeronderwijssystemen die in dit kader bezien zouden kunnen worden.

- De Noorse kwaliteitsagentuur kan gezien worden als een interessante praktijk voor Nederland. NOKUT werkt, naast periodieke instellingsaudits, vooral reactief, via monitoring van audit-uitkomsten, jaarverslagen, statistieken, enz., met een op verbetering gerichte interventieladder die uiteindelijk kan leiden tot een procedure van re-accreditatie van een opleiding of instelling.
- Kwaliteitszorgstelsels waarin verdiend vertrouwen een rol spelen, leiden hopelijk tot minder kosten voor de kwaliteitszorg op nationaal niveau, maar niet noodzakelijk tot lage lasten. Hogeronderwijsinstellingen moeten immers nog altijd hun interne kwaliteitszorg goed op orde hebben en houden, inclusief procedures voor regelmatige evaluatie van al hun opleidingen. Externe evaluatie of monitoring blijft eveneens van betekenis.

6.2 Mogelijke quick wins voor lastenverlichting in Nederland

Bij brief van 18 september 2014 liet de Minister van OCW de Tweede Kamer weten dat in overleg met de NVAO en de koepels (NRTO, Vereniging Hogescholen, VSNU) een aantal tussentijds aanpassingen zijn gemaakt aan het accreditatiestelsel vooral met het doel de administratieve lastendruk voor de hogeronderwijsinstellingen te verminderen. Daarnaast komen uit dit onderzoek enkele suggesties naar voren:

- Verlengen van de externe kwaliteitszorgcyclus.
 - Een zesjarige cyclus lijkt de standaard, maar er zijn hier en daar langere cycli, tot acht jaar voor de systeemaccreditatie in Duitsland en zelfs twaalf jaar in Oostenrijk.
 - In Vlaanderen wordt echter geredeneerd dat cycli van langer dan zes jaar voor opleidingsaccreditatie afbreuk doet aan de internationale geloofwaardigheid.
- Misschien zou gepoogd kunnen worden de baten van het externe kwaliteitszorgstelsel meer te zichtbaar te maken. Daardoor zouden de ervaren lasten, in het bijzonder voor docenten, in perspectief te plaatsen zijn.

De bevindingen uit deze studie geven ook aan dat sommige opties waarschijnlijk geen mogelijkheden voor 'quick wins' opleveren.

- Beperking van externe kwaliteitszorg tot alleen een check van uitkomsten van wat studenten kennen/kunnen lijkt geen optie.
 - Zo een aanpak blijkt in Europa niet acceptabel (zie ervaring Zweden).
 - Kwaliteitszorg op opleidingsniveau dient naar de mening van docenten ook te gaan over hoe zij het leerproces kunnen beïnvloeden (dus wat zij eventueel kunnen verbeteren); in Schotland spreekt men in dit kader over 'learning opportunities', 'student engagement' en 'high-quality learning'.
- Externe evaluatoren toegang geven tot het totale kwaliteitszorgsysteem van een instelling, waardoor een zelfevaluatierapportage overtuigend zou worden, lijkt geen optie.
 - Externe evaluatoren moeten zich op gelijke wijze en enigszins efficiënt kunnen voorbereiden op hun taak. Inzage geven in het totale interne kwaliteitszorgsysteem geeft hen te weinig structuur en sturing (zie experiment in Duitsland).

- Vergeleken met andere landen lijken Nederlandse kaders in de kwaliteitszorg sterk centraal gedefinieerd te zijn.
 - Of loslaten van collectieve definities tot veel lastenverlichting zou leiden, is niet bekend. In sommige andere landen moet informatie over studentenaantallen, rendementen, uitval, enz. evenzeer geleverd worden (bijvoorbeeld via jaarverslagen), ook als indicatoren in het kader van externe kwaliteitszorg zo te zien niet centraal voorgeschreven zijn.
 - Loslaten van collectieve definities zou leiden tot vermindering van vergelijkbaarheid van statistieken/indicatoren en daarmee tot lagere baten voor stakeholders, maar ook tot minder aangrijpingspunten voor benchmarking door hogeronderwijsinstellingen. Daarentegen is het de vraag in hoeverre dit doelstellingen van een extern kwaliteitszorgstelsel zouden moeten zijn.

Appendices

1 Beschrijving kwaliteitszorg en rol van overheid

1.1 Vlaanderen

Dimensie/Indicator	Toen (2003)	Nu (ca. 2013)
Gebaseerd op interne kwaliteitszorg?	Ja, via zelfevaluatie. Een decreet verplicht de instellingen om een intern kwaliteitszorgsysteem te hebben en deel te nemen aan externe kwaliteitszorgbeoordelingen.	Ja, via zelfevaluatie.
Niveau externe beoordeling	Opleidingsniveau (Van Damme, 2004)	Opleidingsniveau en instellingsniveau (vanaf 2015).
Clustering	Gelijksoortige opleidingen binnen een instelling kunnen als geheel worden beoordeeld.	Gelijksoortige opleidingen (e.g. sociaal werk) en specialiteiten binnen alle instellingen kunnen als geheel worden beoordeeld.
Dekking van externe kwaliteitszorg	Alle opleidingen die leiden tot een bachelor of masterdiploma.	Alle opleidingen die leiden tot een bachelor of masterdiploma.
Vergelijkbaarheid externe beoordeling	Oordeel o.b.v. standaarden en criteria. Op basis van het zelfevaluatierapport en visitatie wordt een visitatierapport geschreven, dat een oordeel uitspreekt over de kwaliteit van de opleiding.	Oordeel o.b.v. standaarden en criteria. Op basis van het zelfevaluatierapport en visitatie wordt een visitatierapport geschreven, dat een oordeel uitspreekt over de kwaliteit van de opleiding.
Type extern oordeel	Summatief: De rapporten worden online gepubliceerd. De pers wordt ingelicht over publicatie van visitatierapporten. Hoewel het in de praktijk niet voorkomt, kan de overheid gebaseerd op een negatief externe kwaliteitsoordeel een opleiding van de lijst van erkende opleidingen halen. Voor 2003 kende het Vlaamse kwaliteitszorgbeleid enkel kwaliteitsoordelen, geen formele accreditatie. Formatief: peers geven suggesties ter verbetering van onderwijskwaliteit	Summatief: Accreditatiebesluiten worden (online) gepubliceerd. Geaccrediteerde opleidingen worden in het hogeronderwijsregister (www.hogeronderwijsregister.be) opgenomen. Formatief: peers geven suggesties ter verbetering van onderwijskwaliteit
Standaardisatie oordelen	Standaarden en criteria. 17 kwaliteitsaspecten worden beoor-	De condities en criteria voor het accreditatieraamwerk worden vastgesteld

	<p>deeld op een schaal die loopt van A tot E.</p>	<p>door het Vlaamse parlement.</p> <p>De visitatiecommissie geeft voor opleidingsbeoordelingen een oordeel op de criteria aan de hand van een 4-puntschaal (Bollaert, 2012):</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Voldoende: voldoet aan de basiskwaliteit want acceptabel niveau voor generieke kwaliteitswaarborg ▪ Goed: overstijgt systematisch de basiskwaliteit ▪ Excellent: steekt ver uit boven de basiskwaliteit en geldt als (inter)nationaal voorbeeld ▪ Onvoldoende: generieke kwaliteitswaarborg is onvoldoende aanwezig <p>Voor de Toets Nieuwe Opleidingen (TNO) geldt een tweepuntschaal (Bollaert, 2012):</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Voldoende: alle generieke kwaliteitswaarborgen scoren voldoende ▪ Onvoldoende: op één of meerdere kwaliteitswaarborgen scoren onvoldoende
Focus oordelen	Oordelen richten zich op onderwijskwaliteit	<p>Oordelen richten zich op onderwijskwaliteit, meer specifiek op:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Doelstellingen van de opleiding ▪ Opleiding ▪ Inzet van personeel ▪ Voorzieningen ▪ Interne kwaliteitszorg ▪ Resultaten
Cyclus	<p>Iedere instelling heeft een instellingscoördinator voor het visitatiesysteem.</p> <p>Instellingen en daarbinnen opleidingsdirecteuren zijn verantwoordelijk voor de follow-up volgend na een visitatie rapport.</p> <p>De externe kwaliteitszorgcyclus begint voor de instellingen bij het – op basis van een format – schrijven van een kritische zelfevaluatie. Deze fase duurt over het algemeen één jaar.</p> <p>De tweede fase bestaat uit site visits</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Een instelling vraagt een kwaliteitsbeoordelingsorganisatie (e.g. VLIR of VLHORA) om een review en visitatie te doen. Zij passen hierbij de protocollen toe die in lijn zijn met de NVAO vereisten. 2. Opleidingen schrijven een zelfevaluatierapport, waarna de externe review en site visits plaats vinden (één dag). 3. Tenminste zes maanden voor het aflopen van de accreditatie, moeten opleidingen een aanvraag voor heraccreditatie indienen. Bij de aan-

	<p>door het review panel. Deze duren doorgaande twee en een halve dag (afhankelijk van het aantal opleidingen dat bezocht wordt). Interessante zaken voortkomende uit de zelfevaluatie-rapporten komen ter spraken.</p> <p>Het visitatierapport is de derde fase. Het rapport gaat in op de kwaliteitscriteria en indicatoren. Publicatie van het rapport volgt normaal gesproken vier maanden na de site visit.</p> <p>De vierde fase is the follow-up door de instelling. Wettelijk is de instelling verplicht om te reflecteren op de uitkomsten en aanbevelingen opgenomen in het visitatierapport. De instelling moet rapporteren over de genomen acties.</p>	<p>vraag moeten zijn het zelfevaluatie-rapport en externe beoordelingsrapport toevoegen.</p> <p>4. De accreditatieorganisatie beoordeelt de rapporten en besluit binnen drie maanden na de aanvraag over her-accreditatie.</p>
Tijdsduur procedure	<p>Bij elkaar duren de procedures ongeveer anderhalf jaar.</p> <p>Opleidingen worden iedere acht jaar door middel van de externe kwaliteitszorg beoordeeld.</p>	<p>Bij elkaar duren de procedures ongeveer anderhalf jaar.</p> <p>Accreditatiebesluiten hebben een geldigheid van acht jaar. Geldigheidsduur kan beperkt worden als bij de eerste visitatie één of twee criteria als onvoldoende worden beoordeeld.</p>
Coördinatie van externe kwaliteitszorg	<p>Geografisch: de externe kwaliteitszorg richt zich op de universiteiten en hogescholen in Vlaanderen.</p> <p>Bekostiging en coördinatie. De instellingen betalen de kosten voor de externe kwaliteitszorg gemaakt door VLIR (de coördinator en uitvoerder van de externe kwaliteitszorg voor / bij universiteiten) en VLHORA (de coördinator en uitvoerder van de externe kwaliteitszorg voor / bij hogescholen). VLIR en VLHORA krijgen voor de kwaliteitstaken geen extra financiering van de overheid.</p>	<p>Geografisch: de externe kwaliteitszorg richt zich op de universiteiten en hogescholen in Vlaanderen.</p> <p>Bekostiging: De NVAO is bekostigde door Nederland en Vlaanderen. Instellingen betalen voor de accreditatieprocedures.</p> <p>Coördinatie Hoewel VLIR en VLHORA een rol blijven spelen in de organisatie en coördinatie (als accreditatie agenturen), hebben zij na 2003 een groot deel van de verantwoordelijkheden op het gebied van externe kwaliteitszorg overgedragen aan NVAO.</p>

1.1.1 Doelen en functies externe kwaliteitszorgstelsel

De hoofdtaken van de NVAO zijn¹:

¹ http://www.nvao.net/over_nvao (opgevraagd 10-07-2014)

- het beoordelen en het borgen van het niveau en de kwaliteit van het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen;
- het bevorderen van de kwaliteitscultuur binnen het hoger onderwijs.

Een andere taak van de NVAO is het ontwikkelen en actualiseren van het 'Hogeronderwijsregister'. Dit register houdt alle geaccrediteerde opleidingen in het Vlaamse hoger onderwijs bij.

Het strategische plan van de NVAO noemt ook het reduceren van administratieve lasten en het versnellen van beoordelingsprocedures als doelen (NVAO, 2013d).

Aan de hand van taken zijn de doelen van de NVAO wat betreft de externe kwaliteitszorg te omschrijven als: het streven naar kwaliteitsverbetering, afgeven van accreditaties en het informeren van (toekomstige) studenten.

1.1.1.1 Behalen van de doelen

De internationale reviewcommissie die de NVAO in 2012 bezocht heeft geconcludeerd dat NVAO heldere en duidelijke doelen en taken heeft (ENQA External Review NVAO, 2012). De commissie beaamt dat de NVAO systematisch werkt om de doelen en taken te bereiken.

1.1.2 Informatievoorziening

Toekomstige studenten kunnen informatie over het erkende hoger onderwijs, en dus de geaccrediteerde bachelor- en masteropleidingen, van Vlaanderen opzoeken via de website hogeronderwijsregister.be. Dit platform wordt verzorgd door de NVAO. Toekomstige studenten kunnen er informatie vinden over opleidingen en instellingen, zoals de aangeboden studies en ook de toelatingsvoorwaarden. Tevens geeft het platform een leidraad met betrekking tot studeren, waaronder ook informatie over studeren in het buitenland. Naast dit op studenten gerichte platform worden alle NVAO-besluiten en visitatierapporten gepubliceerd op de NVAO website.

1.1.3 Wettelijke basis van het kwaliteitszorgstelsel

In een decreet is de accreditatie van opleidingen in het Vlaamse hoger onderwijs wettelijk vastgesteld.¹ Het verdrag waaraan dit decreet uitvoering geeft, belast de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie met de taak zowel Nederlandse als Vlaamse opleidingen en instellingen te accrediteren. Het verdrag bepaalt dat hogeronderwijsinstellingen slechts bachelor- en mastergraden kunnen uitreiken als de opleiding geaccrediteerd is. Hiermee heeft een accreditatiebesluit civiel effect.

De accreditatie van opleidingen gebeurt aan de hand van beoordelings- en toetsingskaders die door de NVAO zijn ontwikkeld en door de Vlaamse Regering zijn bekrachtigd. Aan de hand van externe evaluaties beoordeelt de NVAO of er wordt voldaan aan de beoordelings- en toetsingskaders.

¹ Decreet houdende goedkeuring en uitvoering van het verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Vlaamse Gemeenschap van België inzake de accreditatie van opleidingen binnen het Nederlandse en het Vlaamse hoger onderwijs, ondertekend te Den Haag op 3 september 2003, goedkeuringsdatum 02-04-2004.

In een besluit van de Vlaamse Regering zijn de vormvereisten voor aanvragen tot uitvoering van een accreditatie, een instellingsreview of een toets nieuwe opleiding bepaald.¹ Ook de eisen aan de visitatie en rapportage zijn bij decreet vastgesteld.² Zo moeten de visitatierapporten en de accreditatiebesluiten van de NVAO integraal openbaar worden gemaakt. .

1.1.4 Bekostiging kwaliteitszorgstelsel

De NVAO ontving over 2013 een subsidie van de Vlaamse Regering ter hoogte van 2.5 miljoen euro. Hiernaast ontving de NVAO aan inkomsten uit toetsing en accreditatie uit Vlaanderen 154 duizend euro (NVAO, 2014). Dit zijn dus de financiële lasten voor hogeronderwijsinstellingen. De tarieven van de NVAO voor een accreditatiebesluit worden in Vlaanderen per ministerieel besluit vastgesteld.

De hogeronderwijsinstellingen betalen daarnaast de kosten voor de externe kwaliteitszorg die leidt tot een visitatierapport.

1.1.5 Verantwoordelijkheid voor follow-up

Accreditatiebesluiten van de NVAO hebben een geldigheidsduur van – in principe – acht jaar. Bij een negatieve of conditionele accreditatie moeten instellingen een verbeterplan opstellen. Indien dit voldoende wordt bevonden krijgt de instelling een periode waarin het de verbeteringen moet doorvoeren. Als de verbeteringen naar het oordeel van een beoordelingscommissie voldoende zijn, kan alsnog overgaan worden tot accreditatie.

Aanbevelingen gegeven aan instellingen met een positief accreditatiebesluit worden niet in de periode liggende tussen twee accreditaties opgevolgd. Dus houdt na accreditatie de rol van de overheid ten aanzien van de externe kwaliteitszorg op. Er is dus geen continue follow-up, bijvoorbeeld door ontwikkelingen en eventuele verbeteringen te monitoren. Positieve accreditatie impliceert immers mede dat de instelling een voldoende effectieve interne kwaliteitszorg heeft.

1.2 Duitsland

Dimensie/Indicator	Toen (2003)	Nu
Gebaseerd op interne kwaliteitszorg?	Ja, via zelfevaluatie (Berner & Richter, 2001, p. 250).	Ja, via zelfevaluaties.
Niveau externe beoordeling	Bachelor- en Master-opleidingen door accreditatieorganisaties <i>Akkreditierungsrat</i> beoordeelt bovendien accreditatieorganisaties (Berner & Richter, 2001, p. 249).	Hogeronderwijsinstellingen (<i>Systemakkreditierung</i> van interne kwaliteitszorg), accreditatie van opleidingen. De <i>Akkreditierungsrat</i> beoordeelt accreditatieorganisaties (Accreditation Council, 2010, p. 4, 17; Kehm, 2013, p.

¹ Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de bekrachtiging van het Reglement betreffende de vormvereisten voor aanvragen tot uitvoering van een accreditatie, een instellingsreview of een toets nieuwe opleiding ten aanzien van opleidingen in de Vlaamse Gemeenschap, goedkeuringsdatum 12-07-2013

² Decreet betreffende het secundair na secundair onderwijs en het hoger beroepsonderwijs, goedkeuringsdatum 30-04-2009

		2).
Clustering	–	Variabel: diverse evaluatieagenturen zijn flexibel in clustering van opleidingsaccreditaties, ofwel binnen één instelling, ofwel gelijksoortige opleidingen tussen instellingen. Een positieve systeemaccreditatie vervangt opleidingsaccreditaties voor gehele instelling.
Dekking van externe kwaliteitszorg	Alle opleidingen (bachelor en master), hogeronderwijsinstellingen, en accreditatieorganisaties (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.181, 185).	Alle opleidingen (bachelor en master), door de staat erkende hogeronderwijsinstellingen in Duitsland
Vergelijkbaarheid externe beoordeling	Oordeel o.b.v. standaarden en criteria. De <i>Akkreditierungsrat</i> stelt criteria aan opleidingen en aan accreditatieorganisaties. Resoluties en richtlijnen zijn aangenomen voor externe beoordeling (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.181-183).	Oordeel o.b.v. standaarden en criteria. De <i>Akkreditierungsrat</i> stelt criteria aan accreditatieorganisaties, hogeronderwijsinstellingen en opleidingen. Accreditatieorganisaties definiëren hun standaarden. De ESG zijn het kader voor alle standaarden. De <i>Akkreditierungsrat</i> houdt zich aan de ESG (<i>ENQA External Review GAC, 2013, p. 26</i>).
Type extern oordeel	Formatief: oordeel gericht op kwaliteitsverbetering van opleidingen. Summatief: Lijst van instellingen en opleidingen met positieve accreditaties is openbaar (Berner & Richter, 2001, p. 252).	Formatief: oordeel gericht op kwaliteitsverbetering (Kehm, 2013, p. 5). Summatief: Lijst van instellingen en opleidingen met positieve accreditaties is openbaar (http://www.akkreditierungsrat.de/index.php?id=akkreditierungsdaten). Beslissingen, aanbevelingen en andere formele uitkomsten van de accreditatieorganisaties zijn publiekelijk beschikbaar (<i>ENQA External Review GAC, 2013, p. 32-33</i>).
Standaardisatie oordelen	Standaarden en criteria vastgesteld door afzonderlijke accreditatieorganisaties. De kwaliteitszorgsystemen van de accreditatieorganisaties moeten voldoen aan minimumstandaarden die	Standaarden en criteria vastgesteld door afzonderlijke accreditatieorganisaties. De kwaliteitszorgsystemen van de opleidingen en hogeronderwijsinstellingen worden beoordeeld aan de hand

	<p>zijn vastgesteld door de Akkreditierungsrat (Berner & Richter, 2001, p. 250).</p> <p>De kwaliteitszorgsystemen van de universitaire opleidingen moeten voldoen aan alle of de meeste externe vastgestelde criteria (Berner & Richter, 2001, p. 249).</p>	<p>van criteria.</p> <p>Voor de accreditatie van opleidingen en hogeronderwijsinstellingen geldt dat ze moeten voldoen aan de kwaliteitsdoelstellingen (Accreditation Council, 2010, p. 10, 22-23).</p>
Focus oordelen	Onderwijskwaliteit (focus op input/proces) en interne kwaliteitszorg.	<p>Onderwijs (focus op output) en interne kwaliteitszorg.</p> <p>Onderwijs: leeruitkomsten op basis van nationaal 'Qualifikationsrahmen für Deutsche Hochschulabschlüsse'.</p> <p>Kwaliteitszorg: voldoen aan ESG (zeven gebieden)</p> <p>Accreditatieorganisaties: worden beoordeeld op hoe zij controle houden op onderwijskwaliteit en interne kwaliteitszorg van hogeronderwijsinstellingen (ENQA External Review GAC, 2013, p.12).</p>
Cyclus	<p>Het oordeel geldt voor bepaalde tijd. Elke vijf tot acht jaar moet het kwaliteitszorgsysteem geaccrediteerd worden (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.189).</p>	<p>Het oordeel geldt voor bepaalde tijd. Elke zeven jaar moeten opleidingen geaccrediteerd worden.</p> <p>Voor systeemaccreditatie van hogeronderwijsinstellingen is dit acht jaar (Accreditation Council, 2010, p. 14, 28). Na vier jaar moet de instelling een tussentijds zelfevaluatie-rapport overleggen (AQAS website).</p>
Tijdsduur procedure	-	<p>De Akkreditierungsrat maakt het definitieve oordeel tijdig bekend (Accreditation Council, 2012, p.10).</p> <p>Procedure voor systeemaccreditatie duurt typisch 15-18 maanden (AQAS website)</p>
Coördinatie van externe kwaliteitszorg	<p>Geografisch: Nationaal en regionaal.</p> <p>De Akkreditierungsrat opereert in alle deelstaten. Daarnaast is er coördinatie van de externe kwaliteitszorg op regionaal niveau (<i>Länder</i>). Dit zijn de accreditatieorganisaties als ACQUIN, AQAS, ZEvA, FIBAA (Schwarz &</p>	<p>Geografisch: Nationaal en regionaal.</p> <p>Nationaal: De Akkreditierungsrat opereert in alle deelstaten, dat wil zeggen hij accrediteert accreditatieorganisaties in het gehele land.</p> <p>Regionaal: externe kwaliteitszorg is</p>

	<p>Westerheijden, 2004, p.183-184).</p> <p>Disciplinair: Specifiek en algemeen. Naast het coördineren van accreditatieorganisaties gericht op specifieke opleidingen (bijvoorbeeld voor techniek en bedrijfskunde) ook het coördineren van accreditatieorganisaties verantwoordelijk voor het totale spectrum van opleidingen (de regionale agenturen) (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.183-184).</p> <p>Bekostiging: hogeronderwijsinstellingen</p> <p>De hogeronderwijsinstellingen zijn verantwoordelijk voor de bekostiging voor accreditatie van hun opleidingen (Bernier & Richter, 2001, p. 253).</p>	<p>veelal regionaal (<i>Länder</i>) georganiseerd, al kunnen de organisaties ook buiten het eigen gebied optreden; de keuze ligt bij de hogeronderwijsinstellingen.</p> <p>Disciplinair: Specifiek en algemeen.</p> <p>Naast de algemene accreditatieorganisaties (zie hierboven), bestaan er ook die gericht zijn op specifieke opleidingen en disciplines met name in professionele terreinen als gezondheidszorg, techniek en bedrijfskunde (Kehm, 2013, p.2).</p> <p>Bekostiging: hogeronderwijsinstellingen</p> <p>De hogeronderwijsinstellingen zijn verantwoordelijk voor de bekostiging voor het accreditatieproces. Geen overheids-geld is beschikbaar (Kehm, 2006, p. 9).</p>
--	---	---

1.2.1 Doelen en functies externe kwaliteitszorgstelsel

De Duitse Accreditieraad heeft als missie het organiseren van het kwaliteitszorgstelsel en het accrediteren van opleidingen. Door deze taken uit te voeren wil de raad bijdragen aan de ontwikkeling en waarborging van de kwaliteit van opleidingen en het onderwijs aan Duitse hoger onderwijsinstellingen.

Aan de hand van de missie zijn de doelen wat betreft de externe kwaliteitszorg te omschrijven als: het streven naar kwaliteitsverbetering en afgeven van accreditaties.

1.2.1.1 Behalen van de doelen

Het externe reviewrapport ter evaluatie van de Duitse Accreditieraad oordeelt dat de missie en doelen rijp zijn voor herziening (ENQA External Review GAC, 2013). Het rapport geeft geen oordeel over het al dan niet behalen van de doelen.

1.2.2 Informatievoorziening

Toekomstige studenten kunnen in Duitsland onder andere terecht op het platform hochschulkompass.de. Dit initiatief van de Duitse Rectorenconferentie (van universiteiten én Fachhochschulen) informeert gebruikers over opleidingen, instellingen en doctorale studies. Instellingen zijn zelf verantwoordelijk voor het aanleveren van de informatie. Het platform geeft bij de informatie over opleidingen eveneens de accreditatiestatus weer. Deze informatie wordt versterkt door de Accreditieraad. Nog niet alle opleidingen zijn geaccrediteerd.

In de vrij bekende CHE-ranking van *Die Zeit* (<http://ranking.zeit.de>) is het aan de opleidingen zelf overgelaten om al dan niet in hun 'vrije tekst' iets over hun kwaliteit en accreditatie te vermelden.

1.2.3 Wettelijke basis van het kwaliteitszorgstelsel

In Duitsland vallen de onderwijswetgeving en administratie primair onder de taken en verantwoordelijkheden van de deelstaten (Länder). Desalniettemin is het kwaliteitszorgstelsel tevens centraal georganiseerd. Het stelsel is wettelijk vastgesteld in de 'Gesetz zur Errichtung einer Stiftung "Stiftung zur Akkreditierung von Studiengängen in Deutschland"'. De wet bepaalt de doelen, rechten en plichten van de actoren binnen het accreditatiestelsel.

Alle opleidingen in Duitsland moeten extern geaccrediteerd zijn. Voor een accreditatie is minimaal het volgende nodig: (1) een degelijke opleiding met duidelijke doelen, instrumenten en methodes om de kwaliteit te borgen, (2) de studeerbaarheid moet passen bij de lengte en bedoelde zwaarte, (3) de eisen die een opleiding aan studenten stelt moeten transparant zijn.

De Accreditieraad stelt de standaarden voor het accreditatieproces vast en machtigt accreditatieorganisaties om op basis van de standaarden opleidingen te accrediteren. De belangrijkste taak van de Accreditieraad is dus accreditatie van de accreditatieorganisaties. Aan de hand van de standaarden bepalen de accreditatieorganisaties het accreditatieproces, alsmede de criteria die gesteld worden aan het zelfevaluatie-rapport van de instellingen. De instellingen mogen hun zelfevaluatie-rapporten op last van de Accreditation Council niet openbaar maken. Positieve accreditatie-rapporten opgesteld door accreditatieorganisaties zijn wel openbaar.

Rond 2005 leidde protest vanuit de hogeronderwijsinstellingen en vanuit de accreditatieorganisaties over een stuwmeer aan opleidingsaccreditaties in het kielzog van de Bologna-hervormingen tot een aantal initiatieven om snellere accreditaties mogelijk te maken, zoals 'clusteraccreditaties' (een aantal qua discipline nauw verwante opleidingen in één proces van visitatie bundelen¹) en 'systeemaccreditatie', dat wil zeggen accreditatie van de kwaliteitszorg van een instelling als geheel *in plaats van* accreditatie van de afzonderlijke opleidingen (Grendel & Rosenbusch, 2010). Echter, de instelling wordt dan verantwoordelijk voor de deugdelijke beoordeling van elke afzonderlijke opleiding.

In de beleidsdiscussie rond systeemaccreditatie speelden diverse argumenten een rol. Grendel & Rosenbusch sommen op basis van eerdere publicaties in Duitsland op (2010, p. 89-90):

- There is a lack of coherence between programme accreditation and other initiatives of quality assurance and development in universities.
- The structural and conceptual development of the university as a whole is neglected.
- Programme accreditation entails high costs for universities.
- The accreditation agencies have difficulty in coping with the massive numbers of new bachelor and master programmes.
- Criticism is being formulated by departments about the lack of consistency in the agencies' decisions.

Het hoofdbezwaar vormen de eerste twee punten: gebrek aan samenhang in het beleid rond kwaliteit en strategie voor instellingen, alsmede het missen van het instellingsniveau. De kosten en moeite zijn blijkbaar niet het belangrijkste punt. Niettemin schatten Grendel & Ro-

¹ Kwaliteitszorgagentuur ZEVA begon al in 2000 met clusterevaluaties, expliciet met het doel de moeite voor hogeronderwijsinstellingen te beperken (www.zeva.org/de/programmakkreditierung/clusterakkreditierung).

senbusch in dat de kosten van systeemaccreditatie 50% van de opleidingsaccreditaties zouden zijn (2010, p. 96); waarop die inschatting gebaseerd was, schreven zij er niet bij. Als positief effect zien zij bovendien dat ‘system accreditation adds a substantially higher level of commitment to HEIs’ internal quality management efforts’ (ibid., p. 94).

Midden 2014 zijn er 20 instellingen met systeemaccreditatie; deels publieke, deels private instellingen, waaronder relatief veel technische en bedrijfskundige instellingen (één is niet een hele instelling, maar het *Fachbereich* Economie van een publieke universiteit). Tevens zijn er 30 systeemaccreditaties ‘onderweg’ (akkreditierungsrat.de).

1.2.4 Bekostiging kwaliteitszorgstelsel

De wet bepaalt dat de Accreditieraad gefinancierd wordt door de verschillende Länder. Hiernaast mag de Raad voor de accreditatie van accreditatieorganisaties een vergoeding vragen. Op hun beurt vragen accreditatieorganisaties een vergoeding aan de instellingen waarvoor zij het accreditatieproces hebben opgestart. Hogeronderwijsinstellingen krijgen geen additionele bekostiging voor het accreditatieproces (Kehm, 2013). Gezien de trapsgewijze bekostiging, dragen de hogeronderwijsinstellingen de financiële kant van het kwaliteitszorgstelsel. Een opleidingsaccreditatie kost ca. € 12.000, in een clusteraccreditatie kunnen de kosten gehalveerd worden (*Zie Zeit*, 13-10-2013). Uiteraard moet hierbij opgemerkt worden dat de publieke hogeronderwijsinstellingen in Duitsland in vrijwel alle deelstaten geen collegegelden (meer) mogen vragen. Hierdoor is de bekostiging van het kwaliteitszorgstelsel in feite gestoeld op de publieke bekostiging van hogeronderwijsinstellingen.

1.2.5 Verantwoordelijkheid voor follow-up

Accreditatiebesluiten zijn afhankelijk van de aard vijf tot acht jaar geldig. Gedurende het accreditatieproces mag de aanvrager bezwaar aantekenen, bijvoorbeeld tegen de aanstelling van een expert. Er zijn vier vormen van accreditatiebesluiten: accreditatie zonder voorwaarden, accreditatie met voorwaarden, uitstel, en afkeuring. Bij een accreditatie met voorwaarden krijgen hogeronderwijsinstellingen negen maanden om correcties door te voeren. Schriftelijk bewijs hiervan moet overhandigd worden aan de accreditatieorganisatie. Bij goedkeuring wordt overgegaan tot accreditatie. Ook bij een accreditatie zonder voorwaarden kan het accreditatiebesluit aanbevelingen voor verbeteringen bevatten. Of deze aanbevelingen overgenomen worden wordt niet gecontroleerd.

1.3 Oostenrijk

Dimensie/Indicator	Toen (2003)	Nu
Gebaseerd op interne kwaliteitszorg?	Ja, via zelfevaluatie.	Ja, via zelfevaluaties. (<i>ENQA External Review AQ Austria</i> , 2014, p. 10)
Niveau externe beoordeling	Fachhochschulrat: universitaire opleidingen aangeboden door de Oostenrijkse hogere scholen met op de praktijk gerichte opleidingen (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 46). Austrian Accreditation Council: private universiteiten. Accreditatie is gericht	Externe beoordeling AQ Austria Instelling: accreditatie van hogescholen, private universiteiten (<i>ENQA External Review AQ Austria</i> , 2014, p. 3; Westerheijden, 2014, p. 18). Audit van interne kwaliteitszorg van

	op het lesgeven en de onderzoeksfuncties van deze instellingen. Er is geen limiet m.b.t. de vakken en disciplines (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 51).	publieke universiteiten Opleidingen: alle <i>nieuwe</i> opleidingen van hogescholen, private universiteiten (website AQ Austria).
Clustering	-	Geen.
Dekking van externe kwaliteitszorg	Opleidingen van hogescholen, private universiteiten (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 46, 51).	Hogeronderwijsinstellingen: AQ Austria is verantwoordelijk voor alle hogeronderwijsinstellingen: publieke, private universiteiten, hogescholen. Uitgesloten zijn de universiteiten voor filosofie en theologie; de Institute of Science and Technology Austria en de pedagogische hogescholen (AQ Austria, 2013a, p. 11). Opleidingen: <i>nieuwe</i> opleidingen van de private universiteiten en hogescholen (AQ Austria, 2013a, p. 11).
Vergelijkbaarheid externe beoordeling	Oordeel o.b.v. standaarden en criteria en oordeel o.b.v. missie (fitness for purpose) (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 48-53).	Oordeel o.b.v. standaarden en criteria Standaarden en criteria: ESG worden aangehouden voor de beoordeling van de kwaliteitszorg van hogeronderwijsinstellingen (AQ Austria, 2013a, p. 4, 17). Daarnaast heeft AQ Austria reguleringen en richtlijnen vastgesteld voor opleidingen (AQ Austria, 2013a, p. 22).
Type extern oordeel	Formatief: oordelen zijn gericht aan de instelling en bevatten punten voor kwaliteitsverbetering (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 54-55). Summatief: accreditatieoordelen (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 54).	Formatief: rapporten aan hogeronderwijsinstellingen met adviezen om de kwaliteit te handhaven en te verbeteren (<i>ENQA External Review AQ Austria</i> , 2014, p. 27). Summatief: AQ Austria publiceert niet de evaluatierapporten maar wel haar besluiten op basis van externe beoordelingen (<i>ENQA External Review AQ Austria</i> , 2014, p. 11, 24); à la NVAO-besluiten, typisch ca. 5-6 pagina's.
Standaardisatie oordelen	Standaarden en criteria en expertoordeel (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 48-54).	Standaarden en criteria via expertoordeel De criteria zijn van te voren vastgesteld en publiekelijk toegankelijk (AQ

		Austria, 2013a, p. 43).
Focus oordelen	Onderwijs (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 58).	Onderwijskwaliteit en intern kwaliteitszorgsysteem.
Cyclus	Het oordeel geldt voor bepaalde tijd. Elke vijf jaar moet het kwaliteitszorgsysteem geëvalueerd worden (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.49).	Het oordeel geldt voor zes jaar
Tijdsduur procedure	Hogescholen en private universiteiten: een jaar voor de vervaldatum van de accreditatieperiode een interne evaluatie maken (Schwarz & Westerheijden, 2004, p. 50). De kwaliteitszorgorganisaties en het Ministerie hebben negen maanden om tot een definitief extern oordeel te komen (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.49).	-
Coördinatie van externe kwaliteitszorg	Geografisch: nationaal. Bekostiging: overheid (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.51; Pechar, 2002, p.233).	Geografisch: AQ Austria is verantwoordelijk voor de hogeronderwijssector in heel Oostenrijk Disciplinair: de Quality Assurance Council for Teacher Education is verantwoordelijk voor de externe kwaliteitszorg bij de pedagogische hogescholen en lerarenopleidingen (<i>ENQA External Review AQ Austria</i> , 2014, p. 17). Bekostiging: Overheid en HO Overheid: De financiering van AQ Austria is geregeld door de wet en is wordt het grootste gedeelte verzorgd door de daarvoor aangewezen fondsen van de regering (AQ Austria, 2013a, p. 37). HO: Daarnaast heeft AQ Austria het recht om de kosten van de coördinatie van externe kwaliteitszorg in rekening te brengen op de hogeronderwijsinstelling die het verzoek tot accreditatie heeft ingediend.

1.3.1 Doelen en functies externe kwaliteitszorgstelsel

AQ Austria tracht bij te dragen aan de ontwikkeling en transparantie van de kwaliteit van het hoger onderwijs. Het ziet zichzelf als het kennis- en adviescentrum voor kwaliteitszorg gerelateerde zaken en als de aanjager van de continue ontwikkeling van kwaliteitszorg. De missie komt terug in de taken (accreditatie en audits van instellingen) van AQ Austria.

Kwaliteitsverbetering en accreditatie zijn de twee voornaamste doelen van AQ Austria.

1.3.1.1 Behalen van de doelen

De externe review van AQ Austria concludeert dat de mission statement zichtbaar is in de activiteiten (ENQA External Review AQ Austria, 2014).

1.3.1.2 Balans in de doelen (kwalitatief oordeel)

AQ Austria is een nieuwe organisatie, voortgekomen uit drie evaluatieagenturen, met verschillende taken. Om een balans tussen de drie te krijgen, is in 2012 een externe directeur aangesteld (niet een van de directeuren van de drie gefuseerde organisaties). Hoe dit gaat uitwerken, is nog af te wachten.

Accreditatie en audits staan voorlopig vooral naast elkaar, voor verschillende sectoren van het hogeronderwijsstelsel. Voor de instellingen is er geen keuze tussen een van de twee; in die zin is balans tussen de taken vanuit de instellingen gezien een irrelevante vraag.

1.3.2 Informatievoorziening

Een volledige lijst van accreditatie en gecertificeerde opleidingen en instellingen lijkt voornamelijk niet publiek toegankelijk te zijn; AQ Austria werkt nog steeds aan de integratie van de lijsten van de drie voorgangerorganisaties. Toekomstige studenten kunnen wel een overzicht krijgen van beschikbare opleidingen op de website studienwahl.at. De website geeft informatie over de verschillende opleidingen, maar vermeldt niets over de accreditatie- of certificeringsstatus. Deze informatie zouden studenten kunnen opzoeken op de individuele instellingswebsites.

1.3.3 Wettelijke basis van het kwaliteitszorgstelsel

Het Kwaliteitszorg Raamwerk Wet (*Qualitätssicherungsrahmengesetz*) werd bekrachtigd op 29 juli 2011. Ten opzichte van het vorige raamwerk tracht het nieuwe raamwerk te komen tot meer samenhang in het externe kwaliteitszorgstelsel. Onderdeel hiervan was het samenvoegen van de verschillende kwaliteitszorgagenturen voor de diverse sectoren van het hoger onderwijs tot één, de Agentur für Qualitätssicherung und Akkreditierung Austria (AQ Austria).

De kwaliteitszorgwet reguleert de standaarden en procedures gebruikt in de externe kwaliteitszorg van hogescholen (Fachhochschulen), private universiteiten en publieke universiteiten.

AQ Austria is verantwoordelijk voor accreditatie en certificering. De taken zijn het ontwikkelen en uitvoeren van externe kwaliteitszorgprocedures. De kwaliteitszorgwet noemt twee soorten procedures: accreditatie en audits. Accreditatieprocedures kunnen toegepast worden op instellingen in het geheel of op individuele opleidingen. Door middel van audits

kunnen de interne kwaliteitszorgsystemen van hogeronderwijsinstellingen gecertificeerd worden. De accreditatieprocedures worden verplicht toegepast op private universiteiten en hogescholen. Deze categorieën instellingen hebben instellingsaccreditatie nodig om door de overheid erkend te worden. De audit is voor publieke universiteiten, die in het geheel niet geaccrediteerd hoeven te worden, en voor hogescholen die al twee keer (in totaal twaalf jaar) geaccrediteerd zijn.

De standaarden en criteria voor accreditatie en de audits zijn vastgesteld. Zo moet een instellingsaccreditatie onder andere het profiel en de doelen van de instellingen beoordelen. In de audit gaat het bijvoorbeeld om een beoordeling van de kwaliteitsstrategie en de integratie hiervan in managementinstrumenten.

Bij wet geregeld is dat de resultaten en rapporten voortkomend uit audit en accreditatieprocedures door zowel de AQ Austria als de desbetreffende hogeronderwijsinstellingen gepubliceerd moeten worden. Persoonlijke data en secties van de rapporten die ingaan op financieringsbronnen en operationele gevoelige informatie mogen niet publiek worden gemaakt.

1.3.4 Bekostiging kwaliteitszorgstelsel

AQ Austria wordt voor het grootste deel bekostigd door de Oostenrijkse federale overheid. Hiernaast genereert AQ Austria inkomen uit kostendekkende vergoedingen voor de externe kwaliteitszorgprocedures. Voor 2014 verwacht AQ Austria een budget van € 2.17 miljoen (AQ Austria, 2013a).

Instellingen krijgen geen extra bekostiging voor hun bijdrage aan het kwaliteitszorgstelsel. Kwaliteitszorg kan wel een expliciet onderdeel zijn van de prestatieovereenkomsten die instellingen met het 'Bundesministerium für Wissenschaft, Forschung und Wirtschaft' sluiten. Instellingen die dit hebben opgenomen kunnen bij een goede prestatie financieel beloond worden. Studentenevaluaties van onderwijs zijn een vast onderdeel van de prestatieovereenkomsten.

1.3.5 Verantwoordelijkheid voor follow-up

Publieke instellingen moeten iedere zeven jaar een audit laten doen van hun interne kwaliteitszorgsysteem. Publieke hogescholen moeten eerst een instellingsaccreditatie en heraccreditatie (na zes jaar) bemachtigen alvorens een audit van de interne kwaliteitszorgsystemen voldoende is. De accreditatie van private instellingen is geldig voor (in eerste instantie) een periode van zes jaar.

Een certificering kan naast toegewezen en afgewezen, conditioneel zijn. In dit geval doet de AQ Austria na maximaal twee jaar een follow-up auditprocedure. Een her-audit wordt, wederom na maximaal twee jaar, gehouden indien een certificering wordt afgewezen. Dezelfde follow-up procedures worden gehanteerd voor de accreditatie van instellingen en opleidingen. Hier is het echter aan de instellingen om aan de hand van een ontwikkelplan te laten zien dat de voorwaarden voor accreditatie zijn bereikt. Een bezwarencommissie van AQ Austria behandelt bezwaarschriften van instellingen over de gevolgde procedures en certificeringsbesluiten.

De AQ Austria mag bij geaccrediteerde instellingen indien zij of de federale minister dit nodig acht informatie opvragen om te controleren of de instelling nog steeds handelt naar de

standaarden en criteria van de accreditatie. Instellingen zijn verplicht om de gevraagde informatie beschikbaar te stellen. Ook moeten zij inspecties toestaan.

Hogescholen en private instellingen moeten ieder jaar een rapport met daarin de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van de kwaliteitseisen en uit de accreditaties of audits komende aanbevelingen opleveren aan AQ Austria. AQ Austria gebruikt deze rapporten om de ontwikkelingen te monitoren.

1.4 Noorwegen

Dimensie/Indicator	Toen (ca. 2003)	Nu (ca. 2013)
Gebaseerd op interne kwaliteitszorg?	Ja, alle hogeronderwijsinstellingen, publiek en privaat, moeten een kwaliteitszorgsysteem hebben verwezenlijkt. De invulling van het kwaliteitszorgsysteem is de verantwoordelijkheid van de hogeronderwijsinstelling (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.358).	Ja, via audit van het kwaliteitsmanagementsysteem van de instellingen (Langfeldt, Harvey, Huisman, Westerheijden & Stensaker, 2008, p. 14). Alle hogeronderwijsinstellingen zijn wettelijk verplicht een systeem van interne kwaliteitszorg te implementeren gericht op het monitoren en het ontwikkelen van de kwaliteit van hun aangeboden onderwijs (<i>ENQA External Review NOKUT</i> , 2013, p. 9).
Niveau externe beoordeling	Instellingen en opleidingen (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.351).	Instellingen (en opleidingen)
Clustering	Nee, omdat er wordt gedifferentieerd tussen de opleidingen. Private- en publieke opleidingen worden gereguleerd door aparte wetten. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de accreditatie van opleidingen van publieke universiteiten en hogescholen en private universiteiten (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.354).	Instellingsaccreditaties zijn niet geclusterd. Evaluaties van opleidingen zijn in het algemeen voor alle gelijksoortige opleidingen in het land (<i>ENQA External Review NOKUT</i> , 2013, p.8, 10).
Dekking van externe kwaliteitszorg	Alle hogeronderwijsinstellingen, zowel in de publieke als private sector. Daarnaast alle opleidingen op de verschillende niveaus (o.a. bachelor, master en Ph.D.) (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.351-353).	Alle hogeronderwijsinstellingen alsmede 'tertiary vocational education'. Daarnaast nieuwe en eventueel al bestaande opleidingen (NOKUT, 2013a).
Vergelijkbaarheid externe beoordeling	Oordeel o.b.v. standaarden en criteria. (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.351-357). Opleidingen: geen specifieke criteria voor sommige professionele opleidingen (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.357).	Oordeel o.b.v. standaarden en criteria Instellingen worden vrijgelaten in vormgeving van hun interne kwaliteitszorg (en dus van de gebruikte informatie/indicatoren)
Type extern oordeel	Formatief: focus op kwaliteitsverbete-	Accreditatie: summatief.

	ring aan de instelling gericht (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.363).	Formatieve elementen: evaluatierapporten zijn openbaar, zodat instellingen van elkaar kunnen leren (<i>ENQA External Review NOKUT</i> , 2013, p. 9).
Standaardisatie oordelen	<p>Standaarden en criteria, en continuüm van expertoordeel.</p> <p>Standaarden en criteria: De accreditatiecriteria voor instellingen zijn ontwikkeld door wetgeving + NOKUT (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.351-353).</p> <p>Opleidingen worden beoordeeld via standaarden en criteria vastgesteld door wetgeving + NOKUT (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.353-357).</p> <p>Expertoordeel: De externe experts moeten specificeren voor welke standaarden het systeem adequaat is en waar het systeem verbeterd moet worden (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.360).</p>	<p>Accreditatie: Standaarden en criteria.</p> <p>Audit: de kwaliteitszorgsystemen worden beoordeeld aan de hand van vijf standaarden/gebieden, zonder specifieke criteria voor te schrijven (NOKUT's Board of Governors, 2011, p. 7-8).</p>
Focus oordelen	<p>Onderwijskwaliteit en interne kwaliteitszorg.</p> <p>Onderwijs: Input. Het is belangrijk dat het personeel voldoet aan bepaalde onderzoekskwaliteiten (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.357).</p> <p>Interne kwaliteitszorg: de focus van het oordelen van hogeronderwijsinstellingen en universitaire opleidingen is gericht op het bestaan van een systeem voor interne kwaliteitszorg. De interne kwaliteitszorgsystemen worden beoordeeld aan de hand van tien criteria (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.359).</p>	<p>De focus van het oordelen ligt vooral op het controleren: nadruk wordt gelegd op het voldoen aan de voorwaarden, vooral op de langere termijn. De nadruk wordt gelegd op kwaliteitscontrole en het voldoen aan de gestelde minimum-eisen (Langfeldt, Harvey, Huisman, Westerheijden & Stensaker, 2008, p. 23)</p> <p>De ESG zijn het kader voor de standaarden (<i>ENQA External Review NOKUT</i>, 2013, p. 6).</p> <p>Bij audits gaat het om de interne kwaliteitszorg.</p> <p>Instellingsevaluaties voor 'upgrades' gaan met name om onderzoekscapaciteit</p>
Cyclus	<p>Instellingsaccreditatie: eenmalig.</p> <p>Audit: het oordeel geldt voor beperkte tijd. Elke zes jaar (ten minste) moet het kwaliteitszorgsysteem geëvalueerd worden (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.359).</p>	<p>Instellingsaccreditatie: eenmalig.</p> <p>Audit: het oordeel geldt voor zes jaar</p>
Tijdsduur procedu-	Geen voorgeschreven tijdschema voor	Wanneer alle documenten door de aan-

re	<p>het begin van de zelfevaluatie tot en met definitief extern oordeel. Na afronding van het externe rapport heeft NOKUT vijf weken tijd om te reageren op de bevindingen van het rapport.</p> <p>Bij definitieve afwijzing moet de instelling twee jaar wachten totdat een nieuw verzoek tot accreditatie kan worden ingediend (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.357)</p>	<p>vrager zijn ingeleverd duurt een typische procedure ongeveer vier maanden</p> <p>Verbetertrajecten mogen maximaal twee jaar duren.</p> <p>Zie verder 2003.</p>
Coördinatie van externe kwaliteitszorg	<p>Geografisch: nationaal (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.351, 354).</p> <p>Disciplinair: Algemeen.</p> <p>NOKUT coördineert de externe kwaliteitszorg voor opleidingen op alle beschikbare niveaus (introductie opleidingen tot en met Ph.D-opleidingen). Echter, voor professionele opleidingen waar nog geen criteria voor zijn vastgesteld worden evaluaties niet gecoördineerd door NOKUT (Schwarz & Westerheijden, 2004, p.354, 357).</p>	<p>Geografisch: nationaal (Langfeldt et al., 2008, p.5).</p> <p>Disciplinair: Algemeen.</p> <p>NOKUT coördineert de externe kwaliteitszorg voor opleidingen op alle beschikbare niveaus aangeboden door hogeronderwijsinstellingen (<i>ENQA External Review NOKUT</i>, 2013, p.8, 10).</p>

1.4.1 Doelen en functies externe kwaliteitszorgstelsel

De missie van NOKUT is het verzekeren en verbeteren van kwaliteit in onderwijs (NOKUT, 2009). Dit wordt gedaan door kwaliteit in het hoger onderwijs te controleren en stimuleren. Controle volgt uit audits, accreditering en monitoring. Stimulering wordt gedaan aan de hand van aanbevelingen die voortkomen uit de controlerende en additionele adviserende taken. Een ander doel van het uitvoeren van de taken is om vertrouwen in de kwaliteit van het hoger onderwijs te generen.

Kort omschreven lijken de voornaamste doelen van NOKUT te zijn: kwaliteitsverbetering, verantwoording afleggen, en accreditatie. Hoewel het niet uit de missie is af te leiden, informeert NOKUT via het openbaar maken van accreditatie- en auditbesluiten (toekomstige) studenten.

1.4.1.1 Behalen van de doelen

De externe review van NOKUT komt tot de conclusie dat de doelen van NOKUT in overeenstemming zijn met wat van externe kwaliteitszorgprocessen verwacht wordt (*ENQA External Review NOKUT*, 2013). Kortom, de doelen komen terug in de uitvoering van NOKUT's taken.

1.4.2 Informatievoorziening

NOKUT publiceert de uitgebrachte evaluaties op haar eigen website.¹ Toekomstige studenten kunnen op samordnaopptak.no zoeken in het aanbod van opleidingen. Informatie over de erkenningsstatus is hier niet in opgenomen. Internationale studenten op zoek naar Engelstalige masteropleidingen kunnen gebruik maken van een portaal dat speciaal voor deze doelgroep is opgezet.² De overzichten van de masteropleidingen laten naast praktische informatie, zoals aanmeldingstermijnen, ook zien of de opleiding dan wel de instelling een NOKUT-certificaat heeft.

1.4.3 Wettelijke basis van het kwaliteitszorgstelsel

De Noorse 'Act relating to universities and university colleges' (april 2005) vereist van universiteiten en hogescholen dat zij een naar tevredenheid functionerende intern kwaliteitszorgsysteem hebben. Studentenevaluaties van onderwijs zijn een verplicht onderdeel van de kwaliteitszorgsystemen.

De bij de vorige hervorming van het hogeronderwijssysteem (2002) opgerichte 'Norwegian Agency for Quality Assurance in Education' (NOKUT) monitort doormiddel van accreditatie en evaluatie de kwaliteit van Noorse hogeronderwijsinstellingen. Op basis van de accreditatie zijn instellingen toebedeeld onder bepaalde categorieën van instellingen: universiteit, gespecialiseerde universiteit, en als *university college* (hogeschool).

De accreditatie- en evaluatieactiviteiten moeten zo ontworpen zijn dat ze de instellingen helpen bij de ontwikkeling van hun kwaliteitszorg. De kwaliteitszorgactiviteiten van instellingen worden door middel van audits gemonitord en begeleid door NOKUT (ENQA External Review NOKUT, 2013).

Specifiek voorziet de wet de volgende verantwoordelijkheden voor NOKUT:

- Evaluaties / audits van interne kwaliteitszorgsystemen van instellingen
- Accreditering van instellingen
- Accreditering van nieuwe opleidingen in instellingen die niet volledig voor dit niveau/kennisgebied geaccrediteerd zijn,
- Heraccreditatie van opleidingen of instellingen als NOKUT aanleiding daartoe ziet (inspectiefunctie op basis van risico-analyse)
- Evaluaties van het (delen van) het hogeronderwijsstelsel (bijvoorbeeld nationale evaluatie van verpleegkunde) voor diagnostische en verbeteringsdoelen.
- Erkenning van kwalificaties uitgereikt door instellingen die geen onderdeel zijn van de wet (bijvoorbeeld buitenlandse instellingen)

¹ www.nokut.no/no/Fakta/NOKUTs-publikasjoner/Tilsynsrapporter/ (opgevraagd 11-07-2014)

² www.studyinnorway.no/Masters-course-search (opgevraagd 11-07-2014)

De wetgeving gaat niet in detail in op de procedures en standaarden die NOKUT moet volgen en hanteren. Wel geeft de wet het Ministerie van Onderwijs rechten om de procedures en standaarden waarop de accreditatie is gebaseerd te bepalen en aan te passen. NOKUT werkt de ministeriële standaarden uit. De wet verplicht dat de evaluaties uitgevoerd door NOKUT openbaar zijn.

1.4.4 *Bekostiging kwaliteitszorgstelsel*

Het grootste deel van het budget van NOKUT wordt opgebracht door het Ministerie van Onderwijs. NOKUT mag zelf ook inkomen genereren door diensten aan te bieden (ENQA External Review NOKUT, 2013).

Aan de audits en accreditaties zijn voor de aanvragende instelling geen kosten verboden. Dit betekent dat de overheid het kwaliteitszorgstelsel geheel bekostigt.

1.4.5 *Verantwoordelijkheid voor follow-up*

Wanneer een instelling of opleiding geaccrediteerd is, blijft de accreditatie voor een onbepaalde tijd van kracht (ENQA External Review NOKUT, 2013). Instellingsaccreditatie heeft immers ten doel om een instelling een bepaalde status in het systeem te geven, bijvoorbeeld 'promotie' van university college naar gespecialiseerde universiteit. Instellingen of opleidingen blijven wel door de NOKUT gemonitord worden.

Onderdeel hiervan is de audit van de interne kwaliteitszorgsystemen die iedere zes jaar plaatsvindt. In het geval dat NOKUT het interne kwaliteitszorgsysteem na de audit onvoldoende acht, krijgt de instelling tijd om te verbeteren. Indien de verbeteringen niet voldoende zijn, verliest de reeds geaccrediteerde instelling het recht om nieuwe opleidingen op te starten. Als de instelling nog niet geaccrediteerd was, verliest de instelling het recht om nieuwe opleidingen aan te melden voor accreditatie.

Het kwaliteitszorgstelsel geeft NOKUT de verantwoordelijkheid voor de hierboven beschreven follow-up procedures. De evaluatie van NOKUT stelt dat NOKUT zich kan verbeteren op het gebied van follow-up procedures, in het bijzonder in de opvolging van aanbevelingen die buiten het accreditatiekader vallen (ENQA External Review NOKUT, 2013).

De risico-analyse, bestaand sinds 2012, bestaat uit vier stadia (NOKUT, 2013b).

1. *Mapping*: exploratieve analyse van gegevens over vele instellingen en opleidingen op basis van jaarverslagen, follow-up procedures, audits.
2. *Accounting*: instelling wordt gevraagd informatie te leveren om NOKUT's zorgen te ondervangen. Blijft er ernstige zorg bestaan, dan volgt stadium 3.
3. *Dialogue*: NOKUT werkt samen met de instelling om nadere informatie te verkrijgen om correcties en verbeteringen aan te brengen. De nadruk ligt op samenwerking ter verbetering, niet op straffen door de-accreditatie.
4. *Revision*: de-accreditatie.

Het Ministerie van Onderwijs is verantwoordelijk voor de afhandeling van bezwaren ingediend tegen besluiten van NOKUT.

2 Administratieve Lasten

2.1 Vlaanderen

Van tevoren/informatieroutines	
Tijd & arbeidskracht besteed aan extern verplichte zelfevaluatie; hoeveel daarvan wordt (ook) gebruikt voor interne kwaliteitszorg?	De tijd en arbeidskracht die wordt besteed aan extern verplichte zelfevaluatie wordt grotendeels tegelijkertijd gebruikt voor interne kwaliteitszorg (Vanhoof & Van Petegem, 2009, p.194).
Aantal extern verplichte indicatoren; hoe verhouden deze zich tot informatie voor interne kwaliteitszorg?	<p>Het zelfevaluatierapport moet voldoen aan de vermelde bepalingen op het gebied van taal, vorm, omvang en aanlevering en verplichte bijlagen. Daarnaast wordt het evaluatierapport beoordeeld aan de hand van kwaliteitswaarborgen en de bijbehorende criteria uit het beoordelingskader (VLUHR, 2013, p.10-19).</p> <p>De extern verplichte zelfevaluatie wordt gebruikt voor het stimuleren van het interne overleg binnen de opleiding (VLUHR, 2013, p.9).</p> <p>In hoeverre het interne kwaliteitszorgsysteem aansluit bij de externe kwaliteitszorg is een keuze van de instellingen zelf.</p>
Moeite benodigd om extra data voor extern verplichte zelfevaluatie of indicatoren te produceren	In vergelijking met het kwaliteitsbeoordelingssysteem (voor 2003) zijn de lasten voor de instellingen toegenomen. Zowel qua kosten voor accreditatie en visitatie als verborgen lasten (meer tijd nodig voor zelfevaluatie, aandacht voor intern kwaliteitszorgsysteem, bureaucratische lasten) (Van Damme, 2004).
Hoe vaak komt extern verplichte zelfevaluatie / indicatoren voor? Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	<p>Externe verplichte evaluatie: elke acht jaar</p> <p>De focus van de verplichte zelfevaluatie ligt op opleidingsbeleid en de resultaten op opleidingsniveau. De prioriteit ligt bij 'fitness for purpose' (NVAO, 2013b).</p>
Is er een jaarverslag of regelmatige informatieplicht over kwaliteit van onderwijs, naast zelfevaluatie?	Hogeronderwijsinstellingen zijn verplicht om een jaarverslag in te dienen (NVAO, 2013a, p. 13-14).
Aantal indicatoren in jaarverslag (o.i.d.) gerelateerd aan kwaliteitszorg	Kwaliteitszorg moet aan bod komen.
Moeite benodigd om data voor jaarverslag (o.i.d.) te produceren	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het produceren van het jaarverslag wordt ervaren als een planlast. Er wordt nauwelijks iets gedaan met het jaarverslag. Daarnaast moeilijk om bepaalde zaken uit boekhouding te halen. (Dewaele et al., 2013, p. 61-62). ▪ Geen interne meerwaarde aan jaarverslag (Dewaele et al., 2013, p. 63). ▪ Jaarverslag is lastig te produceren in een drukke periode (Dewaele et al., 2013, p. 111). ▪ Met de komst van de instellingsreviews zal de ver-

	plichte inhoud van jaarverslagen ingeperkt worden.
Tijdens externe kwaliteitszorg	
<i>Site visit</i> : hoeveel per instelling, gemiddelde per jaar?	Elke opleiding (soms geclusterd) iedere kwaliteitszorgcyclus.
Lengte van typische site visit in dagen	De lengte van een typische site visit is twee tot vijf dagen en bestaat uit twee delen (NVAO, 2013b, p. 11). Bij installingsreview anderhalve dag.
Gemiddeld aantal medewerkers van de instelling betrokken bij typische site visit.	Extern : Het aantal medewerkers in een panel die de instellingen bezoeken is ten minste vijf, waarvan een student (NVAO, 2013b, p. 9).
Na afloop	
Eisen aan follow-up bij normaal verlopen kwaliteitszorg of accreditatie	Een formele follow-up is niet een verplicht onderdeel van het accreditatiesysteem van de NVAO (<i>ENQA External Review NVAO</i> , 2012, p.23).
Eisen aan follow-up bij negatief verlopen kwaliteitszorg accreditatie	Bij een negatief verlopen accreditatie is een herstelperiode tot drie jaar mogelijk. Deze herstelperiode wordt alleen gegeven wanneer de hogeronderwijsinstelling een overtuigend herstelplan heeft gepresenteerd (<i>ENQA External Review NVAO</i> , 2012, p.23).
Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	Follow-up is de verantwoordelijkheid van de opleidingen en daarom onderdeel van interne kwaliteitszorg (Van den Bosch, Cortvriendt, Carolus & Froyen, 2012, p.4).
Overige	
Algemene vraag: welke overige lasten met betrekking tot extern geëiste (informatie over) kwaliteit(-szorg) worden er ervaren?	<ol style="list-style-type: none"> 1. De lasten die worden ervaren met betrekking tot informatie over kwaliteitszorg kan worden samengevat onder de noemer 'bureaucratische lasten' (Scheys, 2011). 2. Planlasten: systemen van planning en verantwoording die onderdeel zijn van beleids- en managementcycli die doorwerken tot op de werkvloer (Dewaele, de Rynck, Wayenberg & Decramer, 2013, p.7). 3. Administratieve lasten: procedures voor verantwoording tegenover eigen instelling en de overheid (Dewaele et al., 2013, p. 7). 4. Werklasten: tijdsinvestering en eisen kerntaken docent (Dewaele et al., 2013, p.6). 5. Sterk verhoogde kosten: Vlaamse onderwijsinstellingen klagen over de kosten voor interne kwaliteitszorg en de visitaties (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2008, p.75).
Baten	
Zijn suggesties voor kwaliteitsverbetering door peers prominent onderdeel	De evaluatie door peers van het kwaliteitszorgsysteem van de hogeronderwijsinstellingen biedt mogelijkheden tot het

van externe kwaliteitszorg?	formuleren van aanbevelingen en advies voor kwaliteitsverbetering (NVAO, 2012, p.18).
Zijn er directe financiële baten van hoge kwaliteitsoordelen? (bijv. in bekostigingsmodellen)	Financiering van de hogeronderwijsinstellingen hangt af van accreditatie (Algemene Rekenkamer, 2013, p.6). Opleidingen krijgen vanuit de overheid niet meer financiering als ze als excellent worden beoordeeld.
Zijn er indirecte financiële baten, bijv. meer studenten, meer contracten (onderwijs voor bedrijven), onderzoek (2e en/of 3e geldstroom), ...	Effect op aantallen studenten is vermoedelijk beperkt. Wel gebruiken excellent beoordeelde opleidingen deze kwalificatie in hun reclame.
Zijn er gevolgen voor reputatie/prestige van instelling/opleiding bij positief/negatief kwaliteitsoordeel?	<p>Positief kwaliteitsoordeel: de reputatie van het onderwijsprogramma en de instelling wordt versterkt. Bij een positief kwaliteitsoordeel wordt het onderwijsprogramma/de instelling opgenomen in het Hogeronderwijs Register. Dit betekent dat de opleiding/de instelling voldoet aan de kwaliteitseisen. Registratie betekent dat de nationale overheid het onderwijsprogramma/de instelling erkent.</p> <p>Een positief oordeel voor een onderwijsprogramma betekent dat de opleiding de verplichte leeruitkomsten behaalt en dit (NVAO, 2008, p. 15-16).</p> <p>Negatief kwaliteitsoordeel: de gevolgen voor de reputatie van de instelling is dat het geen graden meer mag verlenen. Het recht om erkende diploma's af te geven wordt dan ontnomen (Algemene Rekenkamer, 2013, p.31).</p>
Professionalisering van onderwijsstaf (BKO e.d., <i>staff development</i>); was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Geen direct effect. Voornamelijk opleidingscommissies zijn betrokken bij externe kwaliteitszorg. Professionalisering van docenten kan wel één van de aanbevelingen in visitierapporten.
Carrièregevolgen voor onderwijsstaf: welke rol speelt kwaliteit van onderwijs in benoeming, promotie e.d.? Was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Nee. Een (negatieve) visitatieoordeel kan wel – op initiatief van de instelling zelf – gevolgen hebben voor een managementteam van een opleiding.

2.2 Duitsland

Van tevoren/informatieroutines	
Tijd & arbeidskracht besteed aan extern verplichte zelfevaluatie; hoeveel daarvan wordt (ook) gebruikt voor interne kwaliteitszorg?	Er wordt gesuggereerd, aan de hand van interviews met leden van de hogeronderwijsinstellingen, dat de externe verplichte zelfevaluatie leidt tot een relatief zware werklast voor de instellingsmedewerkers (Bornmann, Mittag & Danie, 2006, p. 694).
Aantal extern verplichte indicatoren; hoe verhouden deze zich tot informatie voor interne kwaliteitszorg?	- Het aantal extern verplichte indicatoren is gericht op de aanwezigheid van een overzicht van de werkzaamheden wat betreft kwaliteitswaarborging door de hogeronderwijsinstelling in de accreditatie periode (Akkreditierungs-

	<p>rat, 2013, p. 24)</p> <p>- De referentiepunten van het kwalificatiekader voor de externe evaluatie worden gebruikt om de interne kwaliteitszorg van universiteiten te ondersteunen</p>
Moeite benodigd om extra data voor extern verplichte zelfevaluatie of indicatoren te produceren	De benodigde moeite is afhankelijk van de sterkte van het interne kwaliteitszorgsysteem. De opzet en organisatie van de interne kwaliteitszorg verschilt per instelling aanzienlijk.
Hoe vaak komt extern verplichte zelfevaluatie / indicatoren voor? Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	<p>- Elke zeven jaar moet het kwaliteitszorgsysteem van opleidingen geëvalueerd worden. Voor hogeronderwijsinstellingen is dit acht jaar (Accreditation Council, 2010, p. 14, 28)</p> <p>-Zelfevaluatie vindt plaats na het eerste halfjaar van het accreditatieproces. Deze zelfevaluatie biedt een overzicht van de genomen werkzaamheden van de hogeronderwijsinstelling om kwaliteit te waarborgen. Op basis van de zelfevaluatie biedt de accreditatieorganisatie aanbevelingen aan om de eventuele tekortkomingen in de interne kwaliteitszorg van de instelling te verhelpen (Akkreditierungsrat, 2013, p. 24).</p>
Is er een jaarverslag of regelmatige informatieplicht over kwaliteit van onderwijs, naast zelfevaluatie?	Hogeronderwijsinstellingen moeten voldoen aan de zogeheten 'information systems'. Dit houdt in dat de instelling informatie moet verzamelen, analyseren en gebruiken voor een doeltreffend beheer van hun opleidingen en activiteiten (ENQA, 2009, p.7, 19). Het schrijven van een jaarverslag is geen verplichting.
Aantal indicatoren in jaarverslag (o.i.d.) gerelateerd aan kwaliteitszorg	De regelmatige informatieplicht, het informatiesysteem, moet voldoen aan minimaal zeven indicatoren. Deze indicatoren zijn gerelateerd aan kwaliteitszorg, aangezien zij de basis vormen voor effectieve kwaliteitsborging (ENQA, 2009, p.19).
Moeite benodigd om data voor jaarverslag (o.i.d.) te produceren	Verschilt per instelling.
Tijdens externe kwaliteitszorg	
<i>Site visit</i> : hoeveel per instelling, gemiddelde per jaar?	Elk (soms geclusterd) opleiding iedere kwaliteitszorgcyclus. In de systeemaccreditatiecyclus wordt de instelling bezocht en eventueel enkele opleidingen.
Lengte van typische site visit in dagen	Voor een site visit staat een hele dag, maar in werkelijkheid neemt de site visit een halve dag in beslag (Kehm, 2006, p. 7). Lengte is sterk afhankelijk van de voorbereiding door de instelling. Bij weinig voorbereiding duren de site visits langer.
Gemiddeld aantal medewerkers van de instelling betrokken bij typische site visit.	Extern : het gemiddeld aantal medewerkers betrokken bij een typische site-visit is zes. De evaluatiegroep bestaat uit twee internationale experts (lid van de Akkreditierungs-

	<p>rat), twee vertegenwoordigers van de hogeronderwijsinstelling, een student en een vertegenwoordiger van de relevante professie.</p> <p>Intern: instellingen bepalen zelf hoe zij zich voorbereiden voor de site visit. Ook wie het voorbereid verschilt per instelling (e.g. academici of administratieve medewerkers).</p>
Na afloop	
Eisen aan follow-up bij normaal verlopen kwaliteitszorg of accreditatie	Bij re-accreditatie moet de hogeronderwijsinstelling een rapport inleveren met daarin de maatregelen genomen door de instelling om de eventuele tekortkomingen te herstellen (Accreditation Council, 2010, p.17).
Eisen aan follow-up bij negatief verlopen kwaliteitszorg accreditatie	Er worden eisen gesteld aan de hogeronderwijsinstelling bij een negatief verlopen accreditatie. Deze moeten worden voldaan binnen een bepaalde tijdsperiode (<i>ENQA External Review GAC</i> , 2013, p.33).
Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	De hogeronderwijsinstelling levert een document aan de accreditatie organisatie met daarin o.a. informatie over het interne kwaliteitszorgsysteem. In geval van een follow-up procedure moet de instelling aantonen welke maatregelen het heeft genomen om de tekortkomingen in de interne kwaliteitszorg te behandelen (Accreditation Council, 2010, p. 17).
Overige	
Algemene vraag: welke overige lasten met betrekking tot extern geëiste (informatie over) kwaliteit(-szorg) worden er ervaren?	<p>Hoge kosten en lasten wat betreft de extern geëiste informatie over kwaliteitszorg. Deze kosten worden onverdeeld in financiële- en personeelskosten. Een andere genoemde last is dat de inspanning voor de extern geëiste informatie over kwaliteitszorg onredelijk wordt gevonden in verhouding tot de uiteindelijke resultaten (Bornmann et al., 2006, p. 688-689, 693). Er zijn geen specifieke cijfers, alleen indrukken.</p> <p>Daarnaast substantiële kosten en een grote hoeveelheid werk m.b.t. een gegeneraliseerd systeem van opleidingsaccreditatie (Amaral, 2009, p.17).</p>
Baten	
Zijn suggesties voor kwaliteitsverbetering door peers prominent onderdeel van externe kwaliteitszorg?	Ja, de peers schrijven aan de hand van de site-visit een rapport met suggesties voor kwaliteitsverbetering (Kehm, 2013, p. 3).
Zijn er directe financiële baten van hoge kwaliteitsoordelen? (bijv. in bekostigingsmodellen)	Nee, er is geen link tussen de resultaten van de kwaliteitsbeoordeling en financiële baten. Echter, de resultaten worden wel in acht genomen in de verschillende deelstaten als basis voor de toewijzing van middelen aan de hogeronderwijsinstellingen (Bornmann et al., 2006, p. 695; KMK, 2013, p.232). Voor joint-programmes kan accreditatie wel

	een vereiste zijn voor financiering.
Zijn er indirecte financiële baten, bijv. meer studenten, meer contracten (onderwijs voor bedrijven), onderzoek (2e en/of 3e geldstroom), ...	De introductie van externe verplichte evaluatie van kwaliteitszorgsystemen zou een aanleiding geweest kunnen zijn voor het grotere aantal Duitsers die zijn gaan studeren (BMBF, n.d.). Of er een verband is tussen het aantrekken van studenten en accreditatie is niet onderzocht.
Zijn er gevolgen voor reputatie/prestige van instelling/opleiding bij positief/negatief kwaliteitsoordeel?	Positief kwaliteitsoordeel: een positief kwaliteitsoordeel bevestigt de status van de universiteit op het gebied van de kwaliteit van het aangeboden onderwijs en het leerproces. Een positief oordeel toont aan dat de opleidingen voldoen aan de kwaliteitsnormen en kwalificatie doelstellingen (Akkreditierungsrat, 2013, p. 18). Negatief kwaliteitsoordeel: een negatief kwaliteitsoordeel heeft een impact op de verbetering van opleidingen (<i>Bologna Process Germany, 2010</i>).
Professionalisering van onderwijsstaf (BKO e.d., <i>staff development</i>); was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Professionalisering van onderwijsstaf. Er worden maatregelen genomen voor de bevordering van de organisatieontwikkeling. De belasting van het onderwijzen en de regelgeving worden nu onderzocht. D.m.v. externe kwaliteitszorg is dit meer op gang gekomen (KMK, 2013, p.232). Of en hoe professionalisering van onderwijsstaf is gekoppeld aan kwaliteitszorg verschilt per instelling.
Carrièregevolgen voor onderwijsstaf: welke rol speelt kwaliteit van onderwijs in benoeming, promotie e.d.? Was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Over het algemeen lijken instellingen geen verbanden te hebben gelegd tussen kwaliteitszorg en carrièregevolgen voor onderwijsstaf.

2.3 Oostenrijk

Van tevoren/informatieroutines	
Tijd & arbeidskracht besteed aan extern verplichte zelfevaluatie; hoeveel daarvan wordt (ook) gebruikt voor interne kwaliteitszorg?	Exacte data over de overlap tussen interne en kwaliteitszorg is niet beschikbaar. AQ Austria doet wel onderzoek naar de wat universiteiten doen op het gebied van kwaliteitszorg. Resultaten worden in 2015 verwacht.
Aantal extern verplichte indicatoren; hoe verhouden deze zich tot informatie voor interne kwaliteitszorg?	De zelfevaluatie moet voldoen aan een aantal standaarden: <ol style="list-style-type: none"> 1. Het eerste deel van de zelfevaluatie moet documenten bevatten over het kwaliteitszorgsysteem in plaats voor onderwijs en leren. 2. Het tweede deel van de zelfevaluatie dienst als basis voor de steekproef. In dit deel moeten de hogeronderwijsinstellingen uitleg geven over en demonstren hoe effectief hun interne kwaliteitszorgsysteem is (AQ Austria, 2013b, p. 13-14).

Moeite benodigd om extra data voor extern verplichte zelfevaluatie of indicatoren te produceren	Niet bekend.
Hoe vaak komt extern verplichte zelfevaluatie / indicatoren voor? Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	<p>- Elke zes jaar moet het kwaliteitszorgsysteem van de opleidingen geëvalueerd worden.</p> <p>-In grote mate verhoudt de zelfevaluatie zich tot informatie over interne kwaliteitszorg. De schriftelijke informatie biedt o.a. informatie over het interne kwaliteitszorgsysteem (AQ Austria, 2013b, p. 13).</p>
Is er een jaarverslag of regelmatige informatieplicht over kwaliteit van onderwijs, naast zelfevaluatie?	<p>Ja, private universiteiten en hogescholen publiceren jaarverslagen die worden geëvalueerd door AQ Austria.</p> <p>De jaarverslagen leveren een bijdrage aan de interne kwaliteitszorg. De informatie van de jaarverslagen maken het mogelijk om de resultaten en de ontwikkeling van interne kwaliteitszorg te analyseren en om de resultaten te gebruiken voor de verdere ontwikkeling van het proces voor interne kwaliteitszorg. Het helpt AQ Austria om de naleving van de accreditatie eisen te onderzoeken: jaarverslagen zijn een belangrijke bron van informatie voor het heraccreditatieproces (AQ Austria, 2013a, p. 18, 49; Lutran, 2007, p. 9).</p>
Aantal indicatoren in jaarverslag (o.i.d.) gerelateerd aan kwaliteitszorg	<p>Jaarverslag: alle typen instellingen moeten een jaarverslag opsturen. Hogescholen en private instellingen doen dit aan AQ Austria en universiteiten aan het Ministerie. De verslagen gaan deels in op de kwaliteitszorg. Sommige instellingen publiceren hun jaarverslagen. AQ Austria is verplicht om de jaarverslagen te analyseren.</p> <p>Op dit moment heeft AQ Austria nog geen structuur vastgesteld voor de jaarverslagen van private universiteiten. De jaarverslagen van private universiteiten moeten informatie geven over hun activiteiten en ontwikkelingen van het afgelopen jaar. Het jaarverslag moet het volgende bevatten:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Informatie over de ontwikkelingen in de beoordelingsgebieden van de wet op de kwaliteitswaarborging in het hoger onderwijs. 2. Statistische gegevens over de veranderingen in het aantal studenten, afgestudeerden, en medewerkers van de private universiteiten. 3. Informatie over veranderingen t.o.v. het vorige jaarverslag en t.o.v. de laatste accreditatie aanvraag. <p>De eerste en derde punten in het jaarverslag zijn gerelateerd aan kwaliteitszorg (BMWF, 2012b, p.7).</p> <p>Hogescholen: de raad van hogescholen is verantwoordelijk voor een gezamenlijk jaarverslag van de hogescholen. In</p>

	<p>dit jaarverslag staat het volgende:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Activiteiten van de hogescholen 2. Stand van ontwikkeling van de hogescholen 3. Eisen van de raad op korte- en lange termijn <p>Het aantal indicatoren gerelateerd aan kwaliteitszorg is niet bekend.</p>
Moeite benodigd om data voor jaarverslag (o.i.d.) te produceren	Niet bekend.
Tijdens externe kwaliteitszorg	
<i>Site visit</i> : hoeveel per instelling, gemiddelde per jaar?	Aantal site visits is afhankelijk van type instelling. Bij een audit vinden er normaal gesproken twee site visits plaats. Voor accreditatieprocedures is er normaal gesproken één site visit. Expertcommissies kunnen afzien van site visits.
Lengte van typische site visit in dagen	De lengte van een typische site visit is 1 tot 3 dagen (Agency for Quality Assurance and Accreditation Austria, 2013a, p.7).
Gemiddeld aantal medewerkers van de instelling betrokken bij typische site visit.	<p>Extern: Het gemiddeld aantal medewerkers die zijn betrokken bij een typische site visit is vijf. Het expert panel is bestaat uit internationale experts die verstand hebben van het Oostenrijkse hogeronderwijsstelsel (<i>ENQA External Review AQ Austria</i>, 2014, p. 22).</p> <p>Intern: Instellingen moeten een maand voor de site visit de benodigde informatie opsturen. Het aantal betrokken medewerkers is niet bekend.</p>
Na afloop	
Eisen aan follow-up bij normaal verlopen kwaliteitszorg of accreditatie	Er kunnen voorwaarden worden gesteld aan de re-accreditatie van hogeronderwijsinstellingen. Eventuele eisen aan de follow-up worden opgesteld per evaluatieproces (AQ Austria, 2013a, p. 44).
Eisen aan follow-up bij negatief verlopen kwaliteitszorg accreditatie	De universiteit moet een ontwikkelingsplan indienen en moet, binnen negen maanden, in staat zijn te laten zien dat het aan de condities voldoet (AQ Austria, 2013a, p. 30).
Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	Het follow-up proces van AQ Austria is o.a. gericht op gevonden tekortkomingen in het kwaliteitsmanagement systeem (AQ Austria, 2013a, p. 18, 30).
Overige	
Algemene vraag: welke overige lasten met betrekking tot extern geëiste (informatie over) kwaliteit(-szorg) worden er ervaren?	De informatie die moet worden geleverd over de studies wordt soms als te gedetailleerd beschouwd (Hölscher & Pasternack, 2007, p. 133).
Baten	
Zijn suggesties voor kwaliteitsverbetering door peers prominent onderdeel	De panels geven o.a. suggesties voor kwaliteitsverbetering

van externe kwaliteitszorg?	(AQ Austria, 2013a, p. 24, 29).
Zijn er directe financiële baten van hoge kwaliteitsoordelen? (bijv. in bekostigingsmodellen)	Excellentieoordelen hebben geen invloed op de financiering. Het Ministerie kan de jaarverslagen van universiteiten gebruiken voor de prestatiecontracten, waarmee ze financiële consequenties kunnen hebben.
Zijn er indirecte financiële baten, bijv. meer studenten, meer contracten (onderwijs voor bedrijven), onderzoek (2e en/of 3e geldstroom), ...	De indirecte financiële baten voor geaccrediteerde private universiteiten en hogescholen zijn dat zij meer studenten aantrekken. (International Institute for Educational Planning, 2010, p.34). Of er eenzelfde effect is voor universiteiten is niet bekend.
Zijn er gevolgen voor reputatie/prestige van instelling/opleiding bij positief/negatief kwaliteitsoordeel?	Positief kwaliteitsoordeel: bij een positief kwaliteitsoordeel blijft de accreditatie van kracht. De reputatie van de hogeronderwijsinstelling verandert hierdoor niet (BMWf, 2012a, p. 16). Negatief kwaliteitsoordeel: de gevolgen zijn dat de status van de hogeronderwijsinstelling (hogeschool) in twijfel wordt getrokken en dit kan tot gevolg hebben dat de instelling moet sluiten (AQ Austria, 2013a, p.25).
Professionalisering van onderwijsstaf (BKO e.d., <i>staff development</i>); was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	De onderwijsstaf is de afgelopen jaren geprofessionaliseerd. Instellingen zijn zich gaan realiseren dat goed onderwijs een belangrijk aspect is. Het is niet bekend of dit een direct effect is van de externe kwaliteitszorg.
Carrièregevolgen voor onderwijsstaf: welke rol speelt kwaliteit van onderwijs in benoeming, promotie e.d.? Was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Niet bekend.

2.4 Noorwegen

Van tevoren/informatieroutines	
Tijd & arbeidskracht besteed aan extern verplichte zelfevaluatie; hoeveel daarvan wordt (ook) gebruikt voor interne kwaliteitszorg?	Universiteiten: grootste deel van moeite is gericht op interne kwaliteitszorg; extern alleen om de zes jaar een audit. University Colleges: veel professionaliteit in kwaliteitszorg opgebouwd door vereiste om elke nieuwe opleiding door NOKUT geaccrediteerd te krijgen. Vele colleges hebben daardoor sterk ontwikkelde intern kwaliteitszorgsystemen. Het is niet bekend hoeveel tijd en arbeidskracht er exact besteed wordt aan de externe kwaliteitszorg en hoeveel dit overlapt met de interne kwaliteitszorg. Uitgangspunt in Noorwegen is dat de focus ligt op de interne kwaliteitszorg. Instellingen hebben de vrijheid en verantwoordelijkheid op dit naar eigen inzicht in te richten.
Aantal extern verplichte indicatoren;	In de meest algemene procedure van NOKUT, de audit van

<p>hoe verhouden deze zich tot informatie voor interne kwaliteitszorg?</p>	<p>kwaliteitszorg is bepaald dat hogeronderwijsinstellingen zelf hun interne kwaliteitszorgsysteem ontwerpen en 'kalibreren', 'as it finds adequate in relation to its own size, academic profile and other local characteristics' (NOKUT's Board of Governors, 2011, p. 7). Naast formele eisen en de vereiste om in de audit aan te tonen dat interne kwaliteitszorg door het management wordt gebruikt en effectief is om kwaliteit te verbeteren, is alleen vereist dat er <i>documentatie</i> over onderwijskwaliteit is (NOKUT's Board of Governors, 2011, p. 7).</p> <p>Voor (eenmalige) instellingsaccreditatie worden vereisten deels niet (bijvoorbeeld adequate faciliteiten; goede voorwaarden voor studentendemocratie), deels wel tot vrijwel op indicatorniveau beschreven (bijvoorbeeld publicatieniveau overeenkomend met vergelijkbare groepen).</p> <p>Voor jaarlijkse rapportage zijn indicatoren centraal voorgeschreven; het gaat om studentenaantallen, drop-out, behaalde EC's, staf-aantallen en -kwalificaties, financiën</p>
<p>Moeite benodigd om extra data voor extern verplichte zelfevaluatie of indicatoren te produceren</p>	<p>Niet exact bekend, uitgangspunt van externe kwaliteitszorg is de interne kwaliteitszorg van instellingen zelf.</p>
<p>Hoe vaak komt extern verplichte zelfevaluatie / indicatoren voor? Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Extern verplichte zelfevaluatie komt elke zes jaar voor. - De externe verplichte zelfevaluatie wordt gebruikt om verbeteringen aan te dragen m.b.t. de interne kwaliteitszorg. - Jaarlijkse rapportage kerngegevens.
<p>Is er een jaarverslag of regelmatige informatieplicht over kwaliteit van onderwijs, naast zelfevaluatie?</p>	<p>Ja, hogeronderwijsinstellingen publiceren een generiek jaarverslag met daarin onder andere via nationaal voorgeschreven indicatoren informatie over de kwaliteit van het onderwijs en het interne kwaliteitszorgsysteem. Daarnaast bevat het een overzicht van de prioriteiten en maatregelen m.b.t. kwaliteitszorg. Het jaarverslag wordt geschreven voor het Ministerie; NOKUT gebruikt deze generieke rapportages niet. NOKUT verwacht wel dat instellingen een specifiek jaarverslag schrijven over hun interne kwaliteitszorgsysteem. Dit rapport hoeft niet opgestuurd te worden aan NOKUT. Er kan wel naar gevraagd worden tijdens audits.</p>
<p>Aantal indicatoren in jaarverslag (o.i.d.) gerelateerd aan kwaliteitszorg</p>	<p>Het specifieke jaarverslag is gericht op, in dit kader: de kwaliteit van het onderwijs en 'quality work' (dat wil zeggen kwaliteitszorg) over de laatste drie jaar. Het jaarverslag is onderdeel van de interne kwaliteitszorg (NOKUT, 2013b, p.39).</p>
<p>Moeite benodigd om data voor jaarverslag (o.i.d.) te produceren</p>	<p>De exacte benodigde moeite is niet bekend. Ook dit hangt sterk af van de sterkte en inrichting van het interne kwaliteitszorgsysteem. Als het een geïntegreerd of gecentraliseerd systeem is kost het de instellingen waarschijnlijk minder</p>

	moeite om data voor de jaarlijkse rapportages te produceren.
Tijdens externe kwaliteitszorg	
<i>Site visit</i> : hoeveel per instelling, gemiddelde per jaar?	Een per opleiding / instelling per zes jaar (intern georganiseerd bij universiteiten en bij university colleges in 'toegestaan' gebied (i.e. waar een audit volstaat); extern bij colleges in accreditatie-behoevend gebied).
Lengte van typische site visit in dagen	De lengte van een typische site visit is twee tot vier dagen (NOKUT, 2013a, p.18).
Gemiddeld aantal medewerkers van de instelling betrokken bij typische site visit.	Extern: Gemiddeld zijn er 4 à 5 externe medewerkers betrokken bij de site visit. De medewerkers worden aangesteld door het bestuur van NOKUT. Het panel bestaat uit internationale experts, belanghebbenden en een student (NOKUT, 2013a, p.16, 18). Intern: Variabel. Indicatie is dat naar NOKUT-conferenties voor professionals in interne kwaliteitszorg zo'n 500 personen komen, dus gemiddeld 4-5 per instelling (QA-professionals, pro-rectors, pro-decanen, opleidingsdirecteuren, e.d.)
Na afloop	
Eisen aan follow-up bij normaal verlopen kwaliteitszorg of accreditatie	NOKUT heeft geen specifieke follow-up procedure na de accreditatie van hogeronderwijsinstellingen. Als NOKUT of het Ministerie het nodig acht moeten instellingen wel additionele informatie verstrekken. Dit is een risk-based approach tussen de formele evaluatie cycli.
Eisen aan follow-up bij negatief verlopen kwaliteitszorg accreditatie	Door NOKUT wordt nagegaan of de hogeronderwijsinstelling de nodige verbeteringen heeft gemaakt. Dit moet gedaan worden meestal binnen zes maanden, soms tot twee jaar (NOKUT, 2013b, p.24).
Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	Er bestaan weinig voorbeelden waarbij de follow-up procedures tot stimulansen hebben geleid voor verbetering van de interne kwaliteitszorg (Langfeldt, Harvey, Huisman, Westerheijden & Stensaker, 2008, p. 48).
Overige	
Algemene vraag: welke overige lasten met betrekking tot extern geëiste (informatie over) kwaliteit(-szorg) worden er ervaren?	Het schrijven van jaarverslagen wordt gezien als een additionele last.
Baten	
Zijn suggesties voor kwaliteitsverbetering door peers prominent onderdeel van externe kwaliteitszorg?	Suggesties voor kwaliteitsverbetering door peers zijn geen prominent onderdeel van externe kwaliteitszorg. Van peers wordt verwacht dat zij hun deskundigheid gebruiken om de instelling te onderzoeken en zich richten tot creatief onderhandelen (Aas & Haakstad, 2006, p. 7; <i>Bologna Process Nor-</i>

	<i>way, 2010).</i>
Zijn er directe financiële baten van hoge kwaliteitsoordelen? (bijv. in bekostigingsmodellen)	<p>Instellingen die hoger onderwijs willen aanbieden in Noorwegen moeten door NOKUT gecertificeerd zijn. Zonder de certificering mogen ze geen onderwijs geven, wat ook betekent dat ze geen financiering krijgen. Financiering van excellente kwaliteitszorg zit niet in de normale bekostigingsmodellen.</p> <p>Sinds NOKUT kwaliteitsverbetering wil accentueren echter wel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • NOKUT reikt jaarlijks kwaliteitsprijzen van totaal ruim € 100.000 per jaar uit aan hogeronderwijsinstellingen. • NOKUT beloont innovatief hoger onderwijs als Centres of Excellence in Onderwijs (voor een vijfjarige periode, eenmaal te verlengen; bijna € 500.000 per jaar per CoE; één toegekend in 2012, 3 in 2013) (NOKUT, 2013b, p. 28).
Zijn er indirecte financiële baten, bijv. meer studenten, meer contracten (onderwijs voor bedrijven), onderzoek (2e en/of 3e geldstroom), ...	<p>De indirecte financiële baten die worden genoemd in afgenomen interviews zijn de positieve effecten op onderzoek en de erkenning en reputatie in de European Higher Education Area. Het academische personeel ziet een verbeterde infrastructuur voor het doen van onderzoek (Stensaker, Langfeldt, Harvey, Huisman & Westerheijden, 2010, p. 473).</p> <p>Omdat de meeste instellingen voor bacheloropleidingen zelfaccrediterend zijn, zal het effect op het aantrekken van meer studenten beperkt zijn. De studententevredenheidsonderzoeken zouden hier wel een invloed op kunnen hebben.</p>
Zijn er gevolgen voor reputatie/prestige van instelling/opleiding bij positief/negatief kwaliteitsoordeel?	<p>Positief kwaliteitsoordeel: interviews met belanghebbenden tonen aan dat een positief kwaliteitsoordeel effect heeft op de wetenschappelijke reputatie van de instelling. Ongeveer 30% van de ondervraagden geeft aan dat het een duidelijk positief effect heeft op de reputatie van de instelling (Stensaker et al., 2010, 474).</p> <p>Negatief kwaliteitsoordeel: Negatief geauditeerde instellingen verliezen het recht om zelfstandig nieuwe opleidingen te ontwikkelen. Als de instelling nog niet geaccrediteerd was, verliest de instelling het recht om nieuwe opleidingen aan te melden voor accreditatie. Negatief beoordeelde opleidingen mogen niet blijven opereren.</p>
Professionalisering van onderwijsstaf (BKO e.d., <i>staff development</i>); was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	<p>Interviews tonen aan dat externe kwaliteitszorg leidt tot professionalisering van de onderwijsstaf van instellingen. Onderwijsstaf nemen steeds meer kwaliteitszorg als uitgangspunt bij het ontwikkelen van opleidingen. De externe evaluatie heeft een positieve invloed op de betrokkenheid van het personeel bij onderwijs (Stensaker et al., 2010, p.</p>

	473).
Carrièregevolgen voor onderwijsstaf: welke rol speelt kwaliteit van onderwijs in benoeming, promotie e.d.? Was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Onderwijsvaardigheden (eventueel na formele training en certificaten) zijn een minimum-conditie bij aanstelling als docent, maar spelen geen grote rol in de carrière op universiteiten. (Wel in university colleges.) Kwaliteitszorg heeft aandacht voor onderwijsvaardigheden vergroot.

2.5 Schotland

Van tevoren/informatieroutines	
Tijd & arbeidskracht besteed aan extern verplichte zelfevaluatie; hoeveel daarvan wordt (ook) gebruikt voor interne kwaliteitszorg?	Het kost enige tijd en arbeidskracht om een zelfevaluatie rapport te produceren wanneer dit moet gebeuren door een team. Het bewijst moeilijk te zijn voor een groep mensen om systematisch te scannen en relevant bewijsmateriaal te verzamelen voor de zelfevaluatie (HM Inspectorate of Education, 2007, p.16)
Aantal extern verplichte indicatoren; hoe verhouden deze zich tot informatie voor interne kwaliteitszorg?	Hogeronderwijsinstellingen leveren een reflecterende analyse en case studies in die de strategische aanpak van de instelling weerspiegelen om de kwaliteit te verbeteren. Extern verplichte zelfevaluatie moet informatie bieden over de volgende aspecten: <ol style="list-style-type: none"> 1. Strategische activiteiten voor kwaliteitsverbetering 2. De leerervaring van studenten 3. Het monitoren en evalueren van kwaliteit en academische standaarden (SPICE, 2010, p.17). Extern verplichte zelfevaluatie is een geïntegreerd onderdeel van interne kwaliteitszorg (QAA Scotland, 2013, p.4, 26)
Moeite benodigd om extra data voor extern verplichte zelfevaluatie of indicatoren te produceren	Uitdagingen om de externe verplichte zelfevaluatie uit te voeren ontstaan wanneer zelfevaluatie documenten zijn voor jaarlijkse controle. De moeite om deze twee te combineren leidt tot extra werklasten, aangezien de verschillende teams verantwoordelijk voor elk van de rapporten een ander werkwijze van reflectie en analyse hebben (QAA Scotland, 2013, p. 15).
Hoe vaak komt extern verplichte zelfevaluatie / indicatoren voor? Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	- De QAA Schotland evalueert de kwaliteitszorgsystemen elke vier jaar. - Extern verplichte zelfevaluatie verhoudt zich verschillend tot interne kwaliteitszorg (institutional-led quality review). Interviews met groepen en individuen in de hogeronderwijssector van Schotland vertonen verschillende verhoudingen. Sommige respondenten zijn van mening dat de voorbereiding voor extern verplichte zelfevaluatie als een mogelijkheid is voor een strategi-

	<p>sche evaluatie van de interne kwaliteitszorg. Anderen, daarentegen, vinden dat interne kwaliteitszorg een constant proces is dat niet wordt beïnvloed door extern verplichte zelfevaluatie. In het algemeen wordt gesteld dat er een hechte relatie bestaat tussen de twee. Extern verplichte zelfevaluatie is een geïntegreerd onderdeel van interne kwaliteitszorg (QAA Scotland, 2013, p.4, 26)</p>
<p>Is er een jaarverslag of regelmatige informatieplicht over kwaliteit van onderwijs, naast zelfevaluatie?</p>	<p>Ja, er is een regelmatige informatieplicht van toepassing d.m.v. jaarverslagen en discussies.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jaarverslagen in vorm van reflecterende jaarlijkse controlerende rapporten (verschillende benamingen). Deze jaarverslagen zijn bedoelt om de vooruitgang m.b.t. ELIR te beoordelen (QAA Scotland, 2013, p. 15; QAA, 2013a). 2. De reflecterende rapporten vormen de basis van de discussies. Ieder jaar volgt er een discussie tussen QAA Schotland en de hogeronderwijsinstelling. In deze discussies geven de hogeronderwijsinstellingen informatie over de vooruitgang in kwaliteitszorg t.o.v. de vorige visitatie (<i>ENQA External Review QAA</i>, 2008, p.14)
<p>Aantal indicatoren in jaarverslag (o.i.d.) gerelateerd aan kwaliteitszorg</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het jaarverslag geeft informatie over kwaliteitswaarborging en vormt de basis voor de evaluatie van kwaliteit. Het verhoudt zich tot kwaliteitszorg, maar de indicatoren gerelateerd aan kwaliteitszorg zijn niet bekend. De instellingen bepalen tot op zekere hoogte zelf de inhoud van dit rapport (QAA Schotland, 2013, p.15, 18). 2. De jaarlijkse bijeenkomsten tussen universiteiten en QAA Scotland zijn een belangrijke kans om het delen van informatie te bevorderen. N.a.v. de bijeenkomst geven de functionarissen van QAA Scotland de hogeronderwijsinstelling actie punten voor kwaliteitsverbetering. Vijf van de zes indicatoren die onderdeel zijn van de documentatie die de bijeenkomst ondersteunen zijn gericht op kwaliteitszorg (QAA, 2013a).
<p>Moeite benodigd om data voor jaarverslag (o.i.d.) te produceren</p>	<p>Niet bekend.</p>
<p>Tijdens externe kwaliteitszorg</p>	
<p><i>Site visit</i>: hoeveel per instelling, gemiddelde per jaar?</p>	<p>Niet bekend.</p>
<p>Lengte van typische site visit in dagen</p>	<p>De instelling wordt twee keer bezocht en dit duurt bij elkaar maximaal zeven dagen (QAA, 2014).</p>
<p>Gemiddeld aantal medewerkers van de instelling betrokken bij typische site visit.</p>	<p>Extern: Gemiddeld zijn er zes medewerkers betrokken bij een typische site visit. De groep bestaat uit een student, een internationale medewerker, een coördinatie medewerker en drie senior Britse academische medewerkers (QAA Scotland, 2012).</p>

	Intern: geen gegevens
Na afloop	
Eisen aan follow-up bij normaal verlopen kwaliteitszorg of accreditatie	Bij een positief verlopen accreditatie wordt er van de hogeronderwijsinstelling verwacht dat zij een jaar na de externe evaluatie een follow-up rapport opstelt waarin de genomen maatregelen worden beschreven om de verwachte uitkomsten vastgesteld door ELIR te behalen. Daarnaast moet dit rapport ook informatie bevatten over hoe de instelling de positieve praktijken heeft ontwikkeld (QAA Scotland, 2012, p.10, 13).
Eisen aan follow-up bij negatief verlopen kwaliteitszorg accreditatie	Bij een negatief verlopen evaluatie wordt er van de hogeronderwijsinstelling verwacht dat zij een jaar na de externe evaluatie een follow-up rapport opstelt waarin de geplande maatregelen worden vastgesteld om elke aanbeveling te adresseren. Dit actieplan wordt gemonitord door de QAA en wordt pas goedgekeurd totdat alle kwesties die zijn aangehaald door het review panel zijn afgehandeld (<i>ENQA External Review QAA, 2013, p.33</i>).
Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	Alle evaluatiemethodes, inclusief follow-up procedures, onderzoeken in detail de mechanismen voor interne kwaliteitszorg van de hogeronderwijsinstellingen om ervoor te zorgen dat de instelling er van verzekerd kan zijn dat het kwaliteit levert (<i>ENQA External Review QAA, 2013, p.34</i>).
Overige	
Algemene vraag: welke overige lasten met betrekking tot extern geëiste (informatie over) kwaliteit(-szorg) worden er ervaren?	- Lasten m.b.t. het jaarverslag: teveel papier gedreven en de processen hinderen het geven van directe en goede feedback (QAA Schotland, 2013, p. 13).
Baten	
Zijn suggesties voor kwaliteitsverbetering door peers prominent onderdeel van externe kwaliteitszorg?	QAA Scotland voert evaluaties uit door peers. Suggesties en aanbevelingen voor kwaliteitsverbetering zijn twee van de vijf taken van de gecontracteerde peers (<i>ENQA External Review QAA, 2013, p. 14,48</i>)
Zijn er directe financiële baten van hoge kwaliteitsoordelen? (bijv. in bekostigingsmodellen)	Ja, maar in beperkte mate. Bij een negatief kwaliteitsoordeel en bij het falen om een actieplan op te stellen om de problemen aan te pakken die werden ontdekt door de externe evaluatie, dan bestaat er de mogelijkheid dat publieke financiële middelen worden ingehouden. Er bestaat dus in zekere zin een link tussen het kwaliteitsoordeel en de directe financiële baten (EHEA, 2012, p. 18).
Zijn er indirecte financiële baten, bijv. meer studenten, meer contracten (onderwijs voor bedrijven), onderzoek (2e en/of 3e geldstroom), ...	Niet bekend.
Zijn er gevolgen voor reputatie/prestige van instelling/opleiding bij posi-	Positief kwaliteitsoordeel: bij een positief kwaliteitsoordeel is de hogeronderwijsinstelling toegestaan om de

tief/negatief kwaliteitsoordeel?	<p>QAA Quality Mark op haar website te publiceren. Dit teken betekent dat de universiteit voldoet aan de kwaliteitsverwachtingen (<i>ENQA External Review QAA</i>, 2013, p.33).</p> <p>Negatief kwaliteitsoordeel: een negatief kwaliteitsoordeel heeft gevolgen voor de reputatie van de hogeronderwijsinstelling. Een negatief kwaliteitsoordeel brengt schade aan de reputatie (QAA Board of Directors, 2013, p. 8-9).</p>
Professionalisering van onderwijsstaf (BKO e.d., <i>staff development</i>); was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Niet bekend.
Carrièregevolgen voor onderwijsstaf: welke rol speelt kwaliteit van onderwijs in benoeming, promotie e.d.? Was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Niet bekend.

2.6 Verenigd Koninkrijk (Engeland/Wales/Noord Ierland)

Van tevoren/informatieroutines	
Tijd & arbeidskracht besteed aan extern verplichte zelfevaluatie; hoeveel daarvan wordt (ook) gebruikt voor interne kwaliteitszorg?	Niet bekend.
Aantal extern verplichte indicatoren; hoe verhouden deze zich tot informatie voor interne kwaliteitszorg?	<p>VK: het zelfevaluatie rapport moet worden ingediend voor de externe evaluatie. Het rapport moet informatie bieden over de volgende aspecten:</p> <ol style="list-style-type: none"> a. De resultaten behaald met interne kwaliteitszorg b. Beoordeling van de effectiviteit van de normen en kwaliteitseisen c. Schetsen van sterke- en verbeterpunten (QAA, 2005, p. 14). <ol style="list-style-type: none"> 1. Engeland en Noord-Ierland: de verplichte zelfevaluatie moet voldoen aan bepaalde richtlijnen. Vier oordeel rubrieken moeten worden aangehouden om te onderzoeken of de instelling voldoet aan de verwachtingen. Deze vier rubrieken zijn: <ol style="list-style-type: none"> a. Drempel voor academische standaarden b. De kwaliteit van de leermogelijkheden van studenten c. De versterking van de leeransen van studenten d. De kwaliteit van de openbare informatie (QAA, 2011, p. 21). 2. Wales: de verplichte zelfevaluatie moet voldoen aan bepaalde richtlijnen. Vier oordeel rubrieken moeten worden aangehouden om te onderzoeken of de instelling voldoet aan de verwachtingen. Deze vier

	<p>rubrieken zijn:</p> <ol style="list-style-type: none"> Drempel voor academische standaarden De kwaliteit van de leermogelijkheden van studenten De versterking van de leerkansen van studenten De kwaliteit van de openbare informatie (QAA, 2012, p. 2, 40). <p>Extern verplichte zelfevaluatie wordt gebruikt door QAA Wales om o.a. de effectiviteit van de interne kwaliteitszorg te beoordelen (QAA, 2012, p.3).</p>
Moeite benodigd om extra data voor extern verplichte zelfevaluatie of indicatoren te produceren	<ol style="list-style-type: none"> Engeland en Noord-Ierland: mogelijke nadelen worden benoemd door de QAA in Engeland en Noord-Ierland. Zelfevaluatie bevat twee onderdelen: een kern en een thematisch onderdeel. Verwacht werd dat het adresseren van deze twee onderdelen zou leiden een grote inspanning en meer moeite wat betreft het produceren van data voor de zelfevaluatie (QAA, 2011, p. 30). Wales: geen gegevens
Hoe vaak komt extern verplichte zelfevaluatie / indicatoren voor? Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	<p>- De QAA evalueert de kwaliteitszorgsystemen elke vier à zes jaar (QAA, 2013d, p.36).</p> <p>- Het zelfevaluatierapport beoordeelt o.a. hoe de interne kwaliteitszorg wordt geregeld en identificeert verbeterpunten op dit vlak (QAA, 2005 p. 14).</p>
Is er een jaarverslag of regelmatige informatieplicht over kwaliteit van onderwijs, naast zelfevaluatie?	<p>VK: de hogeronderwijsinstellingen zijn verplicht om een jaarverslag in te leveren wanneer het review panel hier om vraagt (<i>Higher Education Review</i>, 2014, p. 20).</p> <ol style="list-style-type: none"> Engeland en Noord-Ierland: Ja, een jaarverslag is een verplicht onderdeel dat moet worden ingeleverd voor externe zelfevaluatie. Echter alleen jaarverslagen m.b.t. het beheer van kwaliteit en kwaliteitsnormen (QAA, 2011, p. 35). Wales: Ja, een jaarverslag is een verplicht onderdeel dat moet worden ingeleverd voor externe zelfevaluatie. Echter alleen jaarverslagen m.b.t. het beheer van kwaliteit en kwaliteitsnormen (QAA 2012a, p. 43).
Aantal indicatoren in jaarverslag (o.i.d.) gerelateerd aan kwaliteitszorg	Niet bekend.
Moeite benodigd om data voor jaarverslag (o.i.d.) te produceren	Niet bekend.
Tijdens externe kwaliteitszorg	
<i>Site visit</i> : hoeveel per instelling, gemiddelde per jaar?	Wales: QAA bezoekt jaarlijks elke hogeronderwijsinstelling een keer (HEFCW, 2013, p.10).
Lengte van typische site visit in dagen	De lengte van een typische site visit in dagen verschilt op nationaal niveau in het VK. <ol style="list-style-type: none"> In Engeland en Noord-Ierland is de lengte van het

	<p>bezoek aan de instelling maximaal vijf dagen (QAA, 2013d, p.46).</p> <p>2. In Wales is de gemiddelde lengte van een site visit ongeveer vijf dagen (QAA, 2012, p. 8-10).</p>
Gemiddeld aantal medewerkers van de instelling betrokken bij typische site visit.	<p>Extern: Het gemiddeld aantal medewerkers betrokken verschilt op nationaal niveau in het VK.</p> <p>1. Engeland en Noord-Ierland: het gemiddeld aantal medewerkers betrokken bij een typische site visit is vier, waarvan een student. De medewerkers worden ondersteunt door een QAA functionaris (QAA, 2013d, p. 46).</p> <p>2. Wales: het aantal medewerkers betrokken bij een site-visit is vijf. Dit evaluatieteam bestaat uit een student en vier senior academici (QAA, 2013c, p. 2).</p> <p>Intern: geen gegevens</p>
Na afloop	
Eisen aan follow-up bij normaal verlopen kwaliteitszorg of accreditatie	Bij normaal verlopen evaluaties wordt van de hogeronderwijsinstellingen verwacht dat zij bij een follow-up informatie geven dat aantoont dat zij verbeteringen hebben gemaakt sinds de laatste evaluatie. Deze informatie bevat kopieën van de interne evaluatierapporten (<i>ENQA External Review QAA, 2008, p.14</i>).
Eisen aan follow-up bij negatief verlopen kwaliteitszorg accreditatie	Bij een negatief verlopen evaluatie wordt er van de hogeronderwijsinstelling verwacht dat zij een jaar na de externe evaluatie een follow-up rapport opstelt waarin de geplande maatregelen worden vastgesteld om elke aanbeveling te adresseren. Implementatie van dit actieplan wordt gemonitord door de QAA (<i>ENQA External Review QAA, 2013, p.33</i>).
Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	Alle evaluaties onderzoeken in detail de mechanismen voor interne kwaliteitszorg (<i>ENQA External Review QAA, 2013, p.34</i>).
Overige	
Algemene vraag: welke overige lasten met betrekking tot extern geëiste (informatie over) kwaliteit(-zorg) worden er ervaren?	De voorbereiding van het bewijsmateriaal benodigd voor extern geëiste informatie over kwaliteitszorg wordt ervaren als een administratieve last (Brennan & Bellingham, 2013, p.4).
Baten	
Zijn suggesties voor kwaliteitsverbetering door peers prominent onderdeel van externe kwaliteitszorg?	Het review panel doet aanbevelingen aan de hogeronderwijsinstellingen m.b.t. het interne kwaliteitszorgsysteem in plaats. (<i>ENQA External Review QAA, 2013, p. 14</i>)
Zijn er directe financiële baten van hoge kwaliteitsoordelen? (bijv. in bekostigingsmodellen)	Niet bekend.
Zijn er indirecte financiële baten, bijv. meer studenten, meer contracten (onderwijs voor bedrijven), onderzoek (2e	Niet bekend.

en/of 3e geldstroom), ...	
Zijn er gevolgen voor reputatie/prestige van instelling/opleiding bij positief/negatief kwaliteitsoordeel?	<p>Positief kwaliteitsoordeel: bij een positief kwaliteitsoordeel is de hogeronderwijsinstelling toegestaan om de QAA Quality Mark op haar website te publiceren. Dit teken betekent dat de universiteit voldoet aan de kwaliteitsverwachtingen. Daarnaast wordt er een openbare verklaring van de resultaten van de beoordeling gegeven (<i>ENQA External Review QAA, 2013c, p.33; QAA, 2012, p. 21</i>).</p> <p>Negatief kwaliteitsoordeel: een negatief kwaliteitsoordeel heeft gevolgen voor de reputatie van de hogeronderwijsinstelling. Een negatief kwaliteitsoordeel brengt schade aan de reputatie (QAA Board of Directors, 2013, p. 8-9).</p>
Professionalisering van onderwijsstaf (BKO e.d., <i>staff development</i>); was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Niet bekend.
Carrièregevolgen voor onderwijsstaf: welke rol speelt kwaliteit van onderwijs in benoeming, promotie e.d.? Was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Niet bekend.

2.7 Verenigde Staten

Van tevoren/informatieroutines	
Tijd & arbeidskracht besteed aan extern verplichte zelfevaluatie; hoeveel daarvan wordt (ook) gebruikt voor interne kwaliteitszorg?	De verplichte zelfevaluatie kost de hogeronderwijsinstellingen een aanzienlijke hoeveelheid tijd en inspanning (Burke & Butler, 2012; Longanecker, 2011, p. 6).
Aantal extern verplichte indicatoren; hoe verhouden deze zich tot informatie voor interne kwaliteitszorg?	Zelfevaluatie moet voldoen aan de externe verplichte indicatoren die zijn vastgesteld door de verschillende regionaal opererende accrediterende organisaties. De hogeronderwijsinstelling werkt met de accreditatieorganisatie samen om zelfevaluatie uit te voeren en een verslag te schrijven over hoe het aan de accreditatienormen voldoet. Dit rapport moet aantonen hoe de instelling of het onderwijsprogramma voldoet aan de standaarden en wat de plannen zijn om kwaliteitszorg te verbeteren (Manakin, 2010, p. 5; National Institution for Academic Degrees and University Evaluation, 2010, p. 18).
Moeite benodigd om extra data voor extern verplichte zelfevaluatie of indicatoren te produceren	Het produceren van data voor de extern verplichte zelfevaluatie kost de hogeronderwijsinstelling aanzienlijke moeite en substantiële middelen (Longanecker, 2011, p. 6).
Hoe vaak komt extern verplichte zelfeva-	- De kwaliteitszorgsystemen van de hogeronderwijsin-

luatie / indicatoren voor? Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	stellingen en opleidingen worden elke drie à tien jaar beoordeeld door accreditatieorganisaties (Eaton, 2011, p. 4). - Extern verplichte zelfevaluatie biedt de hogeronderwijsinstelling de mogelijkheid voor verbetering van de doeleinden. Zelfevaluatie biedt instellingen de mogelijkheid om de sterke en zwakke punten van haar kwaliteitszorgsysteem te ontdekken met als doel het verbeteren van het kwaliteitszorgsysteem waar mogelijk (New Leadership Alliance, 2012, p.4, 7).
Is er een jaarverslag of regelmatige informatieplicht over kwaliteit van onderwijs, naast zelfevaluatie?	Ja, er is een jaarverslag en daarnaast andere vormen van regelmatige informatieplicht. De accreditatieorganisaties controleren de instellingen en opleidingen tussen de site visits door. D.m.v. jaarlijkse statistische rapporten, telefonisch contact en tussentijdse rapporten over zorgelijkheden wordt deze controle uitgeoefend (National Institution for Academic Degrees and University Evaluation, 2010, p. 19).
Aantal indicatoren in jaarverslag (o.i.d.) gerelateerd aan kwaliteitszorg	- De indicatoren in het jaarverslag die gerelateerd zijn aan kwaliteitszorg verschillen per hogeronderwijsinstelling en opleiding, afhankelijk van door welke accreditatieorganisatie zij beoordeeld worden (Manakin, 2010, p. 5; National Institution for Academic Degrees and University Evaluation, 2010, p. 19). - Een voorbeeld van het aantal indicatoren in het jaarverslag gerelateerd aan kwaliteitszorg wordt hieronder gegeven m.b.t. de accreditatieorganisatie WASC Senior College and University Commission. Hogeronderwijsinstellingen die accreditatie zoeken zijn verplicht een jaarverslag in te leveren met daarin informatie over de aangeboden opleidingen, locatie en belangrijke contact informatie. Deze indicatoren verhouden zich in beperkte mate tot kwaliteitszorg. Ze zijn vooral gericht om kritisch informatie te ontvangen over de instelling (WSCUC, 2014, p.9).
Moeite benodigd om data voor jaarverslag (o.i.d.) te produceren	Niet bekend.
Tijdens externe kwaliteitszorg	
<i>Site visit</i> : hoeveel per instelling, gemiddelde per jaar?	Niet bekend.
Lengte van typische site visit in dagen	Niet bekend.
Gemiddeld aantal medewerkers van de instelling betrokken bij typische site visit.	Extern: Accreditatieorganisaties zijn vrij in het samenstellen van het team (U.S. Department of Education, 2012, p.24; Eaton, 2008, p. 15; U.S. Department of Education, 2014a). Intern: geen gegevens
Na afloop	
Eisen aan follow-up bij normaal verlopen	Bij een normaal verlopen accreditatie evalueert de accre-

kwakeiteitszorg of accreditatie	ditatieorganisatie periodiek de instelling of de opleiding om te bepalen of voortzetting van de accreditatie status gerechtvaardigd is (U.S. Department of Education, 2014a).
Eisen aan follow-up bij negatief verlopen kwaliteitszorg accreditatie	Wanneer de hogeronderwijsinstelling of de opleiding niet voldoet aan de standaarden van de accreditatieorganisatie, dan wordt er van de instelling of de opleiding verwacht dat zij de passende maatregelen neemt om binnen de vastgestelde termijn in overeenstemming te komen met de normen van de accreditatieorganisatie. De termijn hangt af van de langste opleiding aangeboden door de instelling. Indien de instelling of de opleiding binnen de gestelde termijn niet voldoet aan de normen van de accreditatie organisatie, dan is de organisatie toegestaan onmiddellijk negatieve actie te ondernemen (U.S. Department of Education, 2014b).
Hoe verhoudt dit zich tot interne kwaliteitszorg?	Niet bekend.
Overige	
Algemene vraag: welke overige lasten met betrekking tot extern geëiste (informatie over) kwaliteit(-szorg) worden er ervaren?	Niet bekend.
Baten	
Zijn suggesties voor kwaliteitsverbetering door peers prominent onderdeel van externe kwaliteitszorg?	Peer review levert collegiaal advies en begeleiding aan instellingen en opleidingen op het gebied van de prestaties van studenten en kwaliteitsverbetering (Eaton, 2011, p. 3, 17).
Zijn er directe financiële baten van hoge kwaliteitsoordelen? (bijv. in bekostigingsmodellen)	Accreditatie is belangrijk voor het financiële voortbestaan van de hogeronderwijsinstelling. Federale financiële steun d.m.v. diverse subsidies is gelinkt aan de kwaliteitsoordelen voor hogeronderwijsinstellingen (Burke & Butler, 2012).
Zijn er indirecte financiële baten, bijv. meer studenten, meer contracten (onderwijs voor bedrijven), onderzoek (2e en/of 3e geldstroom), ...	<ul style="list-style-type: none"> - Een positief kwaliteitsoordeel leidt tot meer nationale studenten. Om federale steun te ontvangen, moeten studenten studeren aan een geaccrediteerde instelling. Accreditatie leidt daarom tot meer studenten (Burke & Butler, 2012). - Een positief kwaliteitsoordeel leidt tot meer internationale studenten. Accreditatie is vitaal voor beslissingen van internationale studenten op andere het gebied van erkenning van diploma's en toegang tot het hoger onderwijs in de V.S. (Council for Higher Education, 2013, p.1-2).
Zijn er gevolgen voor reputatie/prestige van instelling/opleiding bij positief/negatief kwaliteitsoordeel?	Positief kwaliteitsoordeel: accreditatie wordt zowel gezien als een proces en als een status. Een positief kwaliteitsoordeel geeft aan dat de hogeronderwijsinstelling of het onderwijsprogramma waarde heeft (Council for Higher Education Accreditation, 2010, p. 1-2).

	Negatief kwaliteitsoordeel: de reputatie van de hoger-onderwijsinstelling of het onderwijsprogramma wordt negatief beïnvloed.
Professionalisering van onderwijsstaf (BKO e.d., <i>staff development</i>); was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Niet bekend.
Carrièregevolgen voor onderwijsstaf: welke rol speelt kwaliteit van onderwijs in benoeming, promotie e.d.? Was dit zonder externe kwaliteitszorg ook gebeurd?	Niet bekend.

3 Interviews

Vlaanderen

Jan De Groof – College of Europe, Regeringscommissaris Universiteit Antwerpen en Limburgs Universitair Centrum
Ann Van Neygen – NVAO
Staflid kwaliteitszorg – Universiteit

Duitsland

Rudolf A. Bauer – Technische Universität München
Michael Craanen – Karlsruher Institut für Technologie (KIT)
Dorit Gerken – ACQUIN (Akkreditierungs-, Zertifizierungs- und Qualitätssicherungs-Institut)
Peter Greisler – Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF)
Christoph Grolimund – OAQ (Organ für Akkreditierung und Qualitätssicherung)
Doris Herrmann – AQAS (Agentur für Qualitätssicherung durch Akkreditierung von Studiengängen)
Dietlinde Kastellitz – AQ Austria (Agentur für Qualitätssicherung und Akkreditierung Austria)
Hermann Reuke – ZEvA (Zentrale Evaluations- und Akkreditierungsagentur Hannover)
Anke Rigbers – Evalag (Evaluationsagentur Baden-Württemberg)
Christian Schneiderberg – INCHER-Kassel (International Centre for Higher Education Research), Universität Kassel

Oostenrijk

David F.J. Campbell – Alpen-Adria Universität Klagenfurt
Dietlinde Kastellitz – AQ Austria (Agentur für Qualitätssicherung und Akkreditierung Austria)

Noorwegen

Tone Flood Strøm – Ministry of Education and Research
Anne Grøholt – Ministry of Education and Research
Toril Johansson – Ministry of Education and Research
Bjørn Stensaker – University in Oslo

Literatuur

- A3ES. (2013). ENQA Coordinated External Review of A3ES: Self-Evaluation Report. s.l. [Lisbon]: Agencia de Avialacao e Acreditacao do Ensino Superior (A3ES).
- Aas, G.H., & Haakstad, J. (2006). External audits as 'special events' in internal quality assurance processes – or: Quality Begins at Home.
- Accreditation Council (2010). Rules for the Accreditation of Study Programmes and for System Accreditation.
- Accreditation Council (2012). The internal quality assurance system of the Foundation for the Accreditation of Study Programmes in Germany.
- Agency for Quality Assurance and Accreditation Austria (2013). International Accreditation of Bachelor, Master and PHD Programmes: Guideline.
- Akkreditierungsrat (2013). Regeln für die Akkreditierung von Studiengängen und für die Systemakkreditierung. – Beschluss des Akkreditierungsrates vom 08.12.2009, zuletzt geändert am 20.02.2013 (Drs. AR 20/2013).
- Algemene Rekenkamer (2013). Kwaliteitsbewaking in het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen: vervolgonderzoek 2013: Verslag van het Rekenhof en de Algemene Rekenkamer aan het Vlaams Parlement en de Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- Amaral, A. (2009). Impact of Quality Assurance on Learning Efficiency. Santiago de Chile, 21 October 2009.
- AQ Austria (2013a). ENQA coordinated external review of AQ Austria: Self-evaluation report.
- AQ Austria (2013b). Leitfaden Systemakkreditierung.
- AQ Austria (2013c). Richtlinie für ein Audit des hochschulinternen Qualitätsmanagement- systems.
- Berner, H., & Richter, R. (2001). Accreditation of Degree Programmes in Germany [electronic version]. *Quality in Higher Education*, 7, p. 247-257.
- BMBF (n.d.). The Bologna Process: <http://www.bmbf.de/en/3336.php> (opgevraagd 15 juli 2014).
- BMWF (2012a). Act on Quality Assurance in Higher Education (2012).
- BMWF (2012b). Private Universities Act (2012).
- Bollaert, L. (2012). Nieuw accreditatiestelsel toelichting kaders. Presentatie voor College van Regeringscommissarissen, op 6 december 2012 te Brussel.
- Bologna Process Norway (2010). National Report regarding the Bologna Process implementation 2009-2012: Norway.
- Bologna Process Germany (2010). National Report regarding the Bologna Process implementation 2009-2012: Germany.
- Bornmann, L., Mittag, S., & Danie, H.D. (2006). Quality assurance in higher education – meta-evaluation of multi-stage evaluation procedures in Germany1 [electronic version]. *Higher Education*, 52, 687-709.
- Bornmann, Lutz, Mittag, Sandra, & Daniel, Hans-Dieter. (2006). Quality assurance in higher education – meta-evaluation of multi-stage evaluation procedures in Germany. *Higher Education*, 52(4), 687-709.
- Brennan, J., & Bellingham, L. (2013). Quality assurance in UK higher education.
- Brennan, John, & Shah, Tarla. (2000). Managing quality in higher education: an international perspective on institutional assessment and change. Buckingham: Open University.
- Burke, L., & Butler, S.M. (2012). Accreditation: Removing the Barrier to Higher Education Reform. Council for Higher Education Accreditation (2010). The Value of Accreditation.
- Council for Higher Education (2013). Accreditation, Students and Society [electronic version].
- Davidson, Alan. (2009). Future directions for the Scottish enhancement-led approach to quality. In Lucien Bollaert, Bruno Carapinha, Bruno Curvale, Lee Harvey, Emmi Helle, Henrik Toft Jensen,

- Tia Loukkola, Bryan Maguire, Barbara Michalk, Olav Oye & Andrée Surssock (Eds.), Trends in Quality Assurance: A selection of papers from the 3rd European quality assurance forum (pp. 30-38). Brussels: EUA.
- Demeulemeester, A. (2013). 'Een wissel op duurzame kwaliteit', slottoespraak NVAO-vicevoorzitter Ann Demeulemeester, informatiebijeenkomsten instellingsreview Gent/Mechelen, 29 november/18 december 2013
- Dewaele, Jolien, De Rynck, Filip, Wayenberg, Ellen, & Decramer, Adeliën. (2013). Onderzoek naar planlastvermindering in het hoger onderwijs in opdracht van Minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel Pascal Smet. s.l. [Gent]: Universiteit Gent.
- Eaton, J.S. (2008). Accreditation and Accreditation and Recognition In The United States [electronic version].
- Eaton, J.S. (2011). U.S. Accreditation: Meeting the Challenges of Accountability and Student Achievement.
- EHEA (2012). National Report regarding the Bologna Process implementation 2009-2012: UK Scotland.
- Enders, Jürgen, & de Boer, Harry F. (2009). The Mission Impossible of the European University: Institutional Confusion and Institutional Diversity. In Alberto Amaral, Guy Neave, Christine Musselin & Peter Maassen (Eds.), European Integration and the Governance of Higher Education and Research. Dordrecht etc.: Springer.
- ENQA (2009). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area.
- ENQA External Review AQ Austria (2014). Report on the External Evaluation of the Agency for Quality Assurance and Accreditation Austria (2014).
- ENQA External Review GAC (2013). Report on the External Evaluation of the German Accreditation Council (2013).
- ENQA External Review NOKUT (2013). Review of NOKUT – the Norwegian Agency for Quality Assurance in Education [electronic version].
- ENQA External Review NVAO (2012). Report of the Panel of the external review of NVAO (2012).
- ENQA External Review QAA (2008). Report of the Panel appointed to undertake a review of the Quality Assurance Agency for Higher Education (UK) for the purposes of full membership of the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA).
- ENQA External Review QAA (2013). Report of the Panel appointed to undertake a review of the UK Quality Assurance Agency (QAA) for the purposes of renewal of full membership of the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA).
- European Commission (2014). Report on Progress in Quality Assurance in Higher Education: European Commission.
- Ferlie, Ewan, Musselin, Christine, & Andresani, Gianluca. (2008). The 'Steering' of Higher Education Systems: A Public Management Perspective. Higher Education, 56, 324-348.
- Grendel, T., & Rosenbusch, C. (2010). System accreditation: an innovative approach to assure and develop the quality of study programmes in Germany. Higher Education Management and Policy, 22(1), 87-98.
- Harvey, L., & Newton, J. (2007). Transforming Quality Evaluation: Moving On. In Don F. Westerheijden, Bjørn Stensaker & Maria João Rosa (Eds.), Quality Assurance in Higher Education: Trends in Regulation, Translation and Transformation (pp. 225–245). Dordrecht: Springer.
- HEFCW (2013). Changes to the Institutional Review: Wales.
- Higher Education Review (2014). A handbook for QAA subscribers and providers with access to funding from HEFCE undergoing review in 2014-15.
- HM Inspectorate of Education (2007). Effective Self-Evaluation Reporting In Scotland's Colleges.

- Hölscher, M., & Pasternack, P. (2007). Internes Qualitätsmanagement im österreichischen Fachhochschulsektor.
- Inspectie van het Onderwijs (2005). *Accreditatie: De kosten in kaart*. s.l.: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2013). *De kwaliteit van het Nederlandse accreditatiestelsel hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2014). *De staat van het onderwijs - Onderwijsverslag 2012/2013*. Utrecht (NL): Inspectie van het Onderwijs.
- International Institute for Educational Planning (2010). *External Quality Assurance for Higher Education in CIS and South-East European countries: Making basic choices for external quality assurance systems*.
- JM Consulting Ltd. (2005). *The costs and benefits of external review of quality assurance in higher education*. Bristol: J M Consulting Ltd.
- Jongbloed, Ben, Enders, Jürgen, & Salerno, Carlo. (2008). Higher education and its communities: Interconnections, interdependencies and a research agenda. *Higher Education*, 56, 303-324.
- Kehm, B.M (2013). *The German System of Quality Assurance and Accreditation in Higher Education*.
- Kehm, B.M. (2006). *The German System of Accreditation [electronic version]*. Public Policy for Academic Quality Research Program.
- KMK (2013). *The Education System in the Federal Republic of Germany 2011/2012: A description of the responsibilities, structures and developments in education policy for the exchange of information in Europe*.
- Kohoutek, Jan, & Westerheijden, Don F. (2014). *Opening up the Black Box: Drivers and Barriers in Institutional Implementation of the European Standards and Guidelines*. In Heather Eggins (Ed.), *Drivers and Barriers to Achieving Quality in Higher Education* (pp. 167-175). Rotterdam: Sense Publishers.
- Langfeldt, L., Harvey, L., Huisman, J., Westerheijden, D., & Stensaker, B. (2008). *Evaluation of NOKUT – The Norwegian Agency for Quality Assurance in Education. Report 2: NOKUT’s national role*.
- Longanecker, D.A. (2011). *Institutional Accreditation and Quality Assurance in American Higher Education from a Federal and State Perspective*.
- Lutran, J. (2007). *Private Higher Education in Western Europe*.
- Manakin, V. (2010). *Quality Assurance: Internal Strategies in US Higher Education Institutions [electronic version]*.
- Massy, W. (1999). *Energizing Quality Work: Higher education quality evaluation in Sweden and Denmark*. National Center for Postsecondary Improvement. (Technical Report Number 6-06). Stanford: Stanford University.
- Massy, W.F. (2003). *Honoring the trust: quality and cost containment*. Bolton: Anker Publishing Company.
- National Institution for Academic Degrees and University Evaluation (2010). *Overview Quality Assurance System in Higher Education: United States of America*.
- New Leadership Alliance (2012). *Assuring QUALITY: An Institutional Self-Assessment Tool for Excellent Practice in Student Learning Outcomes Assessment*.
- NOKUT (2009). *Strategic plan; Strategy for further development of NOKUT 2010-14*.
- NOKUT (2013a). *Accreditation of institutions and programmes*.
http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Utenlandsk_utdanning/NOKUT%20Kap8_DS_18102013.pdf (opgevraagd 2 juli 2014).
- NOKUT (2013b). *ENQA Review of NOKUT. Self-evaluation Report – February 2013*.
- NOKUT’s Board of Governors (2011). *Regulations concerning NOKUT’s supervision and control of the quality of Norwegian higher education*.

- NVAO (2008). Higher Education Qualifications Framework in Flanders (Belgium): A presentation for compatibility with the Framework for Qualifications of the European Higher Education Area.
- NVAO (2012). Self-evaluation report NVAO 2012. Den Haag: NVAO.
- NVAO (2013a). Assessment Framework for Institutional Reviews in Higher Education in Flanders 1st round.
- NVAO (2013b). Accreditation framework for existing higher education programmes in Flanders 2nd round.
- NVAO (2013c). Beoordelingskader instellingsreview hoger onderwijs Vlaanderen, 1ste Ronde, 6 september 2013.
- NVAO (2013d). Strategy NVAO 2013-2016; December 2013.
- NVAO (2014). Focus op ontwikkeling: jaarverslag 2013.
- Ophoff, H. & Roelant, B. (2014). Opiniestuk: Zonder opleidingsbeoordeling zullen niet alleen studenten, maar ook de maatschappij lijden, *De Morgen*, 08-07-14.
<http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/Opinie/article/detail/1938241/2014/07/08/Zonder-opleidingsbeoordeling-zullen-niet-alleen-studenten-maar-ook-de-maatschappij-lijden.dhtml>
- Pechar, H. (2002). Accreditation in Higher Education in Britain and Austria: Two Cultures, Two Time-Frames. *Tertiary Education and Management*, 8, 231-242.
- Peeters, T. & Amkreutz, R. (2014). Academici smeken onderhandelaars: "Stop de visitaties, nu!", *De Morgen*, 07-07-14.
<http://www.demorgen.be/dm/nl/983/Nieuws/article/detail/1937745/2014/07/07/Academici-smeken-onderhandelaars-Stop-de-visitaties-nu.dhtml>
- Pollitt, Christopher, & Bouckaert, Geert. (2011). *Public management reform: A comparative analysis* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- QAA (2005). *Quality assurance in UK higher education: A guide for international readers*.
- QAA (2008). *Enhancement-led institutional review handbook: Scotland (Second edition) (Second ed.)*. Bristol: Quality Assurance Agency for Higher Education.
- QAA (2011). *Institutional review of higher education institutions in England and Northern Ireland: Operational description / A handbook for higher education providers*
- QAA (2012). *Institutional Review (Wales): Handbook (2012)*.
- QAA (2013a). *Enhancement-led Institutional Review (ELIR) 3 operational guidance: Agenda for annual discussions*.
- QAA (2013b). *Higher Education Review: A handbook for providers*. Gloucester: The Quality Assurance Agency for Higher Education.
- QAA (2013c). *Mini guide: a brief student guide to Institutional Review (Wales) (2013)*.
- QAA (2013d). *Self-Evaluation Report Of The Quality Assurance Agency For Higher Education: External Review for Confirmation of Full Membership of ENQA*.
- QAA (2014). *Milestones in the ELIR process (for institutions) (2014)*.
- QAA Board of Directors (2013). *QAA subscription arrangements*.
- QAA Scotland (2012). *Enhancement-led Institutional Review Handbook: May 2012 Third edition*.
- QAA Scotland (2013). *Institutional approaches to self-evaluation (IASE): Project report*.
- Raban, Colin. (2014). Risk, Trust and Accountability. In Maria João Rosa & Alberto Amaral (Eds.), *Quality Assurance in Higher Education: Contemporary Debates* (pp. 88-105). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rekenhof en de Algemene Rekenkamer. (2013). *Kwaliteitsbewaking in het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen: vervolgonderzoek 2013 (Tweede Kamer, vergaderjaar 2012–2013, 31 554, nr. 4)*.
- Rosa, M.J., Sarrico, C., & Amaral, A. (2012). Academics' perceptions on the purposes of quality assessment. *Quality in Higher Education*, 18(3), pp. 349-366.

- Ross, David, Walsh, Lorraine, Comber, Darren, Saich, Ginny, Land, Ray, & Mason, Colin. (2007). How is it for us? Living with Quality Enhancement Strategies in Scottish HE – a View from Educational Developers. *Educational Developments*, 8(3), 1-5.
- Saunders, Murray, Trowler, Paul, Machell, Joan, Williams, Sadie, Lent, Neil, Spencer, Abby, & Knight, Peter. (2006). Enhancing the quality of teaching and learning in Scottish Universities: The final report of the first evaluation of the quality enhancement framework to the Scottish Funding Council's Quality Enhancement Framework Evaluation Steering Committee. s.l.: QAA.
- Saunders, Murray. (2014). Quality Enhancement: An Overview of Lessons from the Scottish Experience. In Maria João Rosa & Alberto Amaral (Eds.), *Quality Assurance in Higher Education: Contemporary Debates* (pp. 117-131). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Scheys, M. (2011). Een nieuw stelsel van kwaliteitszorg en accreditatie voor het hoger onderwijs in Vlaanderen.
- Schwarz, Stefanie, & Westerheijden, Don F. (Eds.). (2004). *Accreditation and Evaluation in the European Higher Education Area*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Shah, M., (2013). The effectiveness of external quality audits: a study of Australian universities. *Quality in Higher Education*, 19(3), pp. 358-375
- SPICE (2010). *Higher Education: Qualifications, Quality Assurance and Assessment*.
- Stensaker, B., Langfeldt, L., Harvey, L., Huisman, J., & Westerheijden, D. (2010). An in-depth study on the impact of external quality assurance [electronic version]. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 36, 465-478.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2008). *Kwaliteitsbewaking in het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen. Verslag aan het Vlaams Parlement en de Tweede Kamer der Staten-Generaal*.
- U.S. Department of Education (2012). *Guidelines for Preparing/Reviewing Petitions and Compliance Reports*.
- U.S. Department of Education (2014a). *Accreditation in the United States*.
- U.S. Department of Education (2014b). *Accreditation in the United States: Subpart B - The Criteria for Recognition*.
- Van Damme (2004). *Quality Assurance and Accreditation in the Flemish Community of Belgium*. In Schwarz, S., & Westerheijden, D.F. *Accreditation and Evaluation in the European Higher Education Area*. Dordrecht, ON: Kluwer Academic Publishers
- Van den Bosch, P., Cortvriendt, D., Carolus, D., & Froyen, D. (2012). *How does Quality Assurance Make a Difference? Paper at: 7th European Quality Assurance Forum, 22–24 November 2012 Tallinn University, Estonia*
- Vanhoof, J., & Van Petegem, P. (2009). *Het combineren van interne en externe evaluatie in een kwaliteitszorgsysteem. Dansen op een slap koord*.
- Vercruyssen, N. (2013). *Instellingsreview Hoger Onderwijs, Presentatie Noël Vercruyssen, informatiebijeenkomsten instellingsreview Gent/Mechelen, 29 november/18 december 2013*
- VLUHR (2013). *Handleiding voor de externe kwaliteitszorg in het Vlaamse hoger onderwijs*.
- Vroeijsstijn, A.I., & Acherman, J.A. (1990). Control Oriented versus Improvement Oriented Quality Assessment. In Leo C.J. Goedegebuure, Peter A.M. Maassen & Don F. Westerheijden (Eds.), *Peer Review and Performance Indicators: Quality assessment in British and Dutch higher education* (pp. 81-101). Utrecht: Lemma.
- van Vught, Frans A., & Westerheijden, Don F. (1994). Towards a general model of quality assessment in higher education. *Higher Education*, 28, 355-371.
- van Vught, Frans A., & Ziegele, Frank (Eds.). (2012). *Multidimensional Ranking: The Design and Development of U-Multirank*. Dordrecht etc.: Springer.
- Wegrich, Kai. (2009). *The administrative burden reduction policy boom in Europe: comparing mechanisms of policy diffusion*. CARR Discussion Papers. Centre for Analysis of Risk and

- Regulation. London School of Economics and Political Science. London. Retrieved from <http://eprints.lse.ac.uk/36536/>
- Westerheijden, Don F. (1990). Peers, Performance, and Power: Quality assessment in the Netherlands. In Leo C.J. Goedegebuure, Peter A.M. Maassen & Don F. Westerheijden (Eds.), *Peer Review and Performance Indicators: Quality assessment in British and Dutch higher education* (pp. 183-207). Utrecht: Lemma.
- Westerheijden, Don F., Vossensteyn, Hans, Cremonini, Leon, Kottman, Andrea, Soo, Maarja, De Weert, Egbert, . . . Redder, Leonie (2008). *New Degrees in the Netherlands: Evaluation of the Bachelor-Master Structure and Accreditation in Dutch Higher Education* Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek. Den Haag: Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap.
- WSCUC (2014). *How to Become Accredited: Procedures Manual for Eligibility, Preaccreditation (Candidacy), and Initial Accreditation.*
- Young, David. (1990). *The Academic Audit Unit: An Organisation for University Quality Assessment.* In Leo C.J. Goedegebuure, Peter A.M. Maassen & Don F. Westerheijden (Eds.), *Peer Review and Performance Indicators: Quality assessment in British and Dutch higher education.* Utrecht: Lemma.